

Tematiskt faktablad

OSKÄLIGA AVTALSVILLKOR

Konsumentskyddet är ett grundläggande krav i unionsrätten, som är inskrivet både i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (FEUF) och i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (nedan kallad stadgan).

I artikel 169 FEUF föreskrivs att för att främja konsumenternas intressen och säkerställa en hög konsumentskyddsnivå ska unionen bidra till att skydda konsumenternas hälsa, säkerhet och ekonomiska intressen samt till att främja deras rätt till information och utbildning och deras rätt att organisera sig för att tillvarata sina intressen. I artikel 38 i stadgan anges att en hög nivå i fråga om konsumentskydd ska tryggas i unionens politik.

Det är för att fullfölja detta syfte att skydda konsumenterna som unionen inrättat ett system för att motverka oskäligen villkor i konsumentavtal genom direktiv 93/13/EEG¹. Direktivet föreskriver en minimiharmonisering av systemet med oskäligen villkor genom att fastställa definitioner och kriterier för bedömning av avtalsvillkors oskälighet, reglera verkningarna av dessa villkor och införa lämpliga och effektiva skyddsmedel genom att väcka talan antingen vid en rättslig myndighet eller vid en förvaltningsmyndighet för att hindra fortsatt användning av dem.

Det genom direktiv 93/13 införda skyddssystemet bygger på tanken att konsumenten befinner sig i underläge i förhållande till näringsidkaren, i fråga om såväl förhandlingsposition som informationsnivå, vilket medför att konsumenten godkänner villkor som näringsidkaren har utformat i förväg, utan att kunna påverka villkorens innehåll.

Detta faktablad ger en översikt över domstolens viktigaste praxis på detta område.

¹ Rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäligen villkor i konsumentavtal (EGT L 95, s. 29).

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

I. TILLÄMPNINGSOMRÅDET FÖR DIREKTIV 93/2938	Error! Bookmark not defined.
1. Geografiskt tillämpningsområde: tillämpning av direktiv 93/13 i avsaknad av ett gränsöverskridande inslag	Error! Bookmark not defined.
2. Det materiella tillämpningsområdet: Begreppen näringsidkare och konsument.....	Error! Bookmark not defined.
3. Undantag från tillämpningsområdet för direktiv 93/13	Error! Bookmark not defined.
3.1. Avtalsvillkor som avspeglar bindande författningsföreskrifter	Error! Bookmark not defined.
3.2. Avtalsvillkor som definierar avtalets huvudföremål eller som rör priset eller ersättningen och de tjänster eller varor som ska tillhandahållas som motprestation.....	Error! Bookmark not defined.
4. Strängare nationella bestämmelser för att säkerställa bästa möjliga skydd för konsumenten ...	Error! Bookmark not defined.
II. KLASSIFICERING SOM ETT "OSKÄLIGT VILLKOR" I DEN MENING SOM AVSES I ARTIKEL 3 I DIREKTIV 93/13	18
1. Begreppet oskäligt avtalsvillkor	18
2. Begreppet avtalsvillkor "som inte har varit föremål för individuell förhandling"	Error! Bookmark not defined.
3. Begreppet "betydande obalans" till nackdel för konsumenten.....	Error! Bookmark not defined.
III. BEDÖMNING AV HURUVIDA ETT AVTALSVILLKOR ÄR OSKÄLIGT	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
1. Bedömningskriterier	Error! Bookmark not defined.
2. Kraven på god sed, balans och tydlighet	Error! Bookmark not defined.
IV. DEN NATIONELLA DOMSTOLENS BEHÖRIGHET OCH SKYLDIGHETER	34
1. Behörighet för nationell domstol	34
2. Skyldighet att ex officio pröva om ett avtalsvillkor är oskäligt.....	Error! Bookmark not defined.
2.1. Skyldighetens omfattning.	Error! Bookmark not defined.
2.2. Skyldighetens gränser	Error! Bookmark not defined.
3. Beviljande av interimistiska åtgärder	Error! Bookmark not defined.
4. Bedömning av om en skiljedoms klausul är oskälig.....	Error! Bookmark not defined.
V. FÖLJDerna AV ATT ETT VILLKOR FÖRKLARAS OSKÄLIGT	47
1. Vad händer med det avtal som innehåller ett oskäligt villkor?	Error! Bookmark not defined.
2. Ersättning av det oskäligen villkoret	Error! Bookmark not defined.
3. Andra effekter	Error! Bookmark not defined.
4. Begränsning i tiden av verkningarna av en ogiltigförklaring.....	Error! Bookmark not defined.
VI. MEDEL FÖR ATT STOPPA ANVÄNDNINGEN AV ETT OSKÄLIGT AVTALSVILLKOR	63
1. Kollektiva åtgärder eller åtgärder av allmänt intresse	Error! Bookmark not defined.

2. Garanti för rätten till ett effektivt rättsmedel..... **Error! Bookmark not defined.**
3. Särskilda förfaranderegler..... **Error! Bookmark not defined.**

I. Tillämpningsområdet för direktiv 93/2938/13

1. Geografiskt tillämpningsområde: tillämpning av direktiv 93/13 i avsaknad av ett gränsöverskridande inslag

*Dom av den 31 maj 2018, Sziber (C-483/16, [EU:C:2018:367](#))*²

Låneavtal uttryckta i utländsk valuta – Nationell lagstiftning som innehåller särskilda förfarandekrav för att ifrågasätta oskälighet.

Det nationella målet gällde en tvist mellan en privatperson och en ungersk bank angående en ansökan om fastställelse av att vissa villkor var oskäligen i ett kreditavtal som ingåtts i samband med ett bostadsköp – ett lån som utbetalats och återbetalats i ungerska forint (HUF) men som registrerats i schweiziska franc (CHF) i enlighet med den växelkurs som var i kraft på betalningsdagen.

Vad gäller tillämpningsområdet för direktiv 93/13, konstaterade domstolen att det är tillämpligt även på situationer som inte innehåller gränsöverskridande inslag. Enligt domstolen är de regler som finns i unionsrätten, som harmoniserar ett visst rättsområde i medlemsstaterna, tillämpliga oberoende av den rent interna karaktären hos den situation som är aktuell i målet vid den nationella domstolen. (Punkt 58)

2. Det materiella tillämpningsområdet: Begreppen näringsidkare och konsument.

Dom av den 22 november 2001, Cape m.fl. (förenade målen C-541/99 och C-542/99, [EU:C:2001:625](#))

Begreppet "konsument" – Företag som ingår ett standardavtal med ett annat företag för inköp av varor eller tjänster som enbart är avsedda för de egna anställda

Två avtal om leverans av varuautomater som Idealservice installerat i OMAI:s och Cape:s lokaler för personalens exklusiva bruk gav upphov till tvister. De två sistnämnda bolagen hävdade att prorogationsklausulen i avtalen, som hänvisade till fredsdomaren i Viadana (Mantova, Italien) var

² Domen behandlas även under avsnitt VI.3. "Särskilda förfaranderegler".

oskäligen i den mening som avses i den italienska civilrätten och följaktligen inte kunde göras gällande mot avtalsparterna.

Idealservice hävdade inför fredsdomaren i Viadana att Cape och OMAI, vid tillämpningen av direktiv 93/13, inte kunde betraktas som "konsumenter", eftersom de var bolag och inte fysiska personer som hade undertecknat avtalen inom ramen för sin affärsverksamhet.

Den italienska domaren frågade därför EU-domstolen om begreppet "konsument", såsom det definieras i direktivet, uteslutande avser fysiska personer.

Det framgår enligt domstolen tydligt av ordalydelsen i artikel 2 i direktivet att endast en fysisk person som ingår ett avtal med en näringsidkare kan anses vara konsument i den mening som följer av nämnda bestämmelse (punkt 16).

Domstolen anser således att begreppet "konsument", såsom det definieras i artikel 2 b i direktiv 93/13, ska tolkas så, att det endast avser fysiska personer (punkt 17 samt domslutet).

Dom av den 17 maj 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, [EU:C:2018:320](#))³

Begreppet näringsidkare – Läroanstalt för högre utbildning vars finansiering huvudsakligen finansieras med offentliga medel – Avtal om en räntefri betalningsplan för inskrivningsavgifter och ett bidrag till kostnaderna för en studieresa

Det nationella målet gällde en tvist mellan en läroanstalt och en av dess studenter, som hade en skuld till läroanstalten för inskrivningsavgifter och kostnader för en studieresa. Parterna hade ingått ett avtal om återbetalning som föreskrev en dröjsmålsränta på 10 procent per år samt ersättning för inrättningskostnader.

Domstolen frågades om en läroanstalt som har slutit ett avtal med en av sina studenter om att underlätta betalningen av det belopp som denna student är skyldig med anledning av detta avtal ska anses utgöra en "näringsidkare" i den mening som avses i artikel 2 c i direktiv 93/13, med den följden att nämnda avtal omfattas av tillämpningsområdet för direktivet.

Domstolen betonade att unionslagstiftaren avsett att ge begreppet näringsidkare en vid tolkning (punkt 48).

Det är i själva verket ett funktionellt begrepp som kräver att det görs en bedömning av huruvida avtalsförhållandet ingår i en verksamhet som personen bedriver i yrkesmässigt syfte. Domstolen fann att när en läroanstalt tillhandahåller en förmån som ett komplement till och som är underordnad undervisningen, agerar den i egenskap av "näringsidkare" i den mening som avses i direktiv 93/13 (punkt 55).

³ Denna dom presenteras under avsnitt V.1. 2.1. "Skyldighet att ex officio pröva om ett avtalsvillkor är oskäligt – Skyldighetens omfattning".

Dom av den 21 mars 2019, Pouvin och Dijoux (C-590/17, [EU:C:2019:232](#))

Begreppen "konsument" och "näringsidkare" – Finansiering av förvärv av en permanentbostad – Lån till fastighet som en arbetsgivare beviljar sin anställda och dennes make/maka, vilken är solidarisk låntagare.

I enlighet med en artikel i ett låneavtal föreskrevs att avtalet skulle upphöra att gälla automatiskt den dag då låntagaren oavsett orsak inte längre ingick i företagets personalstyrka. Efter det att den anställda sagt upp sin anställning, upphörde han och hans maka att amortera på lånet. Med tillämpning av nämnda artikel väckte bolaget talan mot låntagarna för att erhålla återbetalning av resterande belopp såvitt avser kapital- och räntebelopp samt belopp i enlighet med en vitesklausul.

I det målet konstaterade domstolen i första instans att klausulen om att låneavtalet automatiskt skulle upphöra att gälla var oskälig. Denna dom upphävdes därefter av appellationsdomstolen, som slog fast att låneavtalet i fråga automatiskt hade upphört att gälla den dag då arbetstagaren sade upp sig. Arbetstagaren och dennes maka överklagade denna dom, eftersom de ansåg att de hade agerat i egenskap av konsument. De åberopade att ett avtalsvillkor, såsom det i det nationella målet, ska anses vara oskäligt om det innebär att låneavtalet upphör att gälla till följd av skäl som inte hänför sig till avtalet.

För det första, vad gäller begreppet "konsument", slog domstolen fast att detta begrepp ska tolkas så, att en anställd i ett företag och dennes make eller maka som med nämnda företag ingår ett kreditavtal, som huvudsakligen är förbehållet anställda vid företaget och som är avsett att finansiera förvärv av fast egendom för privata ändamål, ska betraktas som "konsument". Domstolen preciserade att den omständigheten att en fysisk person ingår ett avtal, annat än ett anställningsavtal, med sin arbetsgivare, inte i sig utgör hinder för att den personen anses utgöra en "konsument" i den mening som avses i direktiv 93/13. Vad beträffar den omständigheten att anställningsavtal har undantagits från tillämpningsområdet för detta direktiv, slog domstolen fast att ett fastighetskreditavtal som en arbetsgivare beviljar sin anställda och dennes make/maka inte kan kvalificeras som ett "anställningsavtal" eftersom det inte reglerar ett anställningsförhållande eller anställningsvillkoren punkterna 29, 32 och 43 samt domslutet).

För det andra, vad gäller begreppet "näringsidkare", i den mening som avses i artikel 2 c i direktiv 93/13, anser domstolen att detta begrepp omfattar ett företag som inom ramen för sin närings- eller yrkesverksamhet ingår ett kreditavtal med en anställd och dennes make/maka, vilket huvudsakligen är förbehållet anställda vid företaget, även om beviljande av krediter inte utgör en del av företagets huvudsakliga verksamhet. Härvidlag preciserar domstolen att även om den huvudsakliga verksamheten för en sådan arbetsgivare inte består i att tillhandahålla finansiella instrument utan att tillhandahålla energi, förfogar arbetsgivaren över information och fackkunskap, personalresurser och materiella resurser som en fysisk person, det vill säga den andra avtalsparten, inte kan antas ha. Domstolen tillade att den omständigheten att företaget erbjuder sina anställda att ingå ett sådant avtal och därigenom ger dem möjlighet att förvärva egendom, har till syfte att attrahera och behålla en kvalificerad och skicklig arbetskraft, vilket gynnar arbetsgivarens näring och yrkesverksamhet. I detta sammanhang underströk domstolen att det saknar betydelse om arbetsgivaren eventuellt får en direkt inkomst enligt avtalet eller inte, för bedömningen av om denne ska anses vara en "näringsidkare" i den mening som avses i direktiv 93/13. Domstolen underströk att en vid tolkning av begreppet "näringsidkare" bidrar till

att uppnå målet med direktivet att skydda konsumenten i egenskap av den svagare parten i ett avtal som ingåtts med en näringsidkare och att återställa jämvikten mellan parterna (punkterna 40, 42 och 43 samt domslutet).

Dom av den 2 april 2020, Condominio di Milano, via Meda (C-329/19, [EU:C:2020:263](#))

Begreppet "konsument" – Samägande av en fastighet

En samägd fastighet, Condominio di Milano, via Meda (nedan kallad condominio Meda), företrädd av sin förvaltare och bolaget Eurothermo hade ingått ett avtal om leverans av värmeenergi. Enligt ett av villkoren i det avtalet skulle gäldenären betala en dröjsmålsränta på 9.25 procent från det att fristen för att betala beloppet löpte ut. Condominio Meda hade bestridit anmodan att betala dröjsmålsränta enligt det villkoret vid den hänskjutande domstolen och hade gjort gällande att villkoret var oskäligt och att den hade ställning som konsument i den mening som avses i direktivet om oskäliga villkor. Den italienska domstolen hade i förevarande fall funnit att villkoret var oskäligt men var osäker på huruvida det var möjligt att anse att en samägd fastighet, såsom en condominio enligt italiensk rätt, omfattades av kategorin konsumenter i den mening som avses i direktivet. Enligt de uppgifter som lämnades till domstolen är condominio enligt italiensk rätt ett rättssubjekt som varken är en fysisk eller juridisk person.

För det första, vad gäller begreppet konsument, fann domstolen att två kumulativa villkor ska vara uppfyllda för att en person ska omfattas av begreppet, nämligen att det ska röra sig om en fysisk person och att denna person ska agera för ändamål som inte omfattas av vederbörandes närings- eller yrkesverksamhet. Domstolen påpekade, vad gäller det första villkoret, att begreppet egendom, på unionsrättens nuvarande utvecklingsstadium, inte är harmoniserat på unionsnivå och att det fortfarande kan finnas skillnader mellan medlemsstaterna. Domstolen preciserade således att medlemsstaterna är fria att, i sina respektive rättsordningar, kvalificera eller inte kvalificera samägd egendom som en "juridisk person". Härav följer att domstolen fann att en samägd egendom, såsom en condominio enligt italiensk rätt inte uppfyller det första villkoret och således inte omfattas av begreppet konsument. Detta innebär att ett avtal som ingåtts mellan den samägda egendomen och en näringsidkare inte omfattas av direktivets tillämpningsområde.

För det andra prövade domstolen huruvida en nationell rättspraxis, enligt vilken bestämmelserna om skydd för konsumenter ska tillämpas på ett avtal som ingåtts av en condominio med en näringsidkare, är förenlig med syftet med konsumentskyddssystemet i unionen. Domstolen erinrade i detta hänseende om att direktiv 93/13 syftar till en partiell minimiharmonisering av den nationella lagstiftningen om oskäliga villkor genom att ge medlemsstaterna möjlighet att ge konsumenterna ett bättre skydd genom strängare nationella bestämmelser, förutsatt att de är förenliga med EUF-fördraget⁴. Domstolen betonade således att en rättspraxis – enligt vilken tillämpningsområdet för konsumentskyddet, för att skydda konsumenten i större utsträckning, har utökats till att även omfatta ett rättssubjekt, såsom en condominio enligt italiensk rätt, som inte är en fysisk person enligt nationell rätt – är förenlig

⁴ Artikel 169.4 FEUF; skäl 12 och artikel 8 i direktiv 93/13.

med ändamålet att skydda konsumenterna som detta direktiv syftar till att uppnå. Härav följer att även om ett sådant rättssubjekt inte omfattas av begreppet konsument i den mening som avses i direktivet kan medlemsstaterna tillämpa direktivets bestämmelser på områden som inte omfattas av dess tillämpningsområde, förutsatt att en sådan tolkning säkerställer att konsumenten får ett bättre skydd och inte strider mot bestämmelserna i fördragen (punkterna 31 och 33–35).

3. Undantag från tillämpningsområdet för direktiv 93/13

3.1. Avtalsvillkor som avspeglar bindande författningsföreskrifter

*Dom av den 21 mars 2013, RWE Vertrieb (C-92/11, [EU:C:2013:180](#))*⁵

Näringsidkarens ensidiga ändring av priset för tjänsten – Hänvisning till tvingande lagstiftning som utarbetats för en annan kategori konsumenter – Huruvida direktiv 93/13 är tillämpligt

Verbraucherzentrale Nordrhein-Westfalen (konsumentföreningen i Nordrhein-Westfalen) ifrågasatte vid tysk domstol en standardiserad avtalsklausul genom vilken RWE, ett tyskt naturgasleverantörsföretag, förbehåller sig rätten att ensidigt ändra priset för sina kunder när de omfattas av en särskild taxa (Sonderkunden). Föreningen ansåg att klausulen i fråga var oskälig och begärde, för 25 konsumenters räkning, återbetalning av de tilläggsavgifter som de hade betalat till RWE till följd av fyra prishöjningar mellan 2003 och 2005 på sammanlagt 16 128,63 euro.

RWE ansåg bland annat att den ifrågasatta klausulen, som ingick i de allmänna villkor som var tillämpliga på de berörda kunderna, inte kunde bli föremål för en prövning av om den var oskälig. I själva verket hänvisar denna klausul endast till de tyska bestämmelser som är tillämpliga på avtal enligt standardtaxan. Nämda lagstiftning gjorde det möjligt för leverantören att ensidigt besluta om att ändra gaspriset utan att ange skälen och villkoren för samt omfattningen av ändringen. Enligt samma lagstiftning var leverantören emellertid skyldig att upplysa kunderna om ändringen, och kunderna gavs rätt att i förekommande fall säga upp avtalet.

RWE vann inte framgång med sin talan vid de lägre domstolarna och vände sig därför till Bundesgerichtshof (Federala högsta domstolen, Tyskland), som ställde frågor till EU-domstolen om tolkningen av artikel 1.2 samt artiklarna 3 och 5 i direktiv 93/13, vilka syftar till att skydda konsumenterna mot oskäliga och/eller oprecisa avtalsvillkor. Den tyska domstolen hyste särskilt frågor kring omfattningen av undantaget från oskälighetsprövning av standardavtal som endast återger bindande författningsföreskrifter i den mening som avses i artikel 1.2 i direktiv 93/13.

Domstolen konstaterade att uteslutandet av prövning av oskäliga avtalsvillkor som avspeglar bestämmelserna i de nationella regler som reglerar en viss kategori av avtal motiveras av att det

⁵ Denna dom presenteras även under avsnitt III.2. "Kraven på god sed, balans och tydlighet".

är berättigat att anta att den nationella lagstiftaren har gjort en avvägning mellan samtliga rättigheter och skyldigheter för parterna i dessa avtal. Detta resonemang är dock inte tillämpligt på villkor i ett annat avtal. Att utesluta en prövning av huruvida ett villkor i ett sådant avtal är oskäligt enbart på grund av att det återger en regel som endast är avsedd att tillämpas på en annan typ av avtal skulle äventyra det konsumentskydd som avses i unionsrätten (punkterna 28, 30 och 31).

Dom av den 20 september 2018, OTP Bank och OTP Faktoring (C-51/17, [EU:C:2018:750](#))⁶

Tillämpningsområde – Artikel 1.2 – Författningsföreskrifter

I februari 2008 ingick ett par låntagare ett kreditavtal med en ungersk bank om ett lån i schweiziska franc (CHF). I avtalet föreskrevs att de månatliga delbetalningarna skulle betalas i ungerska forint (HUF), varvid beloppet av dessa delbetalningar dock beräknades på grundval av den aktuella växelkursen mellan den ungerska forint och den schweiziska francen. Dessutom nämndes i avtalet valutarisken i händelse av eventuella fluktuationer i växelkursen mellan dessa två valutor.

Växelkursen ändrades därefter avsevärt till nackdel för låntagarna, vilket ledde till en betydande ökning av beloppet för deras månadsbetalningar. I maj 2013 väckte det lånande paret talan i Ungern mot OTP Bank och OTP Faktoring, två företag till vilka fordringarna från låneavtalet hade överlåtits. Under förfarandets gång uppstod frågan om huruvida avtalsvillkoret om valutarisk inte hade utformats av banken på ett klart och begripligt sätt och därför kunde betraktas som oskäligt i den mening som avses i direktivet om oskäliga villkor.

Under tiden antog Ungern 2014 en förordning om att ta bort vissa oskäliga avtalsvillkor i låneavtal i utländsk valuta, att omvandla praktiskt taget alla skulder som ska betalas enligt sådana avtal till HUF och att tillämpa den växelkurs som fastställts av Ungerns centralbank. Denna förordning syftade också till att genomföra ett beslut av Kúria (Högsta domstolen i Ungern) som hade slagit fast att vissa avtalsvillkor som införts i låneavtal i utländsk valuta var oförenliga med direktiv 93/13⁷ (detta beslut fattades efter domstolens dom i målet Kásler och Káslerné Rábai⁸). Denna nya förordning ändrade dock inte det faktum att växelkursrisken faller på konsumenten vid en devalvering av den ungerska forint gentemot schweizerfrancen.

Fővárosi Ítéltábla (Regionala appellationsdomstolen i Budapest, Ungern), vid vilken målet anhängiggjordes, frågade domstolen om den kunde bedöma om en klausul var oskälig om den inte var utformad på ett klart och begripligt sätt, även om den ungerska lagstiftaren, genom att inte ingripa på denna punkt, skulle ha accepterat att växelkursrisken skulle fortsätta att tynga konsumenten i händelse av en depreciering av den ungerska forint i förhållande till den berörda utländska valutan.

⁶ Denna dom presenteras även under avsnitt II.2. "Begreppet avtalsvillkor som inte har varit föremål för individuell förhandling" och avsnitt III.2 "Krav på god sed, balans och tydlighet".

⁷ Beslut nr 2/2014 PJE (Magyar Közlöny 2014/91, s. 10975).

⁸ Dom av den 30 april 2014, [Kásler och Káslerné Rábai](#) (C-26/13, ECLI:EU:C:2014:282), presenteras under avsnitt I.3. 3.2 "Omfattas inte av tillämpningsområdet för direktiv 93/13 – Avtalsvillkor som definierar avtalets huvudföremål eller som rör priset eller ersättningen och de tjänster eller varor som ska tillhandahållas som motprestation".

I sin dom erinrar domstolen om att regeln om att avtalsvillkor som avspeglar bindande författningsföreskrifter ska undantas från tillämpningsområdet för direktiv 93/13 motiveras av att det är legitimt att förutsätta att den nationella lagstiftaren har upprättat en balans mellan alla rättigheter och skyldigheter för avtalsparterna. Detta innebär dock inte att ett annat avtalsvillkor som inte omfattas av lagstadgade bestämmelser, som i detta fall villkoret om växelkursrisk, i sin helhet också är undantaget från direktivets tillämpningsområde. Huruvida klausulen är oskäligen kan sedan bedömas av den nationella domstolen om den efter en prövning från fall till fall anser att klausulen inte är utformad på ett klart och begripligt sätt⁹ (punkterna 53, 65 och 68).

Dom av den 3 mars 2020 (Stora avdelningen), Gómez del Moral Guasch (C-125/18, EU:C:2020:138)¹⁰

Avtal om hypotekslån – Rörlig räntesats – Referensindex som grundas på hypotekslån för sparbanker – Index som följer av en bestämmelse i lag eller annan författning

En konsument väckte talan vid en spansk domstol i första instans och gjorde gällande att ett villkor som avsåg rörlig låneränta i det avtal om hypotekslån som vederbörande hade ingått med Bankia SA var oskäligt. Enligt det villkoret varierar den räntesats som konsumenten ska betala beroende på referensindexet. Detta referensindex angavs i den nationella lagstiftningen och kunde tillämpas av kreditinstituten på hypotekslån. Den hänskjutande spanska domstolen påpekade emellertid att indexregleringen av den rörliga ränta som beräknas på grundval av referensindexet var mindre förmånlig än den som beräknas på grundval av den genomsnittliga räntesatsen på den europeiska interbankmarknaden (Euribor), som används till 90 procent vid tecknandet av hypotekslån i Spanien, och medförde en extra kostnad på omkring 18 000–21 000 euro per lån.

Domstolen påpekade att avtalsvillkor som avspeglar bindande författningsföreskrifter inte omfattas av tillämpningsområdet för direktiv 93/13¹¹. Domstolen noterade emellertid att det – med förbehåll för den spanska domstolens prövning – i den nationella lagstiftning som var tillämplig i förevarande fall inte föreskrevs att ett officiellt referensindex skulle användas för lån med rörlig ränta, utan att det däri endast fastställdes villkor som ett "referensindex eller [en] referensränta" skulle uppfylla för att kunna användas av kreditinstituten. Domstolen fann således att villkoret i ett avtal om hypotekslån, enligt vilket den räntesats som är tillämplig på lånet grundar sig på ett av de officiella referensindex som anges i den nationella lagstiftningen och som kreditinstituten kan tillämpa på hypotekslån, omfattas av direktivets tillämpningsområde i de fall då det i denna lagstiftning varken föreskrivs att tillämpningen av indexet är bindande oberoende av avtalsparternas val eller att det ska tillämpas som en dispositiv bestämmelse om inget annat har avtalats mellan dessa parter (punkterna 34 och 37 samt punkt 1 i domslutet).

⁹ Dom av den 20 september 2017, [Andriuc m.fl.](#) (C-186/16, ECLI:EU:C:2017:703), presenteras under avsnitt I.3. 3.2. "Undantag från tillämpningsområdet för direktiv 93/13 – Avtalsvillkor som definierar avtalets huvudföremål eller som rör priset eller ersättningen och de tjänster eller varor som ska tillhandahållas som motprestation".

¹⁰ Denna dom presenteras även under avsnitt V.2. "Ersättning av det oskäliga villkoret".

¹¹ Artikel 1.2 i direktiv 93/13.

Dom av den 9 juli 2020, Banca Transilvania (C-81/19, [EU:C:2020:532](#))***Tillämpningsområde – Artikel 1.2 – Begreppet ”bindande författningsföreskrifter” – Dispositiva bestämmelser – Lån i utländsk valuta – Avtalsvillkor om risk för växelkursförändring***

År 2006 ingick två låntagare ett kreditavtal med Banca Transilvania, genom vilket banken lånade ut ett belopp på 90 000 rumänska lei (RON) (cirka 18 930 euro). År 2008 ingick de ett annat kreditavtal, avsett att refinansiera det ursprungliga avtalet, uttryckt i schweiziska franc (CHF).

På grund av den kraftiga värdeminskningen av den rumänska valutan fördubblades det belopp som skulle återbetalas nästan under de följande åren.

Den 23 mars 2017 väckte dessa låntagare talan vid Tribunalul Specializat Cluj (Specialdomstolen i Cluj, Rumänien) för att få fastställt att en del av återfinansieringsavtalet, som visserligen föreskrev att betalningen skulle göras i den valuta som den var uttryckt i, men som även föreskrev att låntagarna kunde begära att banken skulle ange lånet i en ny valuta utan att banken var skyldig att acceptera detta, var oskälig. Det uppgavs också att banken hade fått i uppdrag av låntagaren att betala de förfallna betalningsförpliktelserna med användning av sin egen växelkurs.

Låntagarna hävdade även att Banca Transilvania hade åsidosatt sin informationsskyldighet genom att inte vid förhandlingen och ingåendet av detta avtal underrätta dem om den risk som en omläggning av det ursprungliga avtalet till en utländsk valuta skulle medföra. Dessutom skulle klausulen om återbetalning i utländsk valuta enligt deras uppfattning skapa en obalans till deras nackdel, eftersom de ensamma bar valutarisken.

Mot denna bakgrund frågade Curtea de Apel Cluj (Appellationsdomstolen i Cluj, Rumänien) domstolen, för det första om direktiv 93/13 är tillämpligt på ett avtalsvillkor om valutarisk som inte har förhandlats fram individuellt, utan som avspeglar en bestämmelse i nationell rätt av dispositiv karaktär, det vill säga som är tillämplig mellan de avtalsslutande parterna när ingen annan ordning har avtalats i detta avseende. För det andra frågade den hänskjutande domstolen vilken konsekvens, om någon, en nationell domstol bör dra av ett konstaterande att ett sådant avtalsvillkor är oskäligt.

Domstolen påminde först om att detta direktiv inte är tillämpligt om två villkor är uppfyllda: För det första ska avtalsvillkoret återspegla en författningsföreskrift och för det andra ska föreskriften vara bindande. Motiveringen till detta undantag är att det i princip är rimligt att förutsätta att den nationella lagstiftaren har sett till att det sammantaget råder balans i rättigheterna och skyldigheterna för parterna i vissa avtal (punkterna 24 och 26).

För att avgöra om villkoren för undantag är uppfyllda har EU-domstolen fastställt att det ankommer på den nationella domstolen att pröva om det aktuella avtalsvillkoret avspeglar bestämmelser i nationell rätt som är bindande mellan avtalssparterna oberoende av deras val eller om det avspeglar dispositiva bestämmelser, det vill säga bestämmelser som gäller om inget annat har avtalats mellan parterna (punkt 28).

I detta avseende påpekade den hänskjutande domstolen att ett villkor om valutarisk avspeglar principen om monetär nominalism, såsom den fastställs i artikel 1578 i civilagen. Enligt detta

villkor ska "gäldenären återbetala lånebeloppet och är skyldig att återbetala det endast i den valuta som används vid tidpunkten för betalningen". Nämnda domstol kvalificerade dessutom denna bestämmelse som en dispositiv regel, nämligen att den är tillämplig på låneavtal när parterna inte har avtalat något annat (punkt 30).

När det gäller det första villkoret omfattas det av det undantag som föreskrivs i direktiv 93/13, eftersom det villkor i de allmänna villkoren som sökandena i målet vid den nationella domstolen anser vara oskäligt och som avspeglar en bestämmelse i nationell rätt som är av dispositiv karaktär (punkt 31).

När det gäller det andra villkoret konstaterade domstolen att uttrycket "bindande författningsföreskrifter" i den mening som avses i artikel 1.2 i direktiv 93/13 även omfattar de bestämmelser som enligt nationell rätt är tillämpliga mellan de avtalsslutande parterna när ingen annan ordning har avtalats. Ur denna synvinkel görs det i denna bestämmelse inte någon åtskillnad mellan bestämmelser som är tillämpliga oberoende av de avtalsslutande parternas val och dispositiva bestämmelser (punkt 34).

I detta avseende är det irrelevant att det är möjligt att avvika från en bestämmelse i nationell rätt när det gäller att fastställa om ett avtalsvillkor som avspeglar en sådan bestämmelse är undantaget. Den omständigheten att ett avtalsvillkor som avspeglar en av de bestämmelser som avses i direktiv 93/13 inte har varit föremål för individuell förhandling påverkar inte heller bedömningen av om villkoret är undantaget från direktivets tillämpningsområde (punkt 35).

Domstolen drog slutsatsen att ett avtalsvillkor som inte har varit föremål för individuell förhandling, men som avspeglar en regel som enligt nationell rätt är tillämplig mellan de avtalsslutande parterna när inget annat har avtalats i detta avseende, inte omfattas av tillämpningsområdet för direktiv 93/13 (punkt 37 samt domslutet).

3.2. Avtalsvillkor som definierar avtalets huvudföremål eller som rör priset eller ersättningen och de tjänster eller varor som ska tillhandahållas som motprestation

Dom av den 30 april 2014, Kásler och Káslerné Rábai (C-26/13, [EU:C:2014:282](#))¹²

Undantag för villkor som gäller avtalets huvudföremål eller prisets eller ersättningens lämplighet förutsatt att dessa villkor är klart och begripligt formulerade – Konsumentkreditavtal som är uttryckta i en utländsk valuta – Villkor avseende växelkurser

Den 29 maj 2008 ingick ett par låntagare ett avtal om hypotekslån i utländsk valuta med en ungersk bank. Banken beviljade låntagarna ett lån på 14 400 000 HUF (cirka 46 867 euro).

¹² Denna dom presenteras även under avsnitt III.2. "Kraven på god sed, balans och tydlighet" och avsnitt V.2. "Ersättning av det oskäliga villkoret".

I kontraktet fastställdes att lånebeloppet i schweiziska franc skulle fastställas enligt den köpkurs för denna valuta som banken tillämpade den dag då medlen frigjordes. Enligt detta villkor fastställdes lånebeloppet till 94 240,84 CHF. Enligt avtalsvillkoren skulle emellertid beloppet i ungerska forint för varje månadsavgift som skulle betalas fastställas dagen före förfallodagen på grundval av den kurs som banken tillämpade på försäljningen av schweizerfranc.

Låntagarna ifrågasatte vid ungersk domstol den klausul som gjorde det möjligt för banken att beräkna de förfallna månadsavbetalningarna på grundval av försäljningskursen för schweizerfranc. De hävdade att villkoret var oskäligt eftersom det föreskrevs att en annan växelkurs skulle tillämpas vid återbetalning av lånet än den som användes när lånet betalades ut.

Kúria (Högsta domstolen i Ungern), vid vilken målet överklagats, frågade EU-domstolen huruvida villkoret om vilka växelkurser som är tillämpliga på ett låneavtal uttryckt i utländsk valuta rör avtalets huvudföremål eller förhållandet mellan kvalitet och pris för tjänsten. Den hänskjutande domstolen övervägde även om det omtvistade villkoret kan anses vara utformat på ett klart och begripligt sätt, så att den kan undantas från bedömningen av att vara oskälig enligt direktivet. Slutligen ville den högsta ungerska domstolen få klarhet i huruvida den nationella domstolen, för det fall avtalet inte kan bestå efter det att ett oskäligt villkor har upphävts, är behörig att ändra eller komplettera avtalet.

Domstolen erinrar först och främst om att förbudet mot att bedöma oskäliga villkor som rör avtalets huvudföremål ska tolkas restriktivt och endast får tillämpas på villkor som fastställer väsentliga prestationer i avtalet. Det ankommer således på den hänskjutande domstolen att avgöra om det omtvistade villkoret utgör en väsentlig del av det avtal som låntagarna har ingått (punkterna 49 och 51).

Domstolen konstaterade vidare att det inte kunde uteslutas att villkoret i fråga var oskäligt med hänvisning till att det gällde lämpligheten av priset och ersättningen å ena sidan och de tjänster eller varor som skulle tillhandahållas å andra sidan. Detta villkor begränsar sig nämligen till att, med avseende på beräkningen av återbetalningarna, fastställa omräkningskursen mellan den ungerska forint och den schweiziska francen, dock utan att det föreskrivs att långivaren ska tillhandahålla en valutaväxlingstjänst. I avsaknad av en sådan tjänst kan den ekonomiska börda som uppstår till följd av skillnaden mellan köp- och försäljningspriset och som måste bäras av låntagaren inte betraktas som ersättning för en tjänst (punkterna 54 och 58).

Dom av den 20 september 2017, Andriuc m.fl. (C-186/16, [EU:C:2017:703](#))¹³

*Kreditavtal ingånget i utländsk valuta – Valutarisken ligger uteslutande på konsumenten –
Räckvidd av begreppet att avtalsvillkor ska vara "klart och begripligt formulerade" – Omfattning av
den information som banken ska lämna*

Under åren 2007 och 2008 tecknade låntagare som då uppbar sina inkomster i rumänska lei (RON) lån i den rumänska banken Banca Românească i syfte att förvärva fast egendom, återfinansiera andra krediter eller tillgodose personliga behov.

Enligt låneavtalen mellan parterna var låntagarna skyldiga att återbetala de månatliga amorteringarna i CHF och tog på sig risken för eventuella fluktuationer i växelkursen för RON i förhållande till CHF.

Därefter ändrades den relevanta växelkursen avsevärt till låntagarnas nackdel. Låntagarna väckte talan vid rumänsk domstol för att få fastställt att det villkor som innebar att lånet skulle återbetalas i CHF utan att hänsyn tas till den eventuella förlust som låntagarna kunde utsättas för på grund av risken för valutakursförändringar utgjorde ett oskäligt avtalsvillkor som inte var bindande för dem, i enlighet med direktiv 93/13. Låntagarna hävdade bland annat att banken vid avtalsslutet, när den presenterade sin produkt på ett partiskt sätt och att den endast framhöll fördelarna för låntagarna, utan att ange de möjliga riskerna samt sannolikheten för dessa risker. Enligt låntagarna bör det omtvistade villkoret, mot bakgrund av bankens praxis, betraktas som oskäligt.

I detta sammanhang ställde Curtea de Apel Oradea (Appellationsdomstolen i Oradea, Rumänien) en fråga till domstolen om omfattningen av bankernas skyldighet att informera kunderna om den växelkursrisk som är förknippad med lån i utländsk valuta.

Domstolen konstaterade att det omtvistade villkoret utgör en del av låneavtalets huvudföremål, vilket innebär att frågan huruvida villkoret är oskäligt endast kan prövas mot bakgrund av direktiv 93/13 om det inte har formulerats på ett klart och begripligt sätt. Skyldigheten att återbetala ett lån i en viss valuta är en väsentlig del av låneavtalet, eftersom den inte avser en kompletterande betalningsmetod utan själva arten av gäldenärens förpliktelse.

Dom av den 3 september 2020, Profi Credit Polska m.fl. (C-84/19, C-222/19 och C-252/19, [EU:C:2020:631](#))¹⁴

Artikel 4.2 – Skyldighet att formulera avtalsvillkor på ett klart och begripligt sätt – Avtalsvillkor som inte specificerar vilka tjänster som avgifterna är avsedda att utgöra ersättning för

Profi Credit Polska beviljade, genom en förmedlare, en konsumentkredit till QJ. I avtalet föreskrevs en räntesats på 9,83 procent per år samt en förskottsbetalning på 129 polska zloty

¹³ Denna dom presenteras även under avsnitt III.2. "Kraven på god sed, balans och tydlighet".

¹⁴ Denna dom presenteras även under avsnitt I.4. "Strängare nationella bestämmelser för att säkerställa bästa möjliga skydd för konsumenten".

(PLN) (ca 30 euro), en provision på 7 771 PLN (ca 1 804 euro) och ett belopp på 1 100 PLN (ca 255 euro) för en finansiell produkt kallad "Ditt paket – Extra paket".

Profi Credit Polska ansökte vid den hänskjutande domstolen, Sąd Rejonowy Szczecin – Prawobrzeże i Zachód w Szczecinie (Distriktsdomstolen i Szczecin, ansvarig för högra stranden och västra delen av staden, Polen), om ett betalningsföreläggande som grundade sig på ett skuldebrev utfärdat av låntagaren. Denna domstol meddelade tredsakdom, mot vilken låntagaren gjorde invändning. I samband med den sistnämnda tvisten hävdade han att bestämmelserna i låneavtalet var oskäligen.

Den hänskjutande domstolen hade konstaterat att detta avtal varken innehåller någon definition av begreppen "förskottsbetalning" eller "provision" eller någon precisering av vilka konkreta prestationer de motsvarar.

Den hade således frågat domstolen om artikel 4.2 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att villkor i ett konsumentkreditavtal som innebär att konsumenten ska betala andra kostnader än avtalsräntan omfattas av det undantag som föreskrivs i denna bestämmelse, när dessa villkor varken anger arten av dessa kostnader eller de tjänster som de är avsedda att ersätta. Enligt den hänskjutande domstolen kan en bedömning av huruvida avtalsvillkoren är otillbörliga, mot bakgrund av ordalydelsen i artikel 4.2 i direktiv 93/13. Enligt den hänskjutande domstolen kan nämligen frågan om storleken på amorteringarna omfattas av undantaget om "avtalets huvudföremål" eller "förhållandet mellan pris och ersättning å ena sidan och å andra sidan sålda tjänster eller varor", i den mening som avses i nämnda bestämmelse.

Den hänskjutande domstolen påpekade i detta avseende att det finns stora skillnader mellan ordalydelsen i artikel 4.2 i direktiv 93/13 och ordalydelsen i artikel 3851.1 i civilagen, genom vilken den förstnämnda bestämmelsen införlivades med nationell rätt. Det följer nämligen av denna artikel i civilagen att den nationella domstolens prövning av om avtalsvillkoren är oskäligen endast är utesluten när det gäller förhållandet mellan priset och ersättningen för parternas huvudsakliga prestation.

Enligt domstolen ska artikel 4.2 tolkas så, att villkoren, enligt vilka konsumenten ska betala andra avgifter än återbetalning av kapital och ränta, inte omfattas av undantaget i denna bestämmelse, när dessa villkor varken anger arten av dessa avgifter eller vilka tjänster som avgifterna är avsedda att utgöra ersättning för, och när de är utformade på ett sätt som kan missleda konsumenten om dennes skyldigheter och de ekonomiska följderna av dessa villkor.

Dom av den 12 januari 2023, D.V. (Advokatarvoden – Principen om timtaxa) (C-395/21, [EU:C:2023:14](#))¹⁵

Avtal om tillhandahållande av juridiska tjänster som ingås mellan en advokat och en konsument – Artikel 4.2 – Undantag för villkor om avtalets huvudföremål – Villkor om att advokatarvode ska betalas enligt principen om timtaxa

M.A. ingick, i egenskap av konsument, fem avtal om tillhandahållande av juridiska tjänster med D.V., en advokat. I vart och ett av dessa avtal angavs att advokatens arvode skulle beräknas på grundval av en timtaxa, som fastställts till 100 euro, för den rådgivning eller de juridiska tjänster som tillhandahölls M.A.

Eftersom D.V. inte erhöll hela det begärda arvodet, väckte D.V. talan vid domstolen i första instans och yrkade att M.A. skulle förpliktas att betala det arvode som skulle betalas för juridiska tjänster som tillhandahållits. Domstolen i första instans biföll delvis D.V:s yrkande. Den fann emellertid att villkoret om priset för de tjänster som tillhandahölls var oskäligt och satte ned det begärda arvodet till hälften. Domen från den domstolen fastställdes av appellationsdomstolen vars avgörande D.V. överklagade till Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Högsta domstolen, Litauen).

Efter en begäran om förhandsavgörande från den hänskjutande domstolen uttalade sig EU-domstolen om tolkningen av direktiv 93/13.

Domstolen konstaterade inledningsvis att ett villkor i ett avtal om tillhandahållande av juridiska tjänster som ingåtts mellan en advokat och en konsument omfattas av "avtalets huvudföremål" enligt direktiv 93/13 (punkt 1 i domslutet).

4. Strängare nationella bestämmelser för att säkerställa bästa möjliga skydd för konsumenten

Dom av den 3 juni 2010, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (C-484/08, [EU:C:2010:309](#))

Villkor som beskriver avtalets huvudföremål – Domstolsprövning av villkorens oskälighet – Utesluten – Strängare nationella bestämmelser för att säkerställa bästa möjliga skydd för konsumenten

Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (nedan kallad Caja de Madrid) ingick låneavtal med rörlig ränta med kunder för bostadsförvärv. Dessa avtal innehöll ett villkor enligt vilket den nominella ränta som föreskrivs i avtalen, som varierade regelbundet i enlighet med det

¹⁵ Denna dom presenteras även under avsnitt II.1 "Begreppet oskäligt villkor", avsnitt III.2 "Krav på god tro, balans och tydlighet" och V.2 "Ersättning av det oskäliga villkoret".

överenskomna referensindexet, skulle avrundas uppåt till nästa kvarts procentenhet från den första revideringen (nedan kallad avrundningsvillkor).

Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (spansk bankkundsorganisation), väckte talan vid Juzgado de Primera Instancia nr 50 de Madrid (Förstainstansdomstolen nr 50 i Madrid, Spanien). Denna domstol slog fast att avrundningsvillkoret var oskäligt, i den mening som avses i den lagstiftning genom vilken direktiv 93/13 implementerats. Efter det att överklagandet av denna dom ogillats, överklagade Caja de Madrid vid den hänskjutande domstolen, Tribunal Supremo (Högsta domstolen, Spanien).

Domstolen erinrade om att det genom direktiv 93/13 införda skyddssystemet bygger på tanken att konsumenten befinner sig i underläge i förhållande till näringsidkaren i fråga om såväl förhandlingsposition som informationsnivå, vilket medför att konsumenten godkänner villkor som näringsidkaren har utformat i förväg, utan att kunna påverka villkorens innehåll. Direktivet medger emellertid bara en partiell och minimal harmonisering av nationell lagstiftning gällande oskäligen villkor, samtidigt som medlemsstaterna tillerkänns möjligheten att ge konsumenterna ett bättre skydd än det skydd som föreskrivs i direktivet.

Domstolen påpekade att medlemsstaterna inom det område som omfattas av detta direktiv således kan anta eller behålla strängare bestämmelser som är förenliga med fördraget, för att säkerställa bästa möjliga skydd för konsumenterna. Domstolen fann följaktligen att direktivet inte utgör hinder för en nationell lagstiftning som tillåter en domstolsprövning av huruvida sådana avtalsvillkor är oskäligen, som avser beskrivningen av avtalets huvudföremål eller, å ena sidan, förhållandet mellan pris och ersättning och, å andra sidan, sålda tjänster eller varor, även om dessa villkor är klart och begripligt formulerade (punkterna 27, 28, 40 och 44 samt punkt 1 i domslutet).

Dom av den 3 september 2020, Profi Credit Polska m.fl. (C-84/19, C-222/19 och C-252/19, EU:C:2020:631)

Nationell lagstiftning som föreskriver ett tak för andra kreditkostnader än ränta – Artikel 3.1 – Avtalsvillkor som övervältrar kostnaderna för långgivarens ekonomiska verksamhet på konsumenten – Betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter – Artikel 4.2

I den domen, där de faktiska och rättsliga omständigheterna angetts ovan,¹⁶ angav domstolen även att artikel 3851 i civilagen, genom vilken artikel 4.2 i direktiv 93/13 har införlivats med polsk rätt, tillåter en bredare prövning av huruvida avtalsvillkor som omfattas av direktivets tillämpningsområde eventuellt är oskäligen. Detta förutsätter dock att den nationella bestämmelsen ger det undantag som föreskrivs i denna unionsrättsliga bestämmelse en snävare räckvidd genom att ge konsumenten ett starkare skydd (punkt 83).

I artikel 8 i direktiv 93/13 föreskrivs att medlemsstaterna, för att säkerställa en högre skyddsnivå för konsumenten på det område som omfattas av detta direktiv, får anta eller behålla strängare

¹⁶ Vad gäller de faktiska och rättsliga omständigheterna, se avsnitt I.3. 3.2 "Undantag från tillämpningsområdet för direktiv 93/13 – Avtalsvillkor som definierar avtalets huvudföremål eller som rör priset eller ersättningen och de tjänster eller varor som ska tillhandahållas som motprestation" s. 14.

bestämmelser som är förenliga med EUF-fördraget. Detta avspeglar tanken i tolfte skälet i nämnda direktiv, enligt vilket direktivet endast innebär en partiell och minimal harmonisering av nationell lagstiftning om oskäliga villkor. Domstolen har nämligen i sin praxis slagit fast att en bestämmelse i nationell rätt, enligt vilken det undantag som föreskrivs i artikel 4.2 i direktiv 93/13 ges en snävare räckvidd, bidrar till ändamålet att skydda konsumenterna som detta direktiv syftar till att uppnå (punkt 85).

II. Klassificering som ett "oskäligt villkor" i den mening som avses i artikel 3 i direktiv 93/13

1. Begreppet "oskäligt avtalsvillkor"

*Dom av den 27 juni 2000, Océano Grupo Editorial (C-240/98–C-244/98, [EU:C:2000:346](#))*¹⁷

Prorogationsklausul

Avtal om försäljning av uppslagsverk till konsumenter innehöll ett villkor som gav behörighet till domstolarna i Barcelona (Spanien), en stad där ingen av konsumenterna hade sin hemvist men där de företag som väckt talan i det nationella målet hade sitt huvudkontor.

Efter det att den överenskomna fristen hade löpt ut utan att förvärvarna av uppslagsverken hade betalat de belopp som de var skyldiga att erlägga, väckte säljarna mellan den 25 juli och den 19 december 1997 talan vid Juzgado de Primera Instancia n° 35 de Barcelona (Förstainstansdomstolen nr 35 i Barcelona, Spanien) inom ramen för förfarandet "juicio de cognición" (ett summariskt förfarande som förbehålls tvister om mindre värden), i syfte att svarandena i målet vid den nationella domstolen skulle förpliktas att utge de belopp för vilka de var betalningsskyldiga.

Svarandena i målet vid den nationella domstolen hade inte delgetts dessa ansökningar, eftersom nämnda domstol ställde sig tveksam till huruvida den var behörig att ta upp dessa tvister till prövning. Tribunal Supremo (Högsta domstolen, Spanien) har nämligen vid flera tillfällen förklarat att sådana forumregler som de som är i fråga i förevarande mål är oskäliga.

Juzgado de Primera Instancia nr 35 de Barcelona (Förstainstansdomstolen nr 35 i Barcelona) ansåg att en tolkning av direktivet var nödvändig för att avgöra de mål som var anhängiga vid den och beslutade därför att vilandeförklara målen och fråga EU-domstolen om det skydd som konsumenterna garanteras genom direktiv 93/13 gör det möjligt för den nationella domstolen att ex officio bedöma huruvida ett villkor i det avtal som den har att pröva är oskäligt när den prövar huruvida en talan som väckts vid allmän domstol kan tas upp till sakprövning.

I den domen slog domstolen fast att en prorogationsklausul, som utan att ha varit föremål för individuell förhandling införts i ett avtal mellan en konsument och en näringsidkare och som ger exklusiv behörighet till den domstol inom vars domkrets näringsidkaren har sitt säte, ska anses oskälig i den mening som avses i direktivet, i den mån en sådan klausul i strid med kravet på god sed medför en betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet till nackdel för konsumenten (punkt 24).

Domstolen påpekade att ett sådant villkor innebär att konsumenten åläggs att underkasta sig den exklusiva behörigheten hos en domstol som kan ligga långt från dennas hemvist, vilket kan

¹⁷ Denna dom presenteras även under avsnitt IV.2. 2.1. "Skyldighet att ex officio pröva om ett avtalsvillkor är oskäligt – Skyldighetens omfattning".

göra det svårare för konsumenten att infinna sig. I tvister om mindre värden skulle konsumentens kostnader för att inställa sig kunna verka avskräckande och leda till att denne helt avstår från att väcka talan vid domstol eller till att konsumenten avstår från allt försvar. Ett sådant villkor omfattas således av den i punkt 1 q i bilagan till direktivet avsedda kategorin villkor vars mål eller konsekvens är att upphäva eller inskränka konsumentens rätt att gå till domstol. Villkoret medför att näringsidkaren kan sammanföra alla tvister som avser dess näringsverksamhet till den domstol inom vars domkrets näringsidkaren har sitt säte, vilket medför att dess inställelse blir både lättare att organisera och mindre kostsam (punkterna 22 och 23).

Dom av den 7 augusti 2018, Banco Santander (C-96/16 och C-94/17, [EU:C:2018:643](#))¹⁸

Överlåtelse av fordran – Låneavtal som ingåtts med en konsument – Kriterier för att bedöma huruvida ett villkor i detta avtal, i vilket räntesatsen för dröjsmålsräntan fastställts, är oskäligt

En låntagare hade ingått ett avtal om hypotekslån med Caja de Ahorros del Mediterráneo, numera Banco de Sabadell, som skulle återbetalas i månatliga avbetalningar. I avtalet föreskrevs att dröjsmålsräntan skulle vara 25 procent per år.

Låntagaren, som var försenad med sina betalningar, väckte talan vid Juzgado de Primera Instancia (Förstainstansdomstolen, Spanien) mot Banco de Sabadell och yrkade bland annat att sistnämnda villkor skulle upphävas därför att det var oskäligt. Låntagaren menade att när det villkor i låneavtalet, i vilket räntesatsen för dröjsmålsräntan har fastställts, hade förklarats vara oskäligt, så skulle ränta inte längre utgå enligt detta avtal, vare sig dröjsmålsränta eller låneränta.

Det följer nämligen av fast praxis från Tribunal Supremo (Högsta domstolen, Spanien) att villkor som ålägger en konsument som inte fullgör sina skyldigheter att betala ett oproportionerligt stort ersättningsbelopp är oskäliga. Underinstanserna ska således förklara att avtalsvillkor om dröjsmålsränta som inte har förhandlats fram i de avtal om hypotekslån eller avtal om hypotekslån som ingåtts med konsumenter, vilka uppfyller kriteriet att räntesatsen för denna ränta med mer än två procentenheter överstiger den låneränta som avtalats mellan avtalsparterna, är oskäliga.

Tribunal Supremo (Högsta domstolen), som behandlade överklagandet, frågade domstolen om en sådan rättspraxis stod i strid med direktiv 93/13.

Domstolen slog fast att direktiv 93/13 inte utgör hinder för en nationell rättspraxis, såsom den praxis från Tribunal Supremo (Högsta domstolen) enligt vilken ett villkor som inte varit föremål för förhandling – i vilket räntesatsen för dröjsmålsräntan fastställts – i ett låneavtal som ingåtts med en konsument är oskäligt, på grund av att det innebär att den konsument som är i dröjsmål med sin betalning åläggs att betala ett oproportionerligt högt ersättningsbelopp, när denna räntesats med mer än två procentenheter överstiger den låneränta som fastställts i avtalet.

¹⁸ Denna dom presenteras även under avsnitt V.3. "Andra effekter"

Det inte kan uteslutas att de högsta domstolarna i en medlemsstat, såsom Tribunal Supremo (Högsta domstolen), inom ramen för sin uppgift att främja en enhetlig tolkning av rätten och i rättssäkerhetssyfte, i enlighet med direktiv 93/13, utarbetar vissa kriterier som de lägre domstolarna bör följa när de prövar huruvida ett avtalsvillkor är oskäligt. Även om praxis från Tribunal Supremo (Högsta domstolen) inte kan hänföras till sådana strängare bestämmelser som medlemsstaterna enligt artikel 8 i direktivet kan anta i syfte att säkerställa en högre konsumentskyddsnivå, bland annat eftersom denna rättspraxis inte har karaktär av lag och inte utgör en rättskälla i den spanska rättsordningen, så är det ändå så att utarbetandet av ett kriterium i rättspraxis, såsom det som Tribunal Supremo (Högsta domstolen) har utvecklat i förevarande fall, uppfyller det ändamål att skydda konsumenterna som nämnda direktiv syftar till att uppnå (punkt 68).

Det framgår nämligen av artikel 3.1 i direktiv 93/13 och av den allmänna systematiken i direktivet att detta inte främst syftar till att tillgodose en övergripande balans mellan avtalsparternas rättigheter och skyldigheter, utan till att förhindra att det uppstår en obalans i dessa rättigheter och skyldigheter till nackdel för konsumenterna (punkt 69).

Dom av den 9 juli 2020, Ibercaja Banco (C-452/18, [EU:C:2020:536](#))¹⁹

Avtal om hypotekslån – Villkor om begränsning av ränterörlighet (villkor om "räntegolv") – Avtal om novation – Avstående från rätten att väcka talan vid domstol mot villkoren i ett avtal – Saknar bindande verkan

En låntagare förvärvade en fastighet från en fastighetsutvecklare och ersatte därmed denne som gäldenär för det hypotekslån avseende denna fastighet som beviljats av kreditinstitutet Caja de Ahorros de la Inmaculada de Aragón, numera Ibercaja Banco. Låntagaren accepterade således alla avtal och villkor för detta hypotekslån så som de hade fastställts mellan den ursprungliga gäldenären och kreditinstitutet.

Den 9 maj 2013 förklarade Tribunal Supremo (Högsta domstolen, Spanien) att villkoren om räntegolv i hypoteksavtalen var ogiltiga, eftersom kraven på klarhet och tydlighet inte var uppfyllda. Med tillämpning av denna rättspraxis inledde Ibercaja Banco ett förfarande för omförhandling av dessa villkor i de avtal om hypotekslån som banken hade ingått.

Avtalet om hypotekslån mellan låntagaren och Ibercaja Banco blev således föremål för ett avtal om novation, bland annat avseende den räntesats som angavs i villkoret om "räntegolv", vilket hade sänkts. Avtalet om novation innehöll dessutom ett villkor genom vilket låntagaren avstod från de verkningar som skulle följa av att villkoret om räntegolv förklarades oskäligt.

Låntagaren väckte talan vid den hänskjutande domstolen, Juzgado de Primera Instancia e Instrucción no 3 de Teruel (Förstainstans- och förundersökningsdomstolen nr 3 i Teruel, Spanien) om fastställande av att villkoret om "räntegolv" i avtalet om hypotekslån var oskäligt och

¹⁹ Denna dom presenteras även under avsnitt II.2. "Begreppet 'avtalsvillkor som inte har varit föremål för individuell förhandling'", avsnitt III.2 "Krav på god sed, balans och tydlighet" och avsnitt V.3. "Andra effekter"

om förpliktande för kreditinstitutet att undanröja detta villkor och att till låntagaren återbetala de belopp som erlagts felaktigt på grundval av villkoret efter det att lånet tecknats.

Ibercaja Banco bestred låntagarens yrkanden med åberopande av avtalet om novation, och begärde att den hänskjutande domstolen skulle precisera i vilken utsträckning rättshandlingar om ändring av ett avtal, i synnerhet ett av de avtalsvillkor vars oskälighet har gjorts gällande, också "smittas" av detta villkor och därmed förlorar sin bindande verkan.

Den hänskjutande domstolen uttryckte dock tvivel om huruvida omförhandlingen av ett oskäligt villkor är förenlig med principen i artikel 6.1 i direktiv 93/13, enligt vilken oskäliga villkor inte är bindande för konsumenterna.

I denna dom slog domstolen fast att det ska göras åtskillnad mellan ett avstående från rätten att väcka talan när det har fastställts i en överenskommelse, såsom en förlikning, vars själva syfte är att lösa en tvist mellan en näringsidkare och en konsument, och ett avstående på förhand, innan en talan väcks, i ett avtal mellan en konsument och en näringsidkare (punkt 67).

Domstolen slog fast att ett villkor i ett avtal som ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument för att lösa en uppkommen tvist, genom vilket konsumenten avstår från att vid den nationella domstolen göra gällande de krav som han eller hon skulle ha kunnat göra gällande om detta villkor inte fanns, kan anses oskäligt, i synnerhet om konsumenten inte har kunnat förfoga över den relevanta information som skulle ha gjort det möjligt att förstå de rättsliga konsekvenser som villkoret ledde till för vederbörande. Den omständigheten att en näringsidkare och en konsument ömsesidigt avstår från rätten att väcka talan utgör nämligen inte hinder för att den nationella domstolen prövar huruvida ett sådant villkor är oskäligt, förutsatt att villkoret kan få bindande verkan för konsumenten (punkt 64).

Däremot anser domstolen att ett villkor genom vilket samma konsument, såvitt avser framtida tvister, avstår från rätten att väcka talan som grundas på de rättigheter som han eller hon har enligt direktiv 93/13 inte är bindande för konsumenten (punkt 4 andra strecksatsen i domslutet). En konsument kan inte med giltighet för framtiden frånsäga sig det domstolsskydd och de rättigheter som han eller hon har enligt direktiv 93/13. Konsumenten kan per definition nämligen inte förstå konsekvenserna av att han eller hon accepterar ett sådant villkor när det gäller tvister som kan uppkomma i framtiden.

Dom av den 12 januari 2023, D.V. (Advokatarvoden – Principen om timtaxa) (C-395/21, [EU:C:2023:14](#))

Avtal om tillhandahållande av juridiska tjänster som ingås mellan en advokat och en konsument – Artikel 4.2 – Bedömning av om avtalsvillkor är oskäliga – Villkor om att advokatarvode ska betalas enligt principen om timtaxa

I denna dom, vars faktiska och rättsliga ramar har beskrivits ovan²⁰, erinrar domstolen också om att bedömningen av om ett villkor i ett konsumentavtal är oskäligt i princip grundar sig på en helhetsbedömning som inte enbart tar hänsyn till villkorets eventuella bristande tydlighet. Medlemsstaterna får emellertid säkerställa en högre skyddsnivå för konsumenterna (punkt 49).

Domstolen konstaterade följaktligen att ett villkor i ett avtal om tillhandahållande av juridiska tjänster som innebär att priset fastställs enligt principen om timtaxa, och således omfattas av avtalets huvudföremål, inte ska anses oskäligt enbart på grund av att det inte uppfyller kravet på överblickbarhet, såvida inte den medlemsstat vars nationella rätt är tillämplig på det aktuella avtalet uttryckligen har föreskrivit, såsom i förevarande fall, att kvalificeringen som "oskäligt villkor" följer av enbart den omständigheten (punkt 3 i domslutet).

2. Begreppet avtalsvillkor "som inte har varit föremål för individuell förhandling"

Dom av den 20 september 2018, OTP Bank och OTP Faktoring (C-51/17, [EU:C:2018:750](#))

Artikel 3.1 – Begreppet avtalsvillkor "som inte har varit föremål för individuell förhandling" – Villkor som tagits med i ett avtal efter avtalsslutet till följd av ett ingripande från den nationella lagstiftarens sida

I den domen, vars faktiska och rättsliga bakgrund har beskrivits ovan²¹, underströk domstolen även att begreppet "avtalsvillkor som inte har varit föremål för individuell förhandling" i artikel 3.1 i direktiv 93/13 bland annat avser ett avtalsvillkor som ändrats genom en bindande nationell författningsföreskrift som antagits efter det att ett konsumentavtal ingåtts för att ersätta ett ogiltigt villkor i nämnda avtal (punkt 1 i domslutet).

²⁰ Vad gäller de faktiska och rättsliga omständigheterna, se avsnitt I.3. 3.2 "Undantag från tillämpningsområdet för direktiv 93/13 – Avtalsvillkor som definierar avtalets huvudföremål eller som rör priset eller ersättningen och de tjänster eller varor som ska tillhandahållas som motprestation" s. 15. Denna dom presenteras även under avsnitt III.2 "Krav på god tro, balans och tydlighet" och V.2 "Ersättning av oskäligen villkor".

²¹ När det gäller den rättsliga och faktiska bakgrunden till tvisten, se avsnitt I.3. 3.1 med rubriken « Undantag från tillämpningsområdet för direktiv 93/13 – Avtalsvillkor som avspeglar bindande författningsföreskrifter s. 8. Denna dom presenteras även i avsnitt III.2 « Krav på god sed, balans och tydlighet".

Dom av den 9 juli 2020, Ibercaja Banco (C-452/18, [EU:C:2020:536](#))

Avtal om hypotekslån – Villkor om begränsning av ränterörlighet (villkor om "räntegolv") – Avtal om novation

I den domen, vars faktiska och rättsliga bakgrund har beskrivits ovan²², preciserar domstolen dessutom att ett villkor i ett avtal som ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument för att ändra ett potentiellt oskäligt villkor i ett avtal som dessa parter ingått tidigare eller för att fastställa följderna av att det andra villkoret är oskäligt i sig kan anses inte ha varit föremål för individuell förhandling och, i förekommande fall, förklaras oskäligt (punkt 2 i domslutet).

Domstolen angav att den omständigheten att det nya villkoret är avsett att ändra ett tidigare villkor som inte har varit föremål för individuell förhandling befriar inte i sig den nationella domstolen från skyldigheten att kontrollera att konsumenten faktiskt inte har haft möjlighet att påverka det nya villkorets innehåll, i den mening som avses i artikel 3.2 i direktiv 93/13. Således ankommer det på den hänskjutande domstolen att beakta samtliga omständigheter under vilka ett sådant villkor har presenterats för konsumenten för att fastställa huruvida han eller hon har haft möjlighet att påverka villkorets innehåll (punkterna 34 och 35).

3. Begreppet "betydande obalans" till nackdel för konsumenten

Dom av den 14 mars 2013, Aziz (C-415/11, [EU:C:2013:164](#))²³

Avtal om hypotekslån – Förfarande för utmätning av intecknad egendom – Befogenheter för den nationella domstol som dömer i målet om fastställelse – Oskäliga avtalsvillkor – Bedömningskriterier

Målet hade anhängiggjorts genom en begäran om förhandsavgörande från en spansk domstol vid vilken en konsument hade väckt talan om fastställande av att flera villkor i ett avtal om hypotekslån var oskäliga samt yrkat att exekutionsförfarandet mot honom skulle avbrytas.

Dessa klausuler gällde fastställande av dröjsmålsränta, som automatiskt tillämpas på belopp som inte betalas på förfallodagen, utan att något som helst betalningskrav behöver framställas, om uppsägning till förtida betalning i avtalen med lång löptid och om långivarens ensidiga fastställande av avecklingsmekanismer för hela skulden med hjälp av ett lämpligt intyg i vilket det yrkade beloppet angavs. Den hänskjutande domstolen hyste tvivel om huruvida dessa klausuler var förenliga med bestämmelserna i direktiv 93/13 och hänsköt frågan till domstolen för ett förhandsavgörande (punkt 30).

Domstolen slog i detta sammanhang fast att frågan huruvida det föreligger betydande obalans till nackdel för konsumenten, i den mening som avses i artikel 3.1 i direktivet, ska avgöras genom

²² När det gäller den faktiska och rättsliga bakgrunden till tvisten, se avsnitt II.1 "Begreppet oskäligt avtalsvillkor", s. 20. Denna dom presenteras också under III.2 "Krav på god tro, rättvisa och tydlighet" och under V.3. "Andra effekter"

²³ Denna dom presenteras även under avsnitt V.1. "Beviljande av interimistiska åtgärder".

att det görs en jämförelse med de nationella bestämmelser som blir tillämpliga om parterna inte har träffat något avtal. Härvid kan det avgöras om, och i så fall i vilken grad, avtalet försätter konsumenten i ett sämre läge än vad som följer av gällande nationell rätt. Det är likaså av relevans i detta sammanhang att undersöka konsumentens rättsliga ställning vad gäller de medel som enligt den nationella lagstiftningen står till hans eller hennes förfogande för att hindra fortsatt användning av oskäliga avtalsvillkor.

Dom av den 16 januari 2014, Constructora Principado (C-226/12, [EU:C:2014:10](#))

Avtal om fastighetsköp – Oskäliga avtalsvillkor – Bedömningskriterier

Den 26 juni 2005 ingick en privatperson ett avtal med Constructora Principado om försäljning av en bostad. Enligt ett avtalsvillkor skulle konsumenten betala kommunal skatt på värdestegringen på fast egendom samt betalningen för att ansluta bostaden till vatten- och avloppsnätet, avgifter som enligt lag åvilade näringsidkaren.

Den enskilde väckte talan mot Constructora Principado vid Juzgado de Primera Instancia nr 2 de Oviedo (Förstainstansdomstolen nr 2 i Oviedo, Spanien) och yrkade återbetalning av dessa belopp. Yrkandet grundade sig på den omständigheten att det omtvistade avtalsvillkoret, för vars genomförande förvärvaren hade varit tvungen att betala dessa belopp, skulle betraktas som oskäligt, eftersom det inte hade varit föremål för förhandling och medförde en betydande obalans i avtalsparternas rättigheter och skyldigheter.

Constructora Principado hävdade även att det inte var fråga om någon betydande obalans mellan parterna. Bedömningen av huruvida det finns en sådan obalans kan nämligen, enligt Constructora Principado, inte vara begränsad till ett visst villkor, utan måste omfatta avtalet i dess helhet, varvid samtliga avtalsvillkor ska beaktas.

Audiencia Provincial de Oviedo (Provinsdomstolen i Oviedo, Spanien), till vilken målet överklagats, frågade EU-domstolen huruvida den obalans som avses i artikel 3.1 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att den uppkommer redan på grund av att en betalningsskyldighet som enligt lag åligger näringsidkaren övervältras på konsumenten eller på grund av att det enligt direktivet krävs att obalansen är betydande, vilket innebär att den ekonomiska övervältringen på konsumenten ska vara betydande i förhållande till transaktionens totala belopp.

Domstolen slog fast att förekomsten av en "betydande obalans" inte nödvändigtvis kräver att de kostnader som konsumenten i ett avtalsvillkor åläggs betalningsansvaret för har betydande ekonomiska konsekvenser för vederbörande med beaktande av den aktuella transaktionens belopp, utan kan följa redan av att den rättsliga ställning som konsumenten, såsom part i det aktuella avtalet, har enligt tillämpliga nationella bestämmelser undergrävs på ett tillräckligt allvarligt sätt, antingen genom en begränsning av de rättigheter som avtalet enligt nämnda bestämmelser ger konsumenten, genom att konsumenten hindras från att utöva dessa rättigheter eller genom att konsumenten åläggs en ytterligare förpliktelse som inte föreskrivs i nationell rätt.

Domstolen preciserade att det ankommer på den hänskjutande domstolen att, vid bedömningen av huruvida det föreligger en betydande obalans, beakta vilken typ av vara eller

tjänst som avtalet avser och härvid ta hänsyn till alla omständigheter i samband med att avtalet ingicks samt till alla övriga villkor i avtalet (domslutet).

III. Bedömning av huruvida ett avtalsvillkor är oskäligt

1. Bedömningskriterier

Dom av den 9 november 2010 (stora avdelningen), VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, [EU:C:2010:659](#))²⁴

Bedömningskriterier – Nationell domstols prövning ex officio av frågan huruvida en prorogationsklausul är oskälig

Parterna i det nationella målet ingick ett låneavtal den 14 april 2006 i syfte att finansiera ett bilköp.

Då låntagaren inte längre uppfyllde sina avtalsförpliktelser hävde VB Pénzügyi Lízing avtalet och väckte talan vid den hänskjutande domstolen, med yrkande om betalning av en fordran på 317 404 ungerska forint (HUF) jämte upplupen ränta och avgifter.

Käranden ingav inte sin ansökan om betalningsföreläggande till den behöriga domstol inom vars domkrets motparten, svaranden, hade hemvist, utan åberopade en prorogationsklausul i låneavtalet, enligt vilken Budapesti II. és III. kerületi bíróság (Domstolen i andra och tredje distriktet i Budapest, Ungern), som är den hänskjutande domstolen, är behörig att pröva en eventuell tvist mellan parterna.

Den hänskjutande domstolen slog fast att svaranden inte var bosatt inom dess domkrets, och att det i de civilprocessuella bestämmelserna föreskrivs att den domstol som är lokalt behörig att avgöra ett sådant mål som det här aktuella är den inom vars domkrets svaranden är bosatt.

Den hänskjutande domstolen önskade emellertid få klarhet i vilka kriterier den nationella domstolen kan beakta vid prövningen av huruvida ett villkor är oskäligt, särskilt när det i ett avtalsvillkor inte föreskrivs någon territoriell behörighet för domstolar inom vars domkrets näringsidkaren har sitt säte, utan för domstolar i en annan domkrets, även om de är belägna i närheten av detta säte.

Genom sin dom fördjupade domstolen domen Pannon GSM (C-243/08)²⁵. Domstolen erinrade härigenom om att artikel 267 FEUF ska tolkas så, att EU-domstolens behörighet omfattar tolkningen av begreppet oskäligt villkor i artikel 3.1 i direktiv 93/13 och i bilagan till detta samt de kriterier som den nationella domstolen kan eller ska tillämpa när den prövar ett avtalsvillkor mot bestämmelserna i direktivet, varvid det ankommer på sistnämnda domstol att, med beaktande av dessa kriterier, mot bakgrund av de specifika omständigheterna i det aktuella fallet, ta ställning till hur ett visst avtalsvillkor konkret ska kvalificeras (punkt 2 i domslutet).

²⁴ Denna dom presenteras även under avsnitt IV.2. Skyldighet att ex officio pröva om ett avtalsvillkor är oskäligt – Skyldighetens omfattning”.

²⁵ Dom av den 4 juni 2009, [Pannon GSM](#) (C-243/08, EU:C:2009:350), parenterad under avsnitt IV.2. 2.1 ”Skyldighet att ex officio pröva om ett avtalsvillkor är oskäligt – Skyldighetens omfattning”.

Frågan huruvida ett avtalsvillkor är oskäligt ska bedömas med beaktande av vilken typ av varor eller tjänster som avtalet avser och med hänsyn tagen, vid tiden för avtalets ingående, till alla omständigheter i samband med att avtalet ingicks, däribland den omständigheten att ett villkor i ett avtal som ingåtts mellan en konsument och en näringsidkare, vilket ger den domstol inom vars domkrets näringsidkaren har sitt säte exklusiv behörighet, har införts utan att ha varit föremål för individuell förhandling (punkterna 42 och 43).

Dom av den 26 april 2012, Invitel (C-472/10, [EU:C:2012:242](#))²⁶

Ensidig ändring av avtalsvillkoren från näringsidkarens sida – Förbudstalan i allmänhetens intresse som ett organ utsett i nationell lagstiftning väckt på konsumenternas vägnar – Fastställande av att ett villkor är oskäligt

Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság (det nationella kontoret för konsumentskydd, nedan kallat NFH) har befogenhet att begära att de ungerska domstolarna förklarar ett oskäligt villkor i ett konsumentavtal ogiltigt om en näringsidkares användning av ett sådant villkor drabbar ett stort antal konsumenter eller orsakar betydande skada. Enligt den ungerska lagstiftningen gäller en domstols förklaring att ett avtalsvillkor är ogiltigt, till följd av en talan som väcks i allmänhetens intresse (grupptalan), för alla konsumenter som ingått ett avtal med en näringsidkare där avtalsvillkoret ingår.

Denna ungerska myndighet hade erhållit många klagomål från konsumenter mot en fastnätsoperatör som i sina abonnemangsavtal ensidigt hade infört ett villkor som gav operatören rätt att i efterhand fakturera sina kunder för kostnader för betalning av fakturor via postanvisning. I avtalen angavs inte hur dessa kostnader skulle beräknas.

NFH ansåg att det aktuella villkoret utgjorde ett oskäligt avtalsvillkor och inför operatörens vägran att ändra klausulen väckte NFH talan vid Pest Megyei Bíróság (Domstolen i Pest, Ungern) och yrkade att det omtvistade villkoret skulle ogiltigförklaras såsom oskäligt och att abonnenterna automatiskt och retroaktivt skulle erhålla återbetalning av de belopp som felaktigt tagits ut och fakturerats i form av "postanvisningskostnader". Denna domstol ansåg emellertid att lösningen av tvisten berodde på tolkningen av de relevanta bestämmelserna i direktiv 93/13.

Vad gäller bedömningen av huruvida det avtalsvillkor som den har att pröva är oskäligt, påpekade domstolen att denna bedömning omfattas av behörigheten för den nationella domstolen i ett förfarande som i allmänhetens intresse, på konsumenternas vägnar, har inletts av ett organ som utsetts i nationell lagstiftning. Det ankommer på den hänskjutande domstolen att mot bakgrund av artikel 3.1 och 3 i direktiv 93/13 bedöma huruvida ett sådant villkor som det som är aktuellt i förevarande mål är oskäligt. Inom ramen för denna bedömning ska den hänskjutande domstolen bland annat pröva huruvida skälen till eller riktlinjerna för ändringen av kostnaderna för den tjänst som ska tillhandahållas har angetts på ett klart och begripligt sätt mot bakgrund av samtliga villkor i de allmänna villkoren för konsumentavtal och tillämplig nationell lagstiftning och, i förekommande fall, huruvida konsumenterna har rätt att säga upp avtalet (punkt 1 i domslutet).

²⁶ Denna dom presenteras även under avsnitt VI.1. "Kollektiva åtgärder eller åtgärder av allmänt intresse".

2. Kraven på god sed, balans och tydlighet

Dom av den 21 mars 2013, RWE Vertrieb (C-92/11, [EU:C:2013:180](#))

Direktiv 2003/55/EG – Den inre marknaden för naturgas – Direktiv 93/13/EEG – Avtal mellan näringsidkare och konsumenter – Näringsidkarens ensidiga ändring av priset för tjänsten – Hänvisning till tvingande lagstiftning som utarbetats för en annan kategori konsumenter – Huruvida direktiv 93/13 är tillämpligt – Krav på att villkoren ska vara klart och begripligt formulerade och transparenta

I den domen, vars faktiska och rättsliga bakgrund har beskrivits ovan²⁷, konstaterade domstolen, vad gäller frågan huruvida det omtvistade villkoret eventuellt var oskäligt, att unionslagstiftaren hade medgett att i fråga om avtal på obestämd tid, såsom gasleveransavtal, har leverantören ett legitimt intresse av att ändra kostnaderna för sin tjänst. Ett standardvillkor som möjliggör en sådan ensidig ändring måste dock uppfylla de krav på god sed, balans i avtalsförhållandet samt klarhet och begriplighet. EU-domstolen erinrade om att det i slutändan inte ankommer på EU-domstolen utan på den nationella domstolen att göra en bedömning i det enskilda fallet av om det förhåller sig på det sättet. Vid denna prövning ska den nationella domstolen lägga väsentlig vikt vid vissa kriterier som domstolen har angett (punkterna 45–48).

I avtalet ska skälen till och riktlinjerna för prisändringen anges på ett transparent sätt, så att konsumenten, på grundval av klara och begripliga kriterier, kan förutse eventuella ändringar av dessa (punkt 49).

Domstolen underströk att den omständigheten att någon sådan information över huvud taget inte lämnas innan avtalet ingås i princip inte kan kompenseras endast genom att konsumenterna under avtalets giltighetstid upplyses om prisändringen med rimligt varsel och om rätten att säga upp avtalet för det fall att de inte godtar ändringen (punkt 51).

När det gäller konsumentens rätt att häva avtalet måste det vara möjligt att effektivt utöva denna rätt. Detta skulle inte vara fallet om konsumenten av skäl som har att göra med villkoren för uppsägningen eller villkoren på den berörda marknaden inte har någon faktisk möjlighet att byta leverantör eller om konsumenten inte har informerats på ett lämpligt sätt och i god tid om bytet (punkt 54).

²⁷ Vad gäller de faktiska och rättsliga omständigheterna, se avsnitt I.3. 3.1 med rubriken "Undantag från tillämpningsområdet för direktiv 93/13 – Avtalsvillkor som avspeglar bindande författningsföreskrifter", s. 7.

Dom av den 30 april 2014, Kásler och Káslerné Rábai (C-26/13, [EU:C:2014:282](#))

Undantag för villkor som gäller avtalets huvudföremål eller prisets eller ersättningens lämplighet förutsatt att dessa villkor är klart och begripligt formulerade – Konsumentkreditavtal som är uttryckta i en utländsk valuta – Villkor avseende växelkurser

I den domen, som rörde de faktiska och rättsliga omständigheterna ovan²⁸, preciserade domstolen att ett villkor som beskriver avtalets huvudföremål endast undgår skälighetsbedömningen om det har formulerats på ett klart och begripligt sätt. I detta avseende understryker domstolen att ett sådant krav inte är begränsat till att villkoret endast är formellt och grammatiskt begripligt. Låneavtalet måste tvärtom på ett tydligt sätt förklara orsaken till och särdragen i mekanismen för konvertering av utländsk valuta. Det ankommer således på den nationella domstolen att pröva om en rimligt välinformerad och rimligt uppmärksam konsument, på grundval av den reklam och den information som långgivaren har tillhandahållit i samband med förhandlingarna om låneavtalet, inte bara kunde känna till förekomsten av en skillnad mellan inköps- och försäljningskursen för en utländsk valuta, utan även bedöma effekterna av att tillämpa den sistnämnda kursen vid beräkningen av amorteringarna och av den totala kostnaden för sitt lån (punkterna 73 och 76).

Dom av den 20 september 2017, Andriuc m.fl. (C-186/16, [EU:C:2017:703](#))

Kreditavtal ingånget i utländsk valuta – Valutarisken ligger uteslutande på konsumenten – Betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet – Tidpunkt då obalansen ska bedömas – Räckvidd av begreppet att avtalsvillkor ska vara "klart och begripligt formulerade" – Omfattning av den information som banken ska lämna

I den domen, vars faktiska och rättsliga bakgrund har beskrivits ovan²⁹, erinrade domstolen om att kravet på att ett avtalsvillkor ska vara klart och begripligt formulerat även innebär att avtalet på ett transparent sätt ska ange hur den mekanism som det aktuella villkoret hänvisar till konkret fungerar. I förekommande fall måste avtalet också belysa förhållandet mellan denna mekanism och den mekanism som föreskrivs i andra villkor, så att konsumenten på grundval av klara och begripliga kriterier kan bedöma de ekonomiska konsekvenserna för honom. Denna frågeställning ska prövas av den nationella domstolen utifrån samtliga relevanta faktiska omständigheter, däribland den reklam och de upplysningar som långgivaren tillhandahållit i samband med låneavtalsförhandlingarna (punkterna 45 och 46).

Närmare bestämt ankommer det på den nationella domstolen att kontrollera huruvida konsumenten har informerats om samtliga omständigheter som kan påverka omfattningen av konsumentens åtagande och som gör det möjligt för konsumenten att beräkna den totala kostnaden för lånet (punkt 47).

²⁸ Vad gäller de faktiska och rättsliga omständigheterna, se avsnitt I.3. 3.2 med rubriken "Undantag från tillämpningsområdet för direktiv 93/13 – Avtalsvillkor som definierar avtalets huvudföremål eller som rör priset eller ersättningen och de tjänster eller varor som ska tillhandahållas som motprestation" s. 12. Denna dom presenteras även under avsnitt V.2. "Ersättning av det oskäligen villkoret".

²⁹ Vad gäller de faktiska och rättsliga omständigheterna i tvisten, se avsnitt I.3.3.2 med rubriken "Undantag från tillämpningsområdet för direktiv 93/13. Avtalsvillkor som definierar avtalets huvudföremål eller som rör priset eller ersättningen och de tjänster eller varor som ska tillhandahållas som motprestation" s. 13.

I detta sammanhang preciserade domstolen att finansinstituten ska ge låntagarna tillräcklig information för att de ska kunna fatta välgrundade och försiktiga beslut. Denna information måste således omfatta inte bara möjligheten till en ökning eller minskning av lånevalutan, utan även effekterna på återbetalningarna av växelkursförändringar och en ökning av räntesatsen för lånevalutan (punkt 49).

Låntagaren måste klart och tydligt informeras om att han eller hon genom att ingå ett avtal om ett lån uttryckt i en utländsk valuta utsätter sig för en valutarisk som eventuellt kan komma att föranleda ekonomiska svårigheter, om den valuta i vilken han eller hon uppbär sina inkomster skulle falla i värde. I ett sådant sammanhang ska det krävas av bankinstituten, att detta redogör för de möjliga variationerna i växelkurserna och de risker som det med nödvändighet innebär att teckna ett lån i en utländsk valuta, särskilt om låntagaren inte uppbär sina inkomster i den valutan.

Domstolen konstaterade vidare att om ett bankinstitut inte har uppfyllt sin skyldighet att tillhandahålla information, varningar och råd samt sin skyldighet att formulera avtalsvillkor på ett klart och begripligt sätt, och om det därför kan prövas om det omtvistade villkoret är oskäligt, ankommer det på den nationella domstolen att dels bedöma om banken inte har uppfyllt kravet på god tro, dels om det föreligger en eventuell betydande obalans mellan avtalsparterna. Denna bedömning måste göras med hänsyn till tidpunkten för ingående av det aktuella avtalet och med beaktande av bland annat bankens sakkunskap och kunskap om eventuella variationer i växelkurserna och de risker som är förenade med att ta ett lån i utländsk valuta. I detta avseende betonade domstolen att ett avtalsvillkor kan skapa en obalans mellan parterna som bevisar sig först under avtalets fullgörande (punkterna 54–57).

Dom av den 20 september 2018, OTP Bank och OTP Faktoring (C-51/17, [EU:C:2018:750](#))

Villkor som tagits med i ett avtal efter avtalsslutet till följd av ett ingripande från den nationella lagstiftarens sida – Artikel 4.2 – Villkor som är klart och begripligt formulerat

I denna dom, vars faktiska och rättsliga ramar har redogjorts för ovan³⁰, klargjorde domstolen omfattningen av kravet på att ett avtalsvillkor ska vara klart och begripligt formulerat (punkt 73).

I detta sammanhang preciserade domstolen att finansinstituten ska ge låntagarna tillräcklig information för att de ska kunna fatta välgrundade och försiktiga beslut. Detta innebär att ett avtalsvillkor om valutarisken ska kunna vara begripligt för konsumenten såväl i formellt som i grammatiskt avseende men även vad avser det konkreta innehållet. Härav följer att en normalt informerad och skäligen uppmärksam och medveten genomsnittskonsument inte bara kan bli medveten om att den nationella valutan kan komma att förlora i värde i förhållande till den utländska valuta som anges i låneavtalet, utan även utvärdera vilka ekonomiska konsekvenser, potentiellt betydande sådana, som ett sådant avtalsvillkor kan få för konsumentens ekonomiska förpliktelser (punkt 78).

³⁰ Vad gäller de faktiska och rättsliga omständigheterna, se avsnitt I.3. 3.1 med rubriken "Undantag från tillämpningsområdet för direktiv 93/13 – Avtalsvillkor som avspeglar bindande författningsföreskrifter" s. 8. Denna dom presenteras även under avsnitt II.2. "Begreppet avtalsvillkor 'som inte har varit föremål för individuell förhandling'".

Domstolen konstaterade vidare att prövningen av om avtalsvillkoren är klart och begripligt formulerade ska göras med beaktande av alla vid tiden för avtalets ingående föreliggande omständigheter samt med beaktande av alla övriga avtalsvillkor, trots att vissa av dessa villkor av den nationella lagstiftaren senare förklarats eller presumerats vara oskäligen och därmed ogiltiga (punkt 83 samt punkt 4 i domslutet).

Dom av den 3 oktober 2019, Kiss och CIB Bank (C-621/17, [EU:C:2019:820](#))

Skyldighet att formulera avtalsvillkor klart och begripligt – Villkor som ålägger betalning av kostnader för ospecificerade tjänster

Klaganden i det nationella målet ett kreditavtal med det bolag som CIB övertagit avseende ett belopp på 16 451 euro jämte en årlig ränta på 5,4 procent och en förvaltningsavgift med en årlig räntesats på 2,4 procent för en period på 20 år. Enligt avtalsvillkoren var låntagaren även skyldig att betala uppläggningsavgift på 40 000 ungerska forint (HUF) (cirka 125 euro).

Klaganden i målet vid den nationella domstolen väckte talan vid Győri Törvényszék (Domstolen i Győr, Ungern) och yrkade att det skulle fastställas att villkoren avseende förvaltningsavgift och uppläggningsavgift var oskäligen, med anledning av att det i avtalet inte angavs vilka tjänster de ansågs utgöra vederlag för.

CIB gjorde gällande att den inte hade någon skyldighet att närmare ange de tjänster för vilka förvaltningsavgiften och uppläggningsavgiften utgjorde vederlag. CIB angav emellertid att uppläggningsavgiften avsåg de åtgärder som hade vidtagits innan avtalet ingicks, medan förvaltningsavgiften utgjorde vederlag för de åtgärder som hade vidtagits till följd av att nämnda avtal hade ingåtts.

Kúria (Högsta domstolen, Ungern), till vilken målet överklagats, frågade EU-domstolen huruvida de villkor som är aktuella i det nationella målet var klart och begripligt formulerade och hur den skulle bedöma huruvida dessa villkor var oskäligen.

Domstolen konstaterade att kravet på att ett avtalsvillkor ska vara klart och begripligt formulerat inte innebär ett krav på att avtalsvillkor som inte har varit föremål för individuell förhandling i ett kreditavtal som ingåtts med konsumenter – såsom de villkor som är aktuella i det nationella målet, vilka exakt fastställer storleken på förvaltningsavgifterna och på en uppläggningsavgift som konsumenten ska betala samt beräkningsmetoden för avgifterna och den tidpunkt då de förfaller till betalning – också ska specificera de tjänster som tillhandahålls som motprestation för beloppen i fråga (punkt 1 i domslutet).

Domstolen konstaterade dock att det är viktigt att arten av de tjänster som faktiskt tillhandahålls rimligen kan förstås eller utläsas av avtalet i sin helhet. Konsumenten måste dessutom kunna kontrollera att det inte föreligger någon överlappning mellan de olika avgifterna eller mellan de tjänster som dessa motsvarar. Således ska den hänskjutande domstolen undersöka om detta är fallet med beaktande av samtliga relevanta faktiska omständigheter, vilka inte endast utgörs av de villkor som ingår i det berörda avtalet, utan även av den marknadsföring och de uppgifter som långgivaren tillhandahållit i samband med avtalsförhandlingarna (punkterna 43 och 44).

Domstolen slog vidare fast att ett avtalsvillkor som rör förvaltningsavgifter avseende ett kreditavtal och som inte gör det möjligt att otvetydigt identifiera de konkreta tjänster som tillhandahålls som motprestation i princip inte skapar en betydande obalans avseende parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet till nackdel för konsumenten, i strid med kravet på god sed (punkt 2 i domslutet). Domstolen preciserade att såvida inte de tjänster som tillhandahålls som motprestation inte rimligen kan hänföras till de tjänster som tillhandahålls i samband med förvaltningen eller utbetalningen av lånet eller de belopp som konsumenten ska betala i form av dessa avgifter är oproportionerliga i förhållande till lånebeloppet, framgår det inte, med förbehåll för den hänskjutande domstolens prövning, att dessa villkor avseende förvaltningsavgift och uppläggningsavgift på ett ogynnsamt sätt påverkar konsumentens rättsliga ställning såsom den följer av nationell rätt. Det ankommer på den hänskjutande domstolen att dessutom beakta den verkan som övriga avtalsvillkor har för att avgöra om nämnda villkor skapar en betydande obalans till nackdel för låntagaren (punkt 55).

Dom av den 9 juli 2020, Ibercaja Banco (C-452/18, [EU:C:2020:536](#))

Avtal om hypotekslån – Villkor om begränsning av ränterörlighet (villkor om "räntegolv") – Avtal om novation

I den domen, vars faktiska och rättsliga bakgrund har beskrivits ovan³¹, angav domstolen dessutom att det krav på transparens som åligger en näringsidkare enligt direktiv 93/13³² innebär att konsumenten, vid ingående av ett avtal om hypotekslån med rörlig ränta, i vilket ett villkor om "räntegolv" fastställs, måste ges möjlighet att förstå de ekonomiska konsekvenser som villkoret om "räntegolv" medför för konsumenten, bland annat genom att tillhandahålla information om den tidigare utvecklingen av det index på grundval av vilket räntesatsen beräknas (punkt 3 i domslutet).

Dom av den 12 januari 2023, D.V. Advokatarvoden – Principen om timtaxa (C-395/21, [EU:C:C:2023:14](#))

Avtal om tillhandahållande av juridiska tjänster som ingås mellan en advokat och en konsument – Artikel 4.2 – Bedömning av om avtalsvillkor är oskäliga – Villkor om att advokatarvode ska betalas enligt principen om timtaxa

I den domen, vars faktiska och rättsliga bakgrund har beskrivits ovan³³, prövade domstolen huruvida ett villkor i ett avtal om tillhandahållande av juridiska tjänster som ingåtts mellan en advokat och en konsument, i vilket priset för de tillhandahållna tjänsterna fastställs i enlighet med timtaxeprincipen, vilken inte innehåller någon annan information än gällande timtaxa, uppfyller kravet på att vara klart och begripligt formulerat. Domstolen påpekade i detta avseende att det, med hänsyn till arten av de tjänster som är föremål för ett avtal om

³¹ När det gäller den faktiska och rättsliga bakgrunden till tvisten, se avsnitt II.1 "Begreppet oskäligt avtalsvillkor", s. 20. Denna dom presenteras även under avsnitt II.2. "Begreppet avtalsvillkor 'som inte har varit föremål för individuell förhandling'" och V.3. "Andra effekter"

³² Artiklarna 3.1, 4.2 och 5 i direktiv 93/13.

³³ Vad gäller de faktiska och rättsliga omständigheterna, se avsnitt I.3. 3.2 med rubriken "Undantag från tillämpningsområdet för direktiv 93/13 – Avtalsvillkor som definierar avtalets huvudföremål eller som rör priset eller ersättningen och de tjänster eller varor som ska tillhandahållas som motprestation" s. 15. Denna dom presenteras även också under avsnitt II.1 "Krav på god tro, balans och tydlighet" och V.5 "Ersättning av oskäligen villkor".

tillhandahållande av juridiska tjänster, ofta är svårt, eller till och med omöjligt, för näringsidkaren att redan när avtalet ingås förutse det exakta antal timmar som krävs för att fullgöra avtalet och således den faktiska totala kostnaden för tjänsterna. Även om det inte kan krävas av en näringsidkare att denna informerar konsumenten om de slutliga ekonomiska följderna av konsumentens åtagande, vilka beror på framtida och oförutsebara händelser som näringsidkaren inte råder över, måste näringsidkaren, innan avtalet ingås, lämna den information till konsumenten som gör det möjligt för denna att fatta ett försiktigt beslut och med full kännedom om möjligheten att sådana händelser inträffar och om vilka följder de kan få för den tid under vilken de juridiska tjänsterna tillhandahålls (punkt 43).

Denna information, som kan variera beroende på dels syftet med och arten av de prestationer som avses, dels tillämpliga yrkesregler och etiska regler, ska innehålla uppgifter som gör det möjligt för konsumenten att bedöma den ungefärliga totalkostnaden för dessa tjänster. Sådana uppgifter skulle kunna bestå i det förväntade eller minsta antal timmar som krävs för att tillhandahålla en viss tjänst eller ett åtagande att med rimliga mellanrum sända fakturor eller periodiska redogörelser med uppgift om antalet timmar då arbete utförts. EU-domstolen preciserade att det ankommer på den nationella domstolen att, med beaktande av samtliga relevanta omständigheter kring avtalets ingående, bedöma huruvida näringsidkaren lämnade relevant information till konsumenten innan avtalet ingicks (punkt 44).

Domstolen drog således slutsatsen att ett villkor som innebär att priset fastställs enligt principen om timtaxa, utan att konsumenten innan avtalet ingås får den information som gör det möjligt för honom eller henne att fatta ett försiktigt beslut och med full kännedom om de ekonomiska följderna av att avtalet ingås, inte uppfyller kravet på att vara klart och begripligt formulerat (punkt 2 i domslutet).

IV. Den nationella domstolens behörighet och skyldigheter

1. Behörighet för nationell domstol

Dom av den 1 april 2004, Freiburger Kommunalbauten (C-237/02, [EU:C:2004:209](#))

Avtal om uppförande och leverans av en parkeringsplats – Den ordning enligt vilken parterna skall fullgöra sina avtalsprestationer enligt dispositiv nationell rätt är omvänd – Klausul enligt vilken konsumenten skall erlägga köpeskillingen innan näringsidkaren fullgjort sin skyldighet – Skyldighet för näringsidkaren att ställa en bankgaranti

Genom ett avtal som registrerades hos notarius publicus den 5 maj 1998 sålde Freiburger Kommunalbauten, ett kommunalt byggföretag, inom ramen för sin näringsverksamhet en parkeringsplats till köparna, ett gift par, i ett parkeringshus som bolaget skulle uppföra. Parkeringsplatsen skulle användas för privat bruk.

I kontraktet föreskrevs att hela priset skulle betalas efter att entreprenören hade ställt säkerhet. För det fall köparna inte betalade i rätt tid skulle dröjsmålsränta utgå.

Efter det att säkerheten hade ställts vägrade köparna att betala. De hävdade att bestämmelsen om betalning av hela priset stod i strid med §9 i Bürgerliches Gesetzbuch (den tyska civillagen). De betalade priset först efter att ha fått parkeringsplatsen levererad utan fel den 21 december 1999.

Freiburger Kommunalbauten krävde därför dröjsmålsränta på grund av den sena betalningen vid Landgericht Freiburg (Domstolen i Freiburg, Tyskland), som biföll kravet.

Bundesgerichtshof (Federala högsta domstolen, Tyskland), vid vilken målet hade anhängiggjorts, beslutade att vilandeförklara målet och att fråga EU-domstolen huruvida en klausul som finns i en säljares standardvillkor, enligt vilken köparen av ett objekt som skall byggas är skyldig att erlägga hela köpeskillingen oavsett hur långt byggnadsarbetet har framskridit, om säljaren dessförinnan har ställt en bankgaranti som säkerhet för de krav som kan uppkomma för köparen på grund av bristfällig eller underlåten uppfyllelse av avtalsförpliktelsen, är att anse som oskälig i den mening som avses i artikel 3.1 i direktiv 93/13.

I denna dom slog domstolen fast att det ankommer på den nationella domstolen att fastställa om ett sådant avtalsvillkor som det som är aktuellt i tvisten vid den nationella domstolen uppfyller kriterierna för att anses oskäligt i den mening som avses i artikel 3.1 i rådets direktiv 93/13 (domslutet).

Domstolen kan nämligen göra en tolkning av de allmänna kriterier som gemenskapslagstiftaren använt för att definiera begreppet oskäligt avtalsvillkor i direktiv 93/13. Domstolen kan däremot inte uttala sig om tillämpningen av dessa allmänna kriterier på ett visst avtalsvillkor som ska prövas utifrån omständigheterna i målet.

2. Skyldighet att ex officio pröva om ett avtalsvillkor är oskäligt

2.1. Skyldighetens omfattning

Dom av den 27 juni 2000, Océano Grupo Editorial (C-240/98–C-244/98, [EU:C:2000:346](#))

Prorogationsklausul – En domstols behörighet att ex officio undersöka om ett sådant villkor är oskäligt

I den domen, vars faktiska och rättsliga bakgrund har beskrivits ovan³⁴, slog domstolen fast att det skydd som konsumenterna garanteras genom direktiv 93/13 innebär att den nationella domstolen ex officio kan bedöma huruvida ett villkor i det avtal som har lagts fram för den är oskäligt när den prövar huruvida en talan som väckts vid de nationella domstolarna kan tas upp till sakprövning. Den nationella domstolen är, vid tillämpningen av bestämmelser i nationell rätt som har antagits före eller efter direktiv 93/13, skyldig att i den utsträckning det är möjligt tolka bestämmelserna mot bakgrund av direktivets ordalydelse och syfte. Kravet på en konform tolkning innebär särskilt att den nationella domstolen ska ge företräde åt den bestämmelse som medför att domstolen ex officio kan vägra att godta en behörighet som den tilldelas enligt ett oskäligt villkor (punkt 2 i domslutet).

Dom av den 4 juni 2009, Pannon GSM (C-243/08, [EU:C:2009:350](#))

Befogenhet och skyldighet för den nationella domstolen att ex officio pröva huruvida en prorogationsklausul är oskälig – Bedömningskriterier

En konsument ingick ett abonnemangsavtal med företaget Pannon om tillhandahållande av mobiltelefonitjänster. Genom att underteckna avtalet godtog konsumenten även bolagets allmänna avtalsvillkor, enligt vilka Budaörsi Városi Bíróság (Kommunaldomstolen i Budaörs, Ungern), som är den domstol inom vars domkrets Pannon har sitt säte, är behörig att pröva alla tvister som uppkommit till följd av abonnemangsavtalet eller i samband med detta.

Pannon ansåg att konsumenten inte hade fullgjort sina skyldigheter enligt avtalet och väckte därför talan vid Budaörsi Városi Bíróság (Stadsdomstolen i Budaörs). Denna domstol konstaterade att konsumenten, som uppbär invaliditetspension, hade sin stadigvarande bostad i Dombegyház, det vill säga 275 kilometer från Budaörs, med mycket begränsade transportmöjligheter mellan de två orterna.

Nämnda domstol påpekade även att enligt bestämmelserna i den ungerska civilprocesslagen skulle den territoriellt behöriga domstolen, i avsaknad av ett villkor i abonnemangsavtalet om dess jurisdiktion, ha varit den domstol där konsumenten hade sin hemvist som var behörig.

Budaörsi Városi Bíróság (Stadsdomstolen i Budaörs) hyste tvivel om huruvida villkoret att denna domstol skulle vara behörig var oskäligt och ställde frågor om tolkningen av direktiv 93/13 till

³⁴ När det gäller den faktiska och rättsliga bakgrunden till tvisten, se avsnitt II.1 "Begreppet oskäligt avtalsvillkor" s. 18.

domstolen. Denna domstol önskade särskilt få klarhet i huruvida den vid prövningen av sin behörighet, ex officio hade att pröva om villkoret var oskäligt.

Domstolen erinrade att det skydd som direktivet ger konsumenterna sträcker sig till det fall där den konsument som med en näringsidkare har slutit ett avtal som innehåller ett oskäligt villkor avstår från att åberopa att detta villkor är oskäligt, antingen på grund av att konsumenten inte känner till sina rättigheter eller på grund av att kostnaderna för en rättsprocess avhåller honom från att göra det (punkt 30).

Den nationella domstolens roll på området för konsumentskydd begränsas följaktligen inte till att enbart avse en möjlighet att ta ställning till huruvida ett avtalsvillkor är oskäligt eller ej, utan innefattar även en skyldighet att ex officio pröva denna fråga så snart den har kännedom om de rättsliga eller faktiska omständigheter som därvid krävs, däri inbegripet det fall där den utreder sin egen geografiska behörighet. Om den nationella domstolen konstaterar att ett avtalsvillkor är oskäligt, ska den inte tillämpa villkoret såvida inte konsumenten, efter att ha uppmärksammats därpå av domstolen, väljer att inte göra gällande att villkoret är oskäligt och icke-bindande (punkterna 32 och 33).

Inte heller är en nationell bestämmelse, enligt vilken det endast är i de fall där konsumenten med framgång bestrider ett oskäligt avtalsvillkor vid en nationell domstol som denne inte är bunden av villkoret, förenlig med direktiv 93/13. En sådan bestämmelse fråntar nämligen de nationella domstolarna möjligheten att ex officio pröva huruvida ett avtalsvillkor är oskäligt (punkt 1 i domslutet).

Dom av den 9 november 2010 (stora avdelningen), VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, [EU:C:2010:659](#))

Bedömningskriterier – Nationell domstols prövning ex officio av frågan huruvida en prorogationsklausul är oskälig

I den domen, vars faktiska och rättsliga bakgrund har beskrivits ovan³⁵, förklarade domstolen att den nationella domstolen ex officio ska vidta åtgärder för bevisupptagning, för att fastställa huruvida en prorogationsklausul om exklusiv lokal behörighet i det avtal som är aktuellt i målet som den har att avgöra, vilket har slutits mellan en näringsidkare och en konsument, faller inom tillämpningsområdet för direktiv 93/13 och, om så är fallet, ex officio bedöma huruvida en sådan klausul eventuellt är oskälig. För att säkerställa unionslagstiftarens strävan att konsumentskyddet ska bli verkningsfullt – i en situation som kännetecknas av att den ojämlika situationen mellan konsumenten och näringsidkaren endast kan uppvägas av ett faktiskt ingripande från någon annan än de avtalsslutande parterna – ska den nationella domstolen alltså alltid, oaktat vad som föreskrivs i nationell rätt, ta ställning till huruvida det omtvistade villkoret varit föremål för individuell förhandling mellan näringsidkaren och konsumenten (punkt 48 samt punkt 3 i domslutet)

³⁵ När det gäller den faktiska och rättsliga bakgrunden till tvisten, se avsnitt III.1 "Bedömningskriterier", s. 26.

Dom av den 17 maj 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, [EU:C:2018:320](#))

Den nationella domstolens prövning på eget initiativ av huruvida ett avtal omfattas av tillämpningsområdet för direktiv 93/13

I den domen, vars faktiska och rättsliga bakgrund har beskrivits ovan³⁶, fann domstolen att en nationell domstol som meddelar tredsdom och som enligt nationell processrätt är behörig att ex officio pröva huruvida det avtalsvillkor som ligger till grund för talan är förenligt med de nationella bestämmelser som utgör tvingande rätt är skyldig att ex officio pröva huruvida det avtal som innehåller detta villkor omfattas av tillämpningsområdet för direktiv 93/13 och, i förekommande fall, huruvida detta villkor eventuellt är oskäligt i den mening som avses i direktivet (punkt 1 i domslutet).

Dom av den 11 mars 2020, Lintner (C-511/17, [EU:C:2020:188](#))

Avtal om uppförande och leverans av en parkeringsplats. – Avtalets alla övriga villkor ska beaktas vid bedömning av om det angripna avtalsvillkoret är oskäligt – Artikel 6.1 – Den nationella domstolen ska ex officio pröva om avtalets villkor är oskäliga – Räckvidd

Klaganden väckte talan vid Fővárosi Törvényszék (Överdomstolen för Budapests stad, Ungern) och gjorde gällande att vissa villkor i ett avtal om hypotekslån uttryckt i utländsk valuta som klaganden hade ingått med en bank var oskäliga. Enligt dessa villkor hade banken rätt att ensidigt ändra låneavtalet. Efter det att klaganden hade överklagat denna talan återförvisade den domstolen målet till den hänskjutande domstolen och ålade denna domstol att ex officio pröva de avtalsklausuler som käranden inte hade kritiserat i sin ursprungliga talan, bland annat rörande intyg som upprättats inför notarius publicus, skäl för uppsägning och vissa avgifter som åligger klaganden.

För det första, vad gäller räckvidden av den prövning ex officio av huruvida ett avtalsvillkor eventuellt är oskäligt som ankommer på den nationella domstolen enligt direktiv 93/13, slog domstolen fast att den nationella domstolen inte är skyldig att ex officio och individuellt undersöka samtliga övriga avtalsvillkor som inte har angripits av konsumenten, i syfte att kontrollera huruvida de kan anses oskäliga, utan den nationella domstolen ska endast pröva de villkor som har samband med föremålet för tvisten, såsom detta har fastställts av parterna. Domstolen preciserade således att denna prövning ska ske med iakttagande av avgränsningen av tvisteföremålet, inbegripet det resultat som en part eftersträvar med sin talan mot bakgrund av de yrkanden och grunder som parterna har framställt i detta avseende. Det är således inom dessa gränser som den nationella domstolen ex officio ska pröva ett avtalsvillkor, för att undvika att konsumentens yrkanden ogillas genom ett avgörande som i förekommande fall vinner laga kraft, trots att dessa yrkanden hade kunnat bifallas om inte konsumenten på grund av okunnighet hade underlåtit att åberopa att detta villkor var oskäligt. Domstolen framhöll dessutom att den nationella domstolen, för att undvika att den ändamålsenliga verkan av konsumentskyddet enligt nämnda direktiv undergrävs, inte ska göra en formalistisk tolkning av

³⁶ När det gäller den faktiska och rättsliga ramen för tvisten, se avsnitt 1.2 "Materiell räckvidd: Begreppen näringsidkare och konsument", s. 4.

de yrkanden som den har att pröva, utan att den istället ska bedöma deras innehåll mot bakgrund av de grunder som åberopats till stöd för dem (punkterna 28, 30, 32 och 33 samt punkt 1 i domslutet).

För det andra, vad gäller genomförandet av officialprövningen av huruvida ett villkor är oskäligt, konstaterade domstolen att om de rättsliga och faktiska omständigheterna i de handlingar som getts in till den nationella domstolen ger upphov till allvarliga tvivel om huruvida vissa villkor som inte avses med konsumentens talan, men som har samband med föremålet för tvisten, är oskäligen, ska den nationella domstolen ex officio vidta åtgärder för bevisupptagning för att komplettera handlingarna i målet och anmoda parterna att, med iakttagande av den kontradiktoriska principen, inkomma med nödvändiga förtydliganden i detta avseende (punkt 37).

2.2. Skyldighetens gränser

Dom av den 21 november 2002, Cofidis (C-473/00, [EU:C:2002:705](#))

Talan väckt av en näringsidkare – Bestämmelse i nationell rätt som hindrar den nationella domstolen från att efter utgången av en preklusionsfrist, ex officio eller efter invändning från konsumenten, fastslå att ett avtalsvillkor är oskäligt

Cofidis beviljade låntagaren en kredit genom ett avtal av den 26 januari 1998. Då avbetalningarna inte erlades väckte Cofidis talan mot låntagaren den 24 augusti 2000 vid Tribunal d'instance de Vienne (Förstainstansdomstolen i Vienne, Frankrike) och yrkade att låntagaren skulle förpliktas att betala de förfallna beloppen.

Trots att Tribunal d'instance de Vienne hade konstaterat att vissa villkor i kreditavtalet var oskäligen fann den att den tvååriga preskriptionstid som föreskrivs i artikel L. 311–37 i konsumentlagen var tillämplig och hindrade den från att upphäva de klausuler som den hade ansett vara oskäligen.

Den nationella domstolen beslutade att förklara målet vilande och att fråga domstolen om kravet på en direktivkonform tolkning av konsumentskyddssystemet innebär att en nationell domstol, vid vilken en talan om betalning har väckts av näringsidkaren mot en konsument med vilken denne ingått avtal, är skyldig att underlåta att tillämpa en sådan undantagsregel som den som föreskrivs i artikel L. 311–37 i konsumentlagen. I praktiken förbjöd denna bestämmelse den nationella domstolen att, på begäran av konsumenten eller ex officio, ogiltigförklara alla oskäligen villkor i avtalet om avtalet hade ingåtts mer än två år innan talan väcktes och således gjorde det möjligt för näringsidkaren att vid domstol åberopa dessa villkor och grunda sin talan på dessa.

I sin dom slog domstolen fast att det skydd som konsumenterna ges genom direktiv 93/13 även omfattar situationer där en konsument som har ingått ett avtal med en näringsidkare som innehåller ett oskäligt villkor avstår från att åberopa det oskäligen villkoret. När en näringsidkare väcker talan mot en konsument om fullgörande av oskäligen avtalsvillkor förefaller följaktligen det skydd som avses i artiklarna 6 och 7 i direktivet bli mindre verksamt om det fastställs en tidsfrist

för den nationella domstolens behörighet att underlåta att tillämpa sådana avtalsvillkor, antingen ex officio eller efter invändning från konsumenten (punkt 35).

En processuell bestämmelse som hindrar den nationella domstolen från att efter utgången av en preklusionsfrist slå fast – ex officio eller efter invändning från konsumenten – att ett avtalsvillkor, som näringsidkaren kräver ska fullgöras, är oskäligt medför således att det i tvister i vilka svarandena är konsumenter blir alltför svårt att tillförsäkra konsumenterna det skydd som de åtnjuter enligt direktivet. Den nationella domstolen skall följaktligen underlåta att tillämpa en sådan bestämmelse (punkt 36).

Dom av den 18 februari 2016, Finanmadrid EFC (C-49/14, [EU:C:2016:98](#))

Förfarande för betalningsföreläggande – Verkställighetsförfarande – Befogenhet för den nationella domstol som ska pröva en ansökan om verkställighet att ex officio pröva det oskäligen avtalsvillkorets giltighet – Principen om rättskraft – Effektivitetsprincipen – Domstolsskydd

Detta mål rörde spansk lagstiftning, enligt vilken det inte – förutom i undantagsfall – ska ske någon prövning vid nationell domstol inom ramen för förfarandet för betalningsföreläggande och enligt vilken den nationella domstolen inte heller ex officio får pröva om det finns oskäliga avtalsvillkor i samband med verkställigheten av betalningsföreläggandet.

Domstolen fann i detta hänseende att en konsument kan ställas inför en exekutionstitel, utan att det säkerställs att en prövning av om de aktuella villkoren är oskäliga kan ske vid något tillfälle under förfarandet. Detta sker när genomförandet och beskaffenheten av förfarandet för betalningsföreläggande – om det inte föreligger sådana förhållanden som innebär att det ska ske en prövning i domstol – medför att förfarandet avslutas utan att det ges någon möjlighet till prövning av huruvida det finns oskäliga avtalsvillkor i ett avtal som ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument och när den domstol vid vilken talan har väckts om verkställighet av ett betalningsföreläggande inte är behörig att ex officio pröva om det finns sådana villkor. En sådan processuell ordning undergräver effektiviteten av det skydd som ges genom direktiv 93/13. Ett effektivt skydd av dessa rättigheter kan endast säkerställas om nämnda processrättsliga system tillåter en prövning ex officio av huruvida villkoren i det berörda avtalet eventuellt är oskäliga, antingen i samband med förfarandet för betalningsföreläggande eller i samband med förfarandet för verkställighet av betalningsföreläggandet (punkterna 45 och 46).

Denna bedömning kan, enligt domstolen, inte ifrågasättas när den nationella processrätten tillerkänner ett beslut som fattats av den myndighet vid vilken ansökan om betalningsföreläggande gjorts rättskraft och motsvarande verkan som ett domstolsavgörande. En sådan lagstiftning kan nämligen inte anses förenlig med effektivitetsprincipen, eftersom den, i ett förfarande som inletts av en näringsidkare och i vilket en konsument är svarande, gör det omöjligt eller orimligt svårt att tillämpa det skydd som direktiv 93/13 syftar till att ge dessa sistnämnda (punkterna 47 och 48).

Dom av den 26 januari 2017, Banco Primus (C-421/14, [EU:C:2017:60](#))***Avtal om hypotekslån – Förfarande för utmätning av intecknad egendom – Preklusionsfrist – De nationella domstolarnas uppgift – Rättskraft***

År 2008 beviljade Banco Primus en låntagare ett lån mot säkerhet i form av hypotekarisk panträtt i hans bostad. Till följd av sju på varandra följande betalningsförsummelser sades avtalet upp till förtida betalning den 23 mars 2010 med stöd av ett villkor i låneavtalet. Banco Primus begärde betalning av hela det utestående kapitalbeloppet, jämte ränta och dröjsmålsränta samt diverse avgifter. Banken begärde även en exekutiv försäljning av den intecknade egendomen. Eftersom ingen högre budgivare hade anmält sig vid auktionen, tilldelade Juzgado de Primera Instancia no. 2 de Santander (Domstolen nr 2 i Santander, Spanien) (nedan kallad förstainstansdomstolen) fastigheten till Banco Primus, som ansökte om att få tillträde till fastigheten. Detta sköts upp på grund av tre på varandra följande invändningar, däribland den som utmynnade i antagandet av ett beslut varigenom villkoret i låneavtalet avseende dröjsmålsränta betecknades som oskäligt. Genom beslut efter den tredje invändningen, återupptogs avhysningsförfarandet.

Låntagaren motsatte sig utmätningen av sin pantsatta fastighet vid förstainstansdomstolen genom ett extraordinärt anslutningsöverklagande och hävdade att klausulen i låneavtalet om dröjsmålsränta var oskälig. Med anledning av denna invändning angav den hänskjutande domstolen, sedan den meddelat beslut om inhibition av avhysningsförfarandet, att det kvarstod tvivel angående oskäligheten, i den mening som avses i direktiv 93/13, av andra villkor i låneavtalet än det villkor som avser dröjsmålsränta.

Denna domstol fann emellertid bland annat att de spanska reglerna om rättskraft utgör hinder för en ny prövning av huruvida villkoren i det avtal som är i fråga i målet vid den nationella domstolen var oskäliga, eftersom avtalets laglighet, mot bakgrund av direktiv 93/13, redan hade kontrollerats i ett beslut som vunnit laga kraft.

Domstolen konstaterade att direktiv 93/13 inte utgör hinder för en nationell bestämmelse enligt vilken det är förbjudet för den nationella domstolen att på eget initiativ på nytt pröva huruvida ett avtalsvillkor i ett avtal som ingåtts med en säljare eller leverantör är oskäligt, när lagligheten av samtliga avtalsvillkor mot bakgrund av detta direktiv redan har fastställts genom ett lagakraftvunnet avgörande (punkt 2 första stycket i domslutet). Den nationella domstolen har nämligen enligt domstolen en skyldighet att, så snart den har tillgång till sådana uppgifter om de faktiska eller rättsliga omständigheterna som är nödvändiga i detta hänseende, ex officio bedöma huruvida ett avtalsvillkor på vilket direktiv 93/13 är tillämpligt är oskäligt och därigenom undanröja obalansen mellan konsumenten och näringsidkaren (punkt 43).

Domstolen erinrade om att principen om rättskraft har stor betydelse i såväl unionsrätten som de nationella rättsordningarna. För att säkerställa såväl en stabil rättsordning och stabila rättsförhållanden som en god rättskipning är det nämligen viktigt att domstolsavgöranden som vunnit laga kraft efter det att tillgängliga rättsmedel har uttömts eller fristerna för att utöva dessa har löpt ut inte längre kan angripas (punkt 46).

En nationell domstol är enligt unionsrätten inte heller skyldig att underlåta att tillämpa nationella processregler som leder till att avgöranden vinner laga kraft, även om ett sådant åsidosättande

skulle kunna bringa ett åsidosättande av en bestämmelse, av vilket slag det än är, i direktiv 93/13 att upphöra, såvida inte en sådan domstol enligt nationell rätt ges en sådan behörighet vid åsidosättande av nationella regler som hänför sig till grunderna för rättsordningen. Enligt unionsrätten avser principen om effektivt domstolsskydd för konsumenter inte rätten att få sin sak prövad i flera instanser, utan enbart rätten att få sin sak prövad i domstol (punkterna 47 och 48).

De villkor som fastställts i nationell rätt för att oskäligen villkor som används i avtal som en näringsidkare sluter med en konsument inte ska vara bindande för konsumenten, vilka det hänvisas till i artikel 6.1 i direktiv 93/13, kan nämligen inte påverka innehållet i konsumenternas rätt, enligt denna bestämmelse, att inte vara bundna av ett villkor som ansetts oskäligt (punkt 51).

Domstolen konstaterade följaktligen att när det föreligger ett eller flera avtalsvillkor vars eventuella oskälighet inte har prövats i samband med en tidigare domstolsprövning av det omtvistade avtalet som avslutats genom ett rättskraftigt avgörande, är den nationella domstolen, vid vilken konsumenten i vederbörlig ordning har framställt en invändning om rättegångshinder, skyldig att på begäran av parterna eller ex officio, så snart den har tillgång till sådana uppgifter om de faktiska eller rättsliga omständigheterna som är nödvändiga i detta hänseende, bedöma huruvida dessa villkor eventuellt är oskäligen (punkt 2 andra stycket i domslutet). Om någon sådan kontroll inte gjordes, skulle konsumentskyddet nämligen bli ofullständigt och otillräckligt och det skulle inte utgöra ett lämpligt eller effektivt medel för att hindra fortsatt användning av sådana villkor, vilket strider mot bestämmelsen i artikel 7.1 i direktiv 93/13 (punkt 52).

Dom av den 17 maj 2022 (stora avdelningen), Ibercaja Banco (C-600/19, [EU:C:2022:394](#))

Utmätning i fast egendom – Avtalsvillkor om dröjsmålsränta och om förtida betalning i låneavtalet är oskäligen – Rättskraft och utgången frist – Förlust av möjligheten att åberopa ett avtalsvillkors oskälighet vid domstol – Den nationella domstolens prövningsrätt ex officio

Det nationella målet rörde en tvist mellan MA och Ibercaja Banco SA angående ett yrkande om betalning av ränta till bankinstitutet på grund av att MA och PO inte hade fullgjort det avtal om hypotekslån som ingåtts mellan dessa parter. Den behöriga domstolen beslutade om verkställighet av den inteckningsrätt som innehas av Ibercaja Banco och godkände utmätning mot konsumenterna. Det var först under verkställighetsförfarandet, just efter försäljningen av den intecknade fastigheten på auktion, som MA gjorde gällande att villkoret om dröjsmålsränta och villkoret om räntegolv var oskäligt, det vill säga när rättskraften och utgången frist inte gör det möjligt för domstolen att ex officio pröva huruvida villkoren är oskäligen eller för konsumenten att göra gällande att dessa villkor är oskäligen. Avtalet prövades ex officio när förfarandet för utmätning av intecknad egendom inleddes, dock utan att prövningen av de omtvistade villkoren uttryckligen nämndes eller motiverades.

I sin dom prövade domstolen samspelet mellan principen om rättskraft, utgångna frister och den nationella domstolens behörighet att ex officio pröva huruvida ett avtalsvillkor är oskäligt i ett förfarande för utmätning av intecknad egendom.

Domstolen påpekade att artiklarna 6.1 och 7.1 i direktiv 93/13 utgör hinder för en nationell lagstiftning som, på grund av rättskraft och utgången frist, varken tillåter en domstol att ex officio pröva huruvida avtalsvillkor är oskäligen i ett förfarande för utmätning av inbäddad egendom eller för konsumenten att, efter utgången av fristen för att framställa en invändning, göra gällande att avtalsvillkoren är oskäligen, i detta förfarande eller i ett senare fastställelseförfarande. Denna tolkning av direktivet är tillämplig när dessa villkor har prövats ex officio när förfarandet för utmätning av inbäddad egendom inleddes, utan att denna prövning uttryckligen anges eller motiverats i beslutet om beviljande av utmätning av inbäddad egendom, och utan att det i det beslutet anges att en sådan prövning inte längre kan ifrågasättas i avsaknad av invändningar. Eftersom konsumenten inte informerades om att det i beslutet om godkännande av utmätning i inbäddad egendom gjordes en prövning ex officio av huruvida avtalsvillkoren var oskäligen, kunde konsumenten nämligen inte med full kännedom om omständigheterna bedöma huruvida det var nödvändigt att överklaga detta beslut. En effektiv prövning av huruvida avtalsvillkor eventuellt är oskäligen kan emellertid inte säkerställas om rättskraften även gäller domstolsavgöranden i vilka en sådan prövning inte nämns (punkterna 49 och 50 samt punkt 1 i domslutet).

Vidare anser EU-domstolen däremot att en nationell lagstiftning som inte tillåter en nationell domstol, som agerar ex officio eller på konsumentens begäran, att pröva huruvida avtalsvillkoren eventuellt är oskäligen när inbäddningen väl har realiserats, den inbäddade egendomen har sålts och äganderätten till den egendomen har överförs till tredje man, är förenliga med artiklarna 6.1 och 7.1 i direktiv 93/13. Denna slutsats är emellertid villkorad av att den konsument vars inbäddade egendom sålts kan göra gällande sina rättigheter genom ett efterföljande förfarande i syfte att erhålla ersättning för den ekonomiska skada som orsakats av tillämpningen av oskäligen villkor (punkt 2 i domslutet).

Dom av den 17 maj 2022 (stora avdelningen), SPV Project 1503 m.fl. (C-693/19 och C-831/19, [EU:C:2022:395](#))

Förfarande för betalningsföreläggande och förfarande för utmätning hos tredje man – Rättskraft som implicit omfattar giltigheten av de villkor som ligger till grund för exekutionstiteln – Verkställighetsdomstolens behörighet att ex officio pröva huruvida ett villkor eventuellt är oskäligen

Respektive begäran hade framställts i mål mellan SPV Project 1503 Srl och Dobank SpA, uppdragstagare till Unicredit SpA, och YB respektive Banco di Desio e della Brianza SpA och andra kreditinstitut, å ena sidan, och YX och ZW, å andra sidan. Målen rörde verkställighetsförfaranden, vilka grundades på exekutionstitlar som vunnit laga kraft. De italienska utsökningsdomstolarna vill få klarhet i huruvida vitesklausulen och villkoret om dröjsmålsränta för finansieringsavtalen är oskäligen samt huruvida vissa villkor i avtalen om borgensåtagande är oskäligen. Det var på grundval av dessa avtal som borgenärerna beviljades betalningsförelägganden, som vunnit laga kraft. Den hänskjutande domstolen preciserade även att enligt nationella processrättsliga principer omfattar ett betalningsföreläggandes rättskraft, om konsumenten inte har bestritt betalningsföreläggandet, den omständigheten att villkoren i avtalen om borgensåtagande inte är oskäligen, även om den domstol som utfärdade betalningsföreläggandet inte uttryckligen har prövat huruvida dessa villkor är oskäligen.

Domstolen preciserade sambandet mellan principen om rättskraft och behörigheten för verkställighetsdomstolen att, inom ramen för ett förfarande för betalningsföreläggande, ex officio pröva huruvida ett avtalsvillkor som ligger till grund för föreläggandet är oskäligt.

Domstolen slog fast att artiklarna 6.1 och 7.1 i direktiv 93/13 utgör hinder för en nationell lagstiftning enligt vilken verkställighetsdomstolen, när gäldenären inte har bestritt betalningsföreläggandet, inte kan pröva huruvida de villkor som ligger till grund för föreläggandet är oskäliga, med motiveringen att dess rättskraft underförstått omfattar giltigheten av dessa villkor. En lagstiftning enligt vilken en prövning ex officio av huruvida avtalsvillkor är oskäliga ska anses ha ägt rum och ha rättskraft, även om det inte finns någon motivering i detta avseende i beslutet om betalningsföreläggande, kan närmare bestämt urholka den nationella domstolens skyldighet att ex officio pröva huruvida dessa villkor eventuellt är oskäliga. I ett sådant fall innebär kravet på ett effektivt domstolsskydd att verkställighetsdomstolen ska kunna pröva, även för första gången, huruvida de avtalsvillkor som legat till grund för föreläggandet eventuellt är oskäliga. Den omständigheten att gäldenären, vid den tidpunkt då föreläggandet vann laga kraft, inte visste att denna kunde anses vara konsument i den mening som avses i direktivet saknar betydelse i detta avseende (punkterna 65–68 samt domslutet).

Dom av den 17 maj 2022 (stora avdelningen), Impuls Leasing România (C-725/19, [EU:C:2022:396](#))

Utmättningsförfarande på grundval av ett leasingavtal som utgör exekutionstitel – Invändning mot verkställighet – Nationell lagstiftning som inte tillåter att den domstol som har att pröva invändningen prövar huruvida villkoren i en exekutionstitel är oskäliga. – Verkställighetsdomstolens behörighet att ex officio pröva huruvida ett villkor eventuellt är oskäligt – Det är möjligt att väcka talan vid allmän domstol, varvid en prövning av huruvida villkoren är oskäliga kan ske – Krav på att säkerhet ställs för att verkställighetsförfarandet ska kunna skjutas upp

Målet vid den nationella domstolen avsåg en tvist mellan IO och Impuls Leasing Romania IFN SA, angående en invändning mot utsökningsåtgärder avseende ett leasingavtal. Den rumänska domstolen angav att leasingavtalet, på grundval av vilket verkställighetsförfarandet inleddes, innehåller vissa villkor som skulle kunna anses oskäliga. Den rumänska lagstiftningen gör det emellertid inte möjligt för den domstol som ska pröva en invändning mot verkställigheten att ex officio eller på begäran av konsumenten pröva huruvida villkoren i ett avtal som ingåtts mellan en konsument och en näringsidkare och som utgör exekutionstitel är oskäliga, på den grunden att det finns ett rättsmedel enligt allmän lag genom vilken den domstol vid vilken talan väckts kan pröva huruvida villkoren i ett sådant avtal är oskäliga. Det är visserligen riktigt att den domstol som ska pröva målet i sak har möjlighet att skjuta upp verkställigheten, när den har att pröva en talan som är skild från den som avser verkställighetsförfarandet. Den konsument som vill få uppskov med verkställigheten måste dock betala en deposition som beräknas på grundval av värdet av föremålet för kravet.

Vidare undersökte domstolen den nationella domstolens behörighet att ex officio pröva huruvida villkoren i en exekutionstitel är oskäliga när den har att pröva en invändning mot verkställigheten av denna exekutionstitel.

Domstolen slog fast att artiklarna 6.1 och 7.1 i direktiv 93/13 och effektivitetsprincipen utgör hinder för en nationell lagstiftning som inte tillåter verkställighetsdomstolen, som ska pröva en invändning mot verkställighet, att ex officio eller på begäran av konsumenten, att pröva huruvida villkoren i ett avtal som ingåtts mellan en konsument och en näringsidkare och som utgör exekutionstitel, är oskäligen, eftersom den allmänna domstol, vid vilken en separat talan enligt lag kan väckas för prövning av huruvida villkoren i ett sådant avtal eventuellt är oskäligen, endast kan besluta om uppskov med verkställighetsförfarandet fram till dess att den har avgjort målet i sak vid ställande av en säkerhet till ett belopp som kan avskräcka konsumenten från att väcka och vidhålla en sådan talan. Vad gäller denna säkerhet preciserade domstolen att de kostnader som en talan vid domstol skulle medföra i förhållande till storleken på den omtvistade skulden inte får vara av sådant slag att de avskräcker konsumenten från att väcka talan vid domstol. Det är sannolikt att en gäldenär som har underlåtit att betala skulden inte har tillräckliga finansiella medel för att ställa den begärda säkerheten. Detta gäller i än högre grad om värdet av den talan som väckts klart överstiger kontraktets totala värde, vilket föreföll vara fallet i målet vid den nationella domstolen (punkterna 58 och 59 samt domslutet).

3. Beviljande av interimistiska åtgärder

Dom av den 14 mars 2013, Aziz (C-415/11, [EU:C:2013:164](#))

Avtal om hypotekslån – Förfarande för utmätning av intecknad egendom – Befogenheter för den nationella domstol som dömer i målet om fastställelse

I den domen, vars faktiska och rättsliga bakgrund har beskrivits ovan³⁷, preciserar domstolen även att ett processuellt system som gör det omöjligt för den domstol som prövar en konsuments talan om fastställelse av att ett avtalsvillkor som legat till grund för en exekutionstitel är oskäligt, att förordna om säkerhetsåtgärder som kan leda till att utmätningförfarandet skjuts upp eller hindras, när ett sådant förordnande behövs för att säkerställa att domstolens slutliga avgörande får full verkan, är ägnat att äventyra effektiviteten av det skydd som eftersträvas med direktivet (punkt 59).

Avsaknaden av en sådan möjlighet innebär nämligen, i samtliga de fall där utmätningen av den intecknade fastigheten har genomförts innan den domstol som dömer i målet om fastställelse har meddelat ett avgörande med innebörd att det avtalsvillkor som låg till grund för hypoteket är oskäligt och utmätningförfarandet således ogiltigt, att domstolsavgörandet enbart kan ge konsumenten rättsligt skydd i form av en ren skadeersättning, ett skydd som är ofullständigt och otillräckligt och som inte utgör ett lämpligt eller effektivt medel för att hindra fortsatt användning av villkoret, vilket strider mot bestämmelsen i artikel 7.1 i direktivet (punkt 60).

³⁷ Vad gäller de faktiska och rättsliga omständigheterna, se avsnitt II. 3 med rubriken "Begreppet 'betydande obalans' till nackdel för konsumenten" s. 23.

4. Bedömning av om en skiljedomsklausul är oskäligen

Dom av den 26 oktober 2006, Mostaza Claro (C-168/05, [EU:C:2006:675](#))

Underlåtenhet att under skiljeförfarandet invända att ett villkor är oskäligt – Möjlighet att framställa en sådan invändning inom ramen för klandertalan mot skiljedomen

En konsument ingick den 2 maj 2002 ett avtal om mobiltelefonabonnemang med Móvil. Avtalet innehöll en skiljeklausul enligt vilken tvister angående verkställighet av nämnda avtal skulle avgöras genom skiljeförfarande vid Asociación Europea de Arbitraje de Derecho y Equidad (Europeiska skiljedomsorganisationen) (nedan kallad AEADE).

Konsumenten väckte talan mot den skiljedom som AEADE hade meddelat vid den nationella domstolen och gjorde därvid gällande att skiljeavtalet var ogiltigt på grund av att skiljeklausulen var oskälig.

Audiencia Provincial de Madrid (Provinsdomstolen i Madrid, Spanien), vid vilken målet anhängiggjorts, konstaterade att det inte rådde något tvivel om att skiljeavtalet innehöll en oskäligt avtalsvillkor och därför var ogiltigt.

Eftersom konsumenten inte hade åberopat denna ogiltighet inom ramen för skiljeförfarandet och för att tolka den nationella lagstiftningen i enlighet med direktiv 93/13, beslutade den emellertid att vilandeförklara målet och ställa en tolkningsfråga till EU-domstolen. Den hänskjutande domstolen ville närmare bestämt få klarhet i huruvida en nationell domstol, som har att pröva ett yrkande om ogiltigförklaring av en skiljedom som är till nackdel för konsumenten och som meddelats efter ett skiljeförfarande som föreskrivs i ett villkor i ett abonnemangsavtal för mobiltelefoni som ska anses oskäligt, kan bifalla talan trots att konsumenten inte har åberopat denna oskälighet inför skiljenämnden.

I sin dom fann domstolen att direktiv 93/13 innebär att en nationell domstol som har att pröva ett yrkande om upphävande av en skiljedom skall pröva huruvida skiljeavtalet är ogiltigt och upphäva denna skiljedom om nämnda avtal innehåller ett oskäligt avtalsvillkor, trots att konsumenten inte har åberopat skiljeavtalets ogiltighet under skiljeförfarandet utan endast inom ramen för klandertalan. Den målsättning som eftersträvas med artikel 6 i direktivet, vilken medför en skyldighet för medlemsstaterna att föreskriva att oskäliga avtalsvillkor inte är bindande för konsumenten, skulle inte kunna uppnås om den domstol vid vilken talan har väckts mot en skiljedom inte kunde pröva huruvida denna skiljedom är ogiltig endast på grund av att konsumenten inte har åberopat skiljeklausulens ogiltighet under skiljeförfarandet. En sådan underlåtenhet från konsumentens sida skulle i så fall inte under några omständigheter kunna uppvägas av ett ingripande av personer som inte är avtalsparter. Det speciella skyddssystem som inrättas genom direktivet skulle definitivt urholkas (punkterna 30 och 31 samt domslutet).

Dom av den 6 oktober 2009, Asturcom Telecomunicaciones (C-40/08, [EU:C:2009:615](#))

Oskälig skiljeklausul – Ogiltighet – Skiljedom som vunnit laga kraft – Verkställighet – Befogenhet för den nationella domstol som ska pröva en ansökan om verkställighet att ex officio pröva den oskäligen skiljeklausulens giltighet

Den 24 maj 2004 ingick Asturcom och en konsument ett avtal om mobiltelefonabonnemang. Avtalet innehöll en skiljeklausul enligt vilken tvister angående verkställighet av nämnda avtal skulle avgöras genom skiljeförfarande vid Asociación Europea de Arbitraje de Derecho y Equidad (Europeiska skiljedomsorganisationen) (nedan kallad AEADE). Skiljedomstolens säte, vilket inte framgick av avtalet, är i Bilbao.

Då konsumenten dels försummade att betala en del fakturor, dels sade upp avtalet innan den minsta abonnemangstiden hade löpt ut, inledde Asturcom ett skiljeförfarande vid AEADE.

I skiljedomen, som meddelades den 14 april 2005, förpliktades konsumenten att betala ett belopp på 669,60 euro. Den 29 oktober 2007 lämnade Asturcom in en ansökan om verkställighet av den nämnda skiljedomen till Juzgado de Primera Instancia nr 4 i Bilbao (Förstainstansrätten nr 4 i Bilbao, Spanien).

I sitt beslut om hänskjutande konstaterade denna domstol att skiljedomsklausulen i abonnemangsavtalet var oskälig. Eftersom den nationella domstolen emellertid hyste tvivel om huruvida den nationella lagstiftningen var förenlig med unionsrätten, särskilt när det gäller de nationella processuella reglerna, beslutade den att hänskjuta frågan till domstolen för ett förhandsavgörande.

Domstolen fann att en nationell domstol som ska pröva en ansökan om verkställighet av en lagakraftvunnen skiljedom avkunnad i konsumentens utestående, är skyldig att, så snart som den har kännedom om de rättsliga eller faktiska omständigheter som därvid krävs, ex officio pröva huruvida skiljeklausulen i ett avtal mellan en näringsidkare och en konsument är oskälig, såvitt den enligt nationell processrätt har rätt att företa en sådan prövning i liknande förfaranden av nationell art. Om så är fallet ankommer det på nämnda domstol att vidta alla nödvändiga åtgärder enligt nationell rätt för att säkerställa att klausulen inte är bindande för konsumenten (punkt 1 i domslutet).

Med avseende på denna prövning preciserade domstolen dels att artikel 6.1 i direktiv 93/13 är en tvingande bestämmelse, dels att artikel 6, med hänsyn till karaktären på och betydelsen av det allmänintresse som ligger bakom det skydd som detta direktiv är ägnat att ge konsumenterna, måste anses vara likvärdig med de nationella bestämmelser som inom den nationella rättsordningen utgör tvingande rätt (punkterna 51 och 52).

V. Följderna av att ett villkor förklaras oskäligt

1. Vad händer med det avtal som innehåller ett oskäligt villkor?

Dom av den 15 mars 2012, Pereničová och Perenič (C-453/10, [EU:C:2012:144](#))

Felaktigt angivande av årlig effektiv ränta – Betydelsen av otillbörliga affärsmetoder och oskäliga villkor för giltigheten av avtalet som sådant

Ett par låntagare fick ett lån på 150 000 SKK (4 979 euro) från SOS, ett företag som utan att vara en bank beviljar konsumentkrediter på grundval av standardiserade avtal. Enligt kreditavtalet skulle lånet återbetalas i 32 månatliga delbetalningar om 6 000 SKK (199 euro), kompletterat med en trettiotredje delbetalning som motsvarade det beviljade kreditbeloppet. Låntagarna var således skyldiga att återbetala ett belopp på 342 000 SKK (11 352 euro).

Den effektiva räntan för krediten, dvs. de totala kostnader som konsumenten ska stå för i samband med krediten, fastställdes i avtalet till 48,63 procent.

Låntagarna väckte talan vid Okresný súd Prešov (Distriktsdomstolen i Prešov, Slovakien) för att få fastställt att deras kreditavtal innehöll ett antal oskäliga villkor, såsom felaktig angivelse av den effektiva räntan, och begärde även att domstolen skulle förklara avtalet som helhet ogiltigt.

Denna domstol frågade EU-domstolen om bestämmelserna i direktiv 93/13 ger den möjlighet att ogiltigförklara ett konsumentavtal som innehåller oskäliga villkor när en sådan lösning skulle vara mer fördelaktig för konsumenten.

Domstolen erinrade till att börja med om att syftet med direktiv 93/13 är att undanröja oskäliga villkor i konsumentavtal samtidigt som giltigheten av avtalet som sådant om möjligt upprätthålls och inte att alla avtal innehållande oskäliga villkor ska ogiltigförklaras. När det gäller kriterierna för bedömningen av huruvida ett avtal faktiskt kan bestå utan de oskäliga villkoren angav domstolen att man ska tillämpa en objektiv tolkning i den bemärkelsen att en av parternas subjektiva förhållanden – i detta fall konsumentens – inte kan anses avgörande för avtalets framtida öde. Följaktligen utgör direktivet hinder för att man vid bedömningen av huruvida ett avtal innehållande ett eller flera oskäliga villkor kan bestå utan dessa villkor endast beaktar de fördelaktiga följderna för konsumenten av att avtalet förklaras ogiltigt i sin helhet (punkt 36 samt punkt 1 i domslutet).

Det ska emellertid påpekas att direktiv 93/13 endast företar en partiell och minimal harmonisering av nationell lagstiftning gällande oskäliga villkor, varvid medlemsstaterna har möjlighet att ge konsumenterna ett bättre skydd än det skydd som föreskrivs i direktivet. Direktivet utgör således inte hinder för att en medlemsstat, med iakttagande av unionsrätten, i lagstiftning föreskriver att ett avtal som ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument och som innehåller ett eller flera oskäliga villkor kan förklaras ogiltigt i sin helhet om detta leder till ett bättre skydd för konsumenten (punkt 1 i domslutet).

Dom av den 14 juni 2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, [EU:C:2012:349](#))***Oskäliga villkor om dröjsmålsränta – Förfarande för betalningsföreläggande – Den nationella domstolens behörighet***

Detta fall har sitt ursprung i Spanien, där domstolarna kan ta upp ansökningar om ett betalningsföreläggande för en penningsskuld som är förfallen till betalning och som inte överstiger 30 000 euro, förutsatt att skuldens storlek är vederbörligen bevisad. Om en sådan ansökan framställs i enlighet med dessa krav ska gäldenären betala sin skuld eller också kan denne inom 20 dagar bestrida betalningsskyldighet. I så fall avgörs fallet inom ramen för en sedvanlig tvistemålstalan vid domstol.

Den domstol som har att pröva en ansökan om betalningsföreläggande har likväl inte enligt den spanska lagstiftningen behörighet att ex officio ogiltigförklara oskäliga villkor i ett avtal som ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument. En prövning av huruvida ett sådant avtal innehåller oskäliga villkor är således endast tillåten för det fall konsumenten bestrider betalningsskyldighet.

När en spansk domstol har befogenhet att ogiltigförklara ett oskäligt villkor i ett konsumentavtal kan den enligt den nationella lagstiftningen utfylla avtalet genom att ändra innehållet i detta villkor så att det inte längre är oskäligt.

En enskild hade, i syfte att köpa en bil, ingått ett kreditavtal med en spansk bank avseende ett belopp på 30 000 euro. Trots att det fastställts att det omtvistade avtalet löpte till år 2014 ansåg borgenärsbanken att det hade upphört att gälla tidigare, eftersom sju månadsbetalningar ännu var obetalda i september månad 2008. Banken ansökte därför hos Juzgado de Primera Instancia No 2 de Sabadell (Förstainstansrätten nr 2 i Sabadell, Spanien) om ett föreläggande att betala de utestående månadsavbetalningarna, tillsammans med den ränta som parterna kommit överens om och kostnader. Den domstolen ogiltigförklarade ex officio villkoret avseende dröjsmålsräntan såsom utgörande ett oskäligt villkor, eftersom räntesatsen fastställts till 29 procent. Domstolen i första instans fastställde vidare den nya räntesatsen till 19 procent med hänvisning till den lagstadgade räntan och till räntesatsen för dröjsmålsräntan. Kreditinstitutet förelades dessutom att göra en ny beräkning av räntan.

I överklagandet av detta beslut frågade den spanska domstolen bland annat om de spanska reglerna, enligt vilka domare inte bara kan upphäva utan även ompröva innehållet i oskäliga villkor, är förenliga med direktiv 93/13.

Domstolen erinrade om att det följer av direktiv 93/13 att ett oskäligt villkor i ett avtal som ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument inte är bindande för konsumenten och att ett avtal som innehåller ett sådant villkor förblir bindande för parterna på samma grunder, om det kan bestå utan de oskäliga villkoren. Följaktligen slog domstolen fast att direktivet utgör hinder för den spanska lagstiftningen i den mån som den tillåter att en nationell domstol, när den ogiltigförklarar ett oskäligt villkor, ändrar innehållet i detta villkor (punkt 2 i domslutet).

Om de nationella domstolarna tillerkändes en sådan möjlighet skulle det motverka den avskräckande effekt det har på näringsidkarna att oskäliga villkor helt enkelt inte kan tillämpas gentemot konsumenterna. Detta alternativ skulle därför garantera konsumenterna ett mindre

effektivt skydd än det som följer av att dessa klausuler inte tillämpas. För det fall en nationell domstol skulle ha möjlighet att ändra innehållet i oskäligen villkor skulle näringsidkarna vara benägna att använda sådana villkor med vetskap om att även om de ogiltigförklarades så skulle den nationella domstolen kunna utfylla avtalet på ett sådant sätt att deras intressen tillvaratogs (punkt 69).

Nationella domstolar som konstaterar att det finns ett oskäligt villkor i ett konsumentavtal är endast skyldiga att underlåta att tillämpa ett sådant villkor så att villkoret inte får några bindande verkningar för konsumenten utan att de härvid har behörighet att ändra innehållet i villkoret. Avtalet i vilket villkoret ingår ska nämligen i princip bestå, utan att det görs andra ändringar än vad som följer av att de oskäligen villkoren upphävs, i den mån det är juridiskt möjligt att avtalet består på detta sätt enligt nationell rätt (punkt 65).

2. Ersättning av det oskäligen villkoret

Dom av den 30 april 2014, Kásler och Káslerné Rábai (C-26/13, [EU:C:2014:282](#))

Konsumentkreditavtal som är uttryckta i en utländsk valuta – Villkor avseende växelkurser – Skillnad mellan köpkursen, som tillämpas vid utbetalningen av lånebeloppet, och säljkursen, som tillämpas vid lånets återbetalning – Nationell domstols befogenheter avseende ett villkor som har bedömts vara oskäligt – Ersättning av det oskäligen villkoret med en utfyllnadsregel i nationell rätt – Tillåtlighet

I den domen, som rörde de faktiska och rättsliga omständigheterna ovan³⁸, slog domstolen även fast att direktiv 93/13 inte utgör hinder för att den nationella domstolen ersätter det omtvistade villkoret med en utfyllnadsregel i nationell rätt, för det fall ett upphävande av ett oskäligt villkor, såsom i förevarande fall, skulle innebära att avtalet inte kan verkställas. Ett sådant tillvägagångssätt gör det möjligt att uppnå direktivets mål, som bland annat är att återställa balansen mellan parterna och samtidigt så långt som möjligt bevara hela avtalets giltighet (punkt 3 i domslutet).

Om en sådan ersättning inte skulle tillåtas och domstolen skulle vara tvungen att ogiltigförklara avtalet, skulle den avskräckande effekten av ogiltighetssanktionen och konsumentskyddsmålet äventyras. I det aktuella fallet skulle en sådan ogiltigförklaring ha inneburit att hela det utestående beloppet kunde utkrävas. Detta skulle emellertid kunna överskrida konsumentens ekonomiska resurser och därmed drabba konsumenten snarare än långgivaren, och långgivaren skulle således inte bli avskräckt från att införa sådana villkor i de avtal denne erbjuder (punkterna 83 och 84).

³⁸ Vad gäller de faktiska och rättsliga omständigheterna, se avsnitt I.3. 3.2 med rubriken "Undantag från tillämpningsområdet för direktiv 93/13 – Avtalsvillkor som definierar avtalets huvudföremål eller som rör priset eller ersättningen och de tjänster eller varor som ska tillhandahållas som motprestation" s. 12. Denna dom presenteras under avsnitt V.1. "Kraven på god sed, balans och tydlighet".

Dom av den 3 oktober 2019, Dziubak (C-260/18, [EU:C:2019:819](#))

Hypotekslån som är indexerat mot en utländsk valuta – Avtalsvillkor om hur växlingskursen mellan valutorna ska fastställas – Rättsverkningar av att ett avtalsvillkor fastställts vara oskäligt – Möjlighet för domstolen att avhjälpa oskäligen avtalsvillkor med tillämpning av allmänna civilrättsliga bestämmelser – Bedömning av konsumentens intresse – Avtalet består utan de oskäligen avtalsvillkoren

År 2008 ingick ett par låntagare ett hypotekslån med Raiffeisen Bank som var uttryckt i polska zloty (PLN) men indexerat till schweiziska franc (CHF). Medan medlen ställdes till förfogande i PLN angavs det utestående beloppet och de månatliga amorteringarna i CHF på ett sådant sätt att de i PLN skulle dras från låntagarnas bankkonto. Vid återbetalningen av lånet uttrycktes det resterande beloppet i CHF, vilket fastställdes på grundval av Raiffeisens köpkurs för PLN-CHF vid tidpunkten för återbetalningen. De månatliga återbetalningarna beräknades emellertid enligt den säljkurs PLN-CHF som banken tillämpade vid betalningstillfället. Låntagarna, som tagit lånet i CHF, erhöll en ränta som baserades på denna valuta, som var lägre än den som tillämpades för PLN. Detta innebar emellertid att låntagarna utsattes för en valutarisk till följd av växelkursändringarna PLN-CHF.

Låntagarna väckte talan vid Sąd Okręgowy w Warszawie (Regionala domstolen i Warszawa, Polen) och yrkade att det skulle fastställas att det aktuella låneavtalet var ogiltigt med motiveringen att de villkor i låneavtalet som föreskriver en växelkursskillnad mellan köpkursen för att ställa medel till förfogande och säljkursen för amorteringar utgör oskäligen avtalsvillkor som inte var bindande för dem enligt direktiv 93/13.

Enligt låntagarna skulle det, när de omtvistade villkoren hade tagits bort, vara omöjligt att fastställa en korrekt växelkurs, vilket skulle innebära att avtalet inte skulle vara giltigt. Vidare hävdade de att även om det skulle visa sig att låneavtalet kan genomföras utan dessa klausuler som ett låneavtal i PLN men inte längre indexerat till CHF, borde lånet fortsätta att omfattas av den mer fördelaktiga räntesats som är knuten till CHF.

Den hänskjutande domstolen har med hänvisning till domen Kásler³⁹ frågat domstolen huruvida oskäligen villkor, efter det att de har upphävts, kan ersättas av allmänna bestämmelser i nationell rätt enligt vilka verkningarna av ett avtal ska kompletteras av verkningar som följer av skälighets- eller sedvanerättsliga principer.

Den nationella domstolen sökte även klarhet i huruvida direktiv 93/13 gör det möjligt för den att ogiltigförklara ett avtal när den omständigheten att avtalet består utan de oskäligen villkoren medför att dess huvudföremål ändras, eftersom räntan, trots att lånet i fråga inte längre är indexerat mot CHF, fortsätter att beräknas på grundval av den räntesats som är tillämplig på denna valuta.

³⁹ Dom av den 30 april 2014, [Kásler och Káslerné Rábai](#) (C-26/13, EU:C:2014:282), presenteras under avsnitt I.3. 3.2 "Undantag från tillämpningsområdet för direktiv 93/13 – Avtalsvillkor som definierar avtalets huvudföremål eller som rör priset eller ersättningen och de tjänster eller varor som ska tillhandahållas som motprestation".

I sin dom konstaterade domstolen att den möjlighet att ersätta nationella bestämmelser som föreskrivs i domen Kásler är begränsad till bestämmelser i nationell rätt av utfyllnadskaraktär eller som är tillämpliga i fall av överenskommelse mellan parterna och grundar sig bland annat på att sådana bestämmelser inte anses innehålla oskäligen villkor (punkt 59).

Dessa bestämmelser ska nämligen återspegla den jämvikt som den nationella lagstiftaren velat inrätta mellan alla parternas rättigheter och skyldigheter i vissa avtal för det fall parterna antingen inte frångått en standardregel som den nationella lagstiftaren föreskrivit för de berörda avtalen, eller uttryckligen har valt att en regel som den nationella lagstiftaren infört i detta avseende ska äga tillämpning. De ovannämnda allmänna bestämmelserna i polsk lag tycks dock inte ha varit föremål för någon särskild bedömning av lagstiftaren i syfte att fastställa denna balans, vilket innebär att de inte omfattas av presumptionen att de inte är oskäligen villkor (punkterna 60 och 61).

Domstolen anser följaktligen att dessa bestämmelser inte kan avhjälpa brister i ett avtal som orsakats av att oskäligen villkor som ingår i avtalet har strukits (punkt 62).

I detta sammanhang anser domstolen att eftersom möjligheten till substitution syftar till att säkerställa genomförandet av konsumentskyddet genom att skydda konsumentens verkliga och aktuella intressen mot de eventuellt skadliga konsekvenser som kan följa av att avtalet i fråga ogiltigförklaras i sin helhet, ska dessa konsekvenser bedömas i förhållande till de omständigheter som förelåg eller kunde förutses vid tidpunkten för tvisten om undanröjandet av de oskäligen villkor som berörs och inte i förhållande till de omständigheter som förelåg vid tidpunkten för avtalets ingående (punkt 2 i domslutet).

Domstolen erinrade sedan om att enligt direktiv 93/13 är ett avtal, där de oskäligen villkor som det innehöll upphävts, fortfarande bindande för parterna i fråga om de övriga villkor som det innehåller, under förutsättning att det kan bestå utan att de oskäligen villkoren som upphävts och att det är juridiskt möjligt enligt nationell rätt att avtalet består på detta sätt. I detta avseende noterade domstolen att enligt den nationella domstolen förefaller avtalets huvudföremål, efter det att villkoren om växelkursskillnad har tagits bort, ha ändrats genom den kumulativa verkan av att indexeringen på CHF överges och av att en räntesats som grundar sig på CHF:s räntesats fortsätter att tillämpas. Eftersom en sådan ändring förefaller vara juridiskt omöjlig enligt polsk lag, utesluter direktivet emellertid inte att det aktuella avtalet ogiltigförklaras av den polska domstolen (punkterna 39, 42 och 43).

På denna punkt betonade domstolen att ett upphävande av de omtvistade klausulerna inte bara skulle leda till att indexeringsmekanismen och växelkursdifferensen togs bort, utan indirekt också till att växelkursrisken försvann, vilken har ett direkt samband med indexeringen av lånet till en valuta. Domstolen erinrade om att villkoren om valutarisk definierar huvudsyftet med ett låneavtal som är indexerat till en utländsk valuta på ett sådant sätt att den objektiva möjligheten att upprätthålla låneavtalet i fråga under alla omständigheter framstår som osäker (punkt 44).

Slutligen erinrade domstolen om att direktivet om oskäligen avtalsvillkor inte är tillämpligt när konsumenten väljer att inte utnyttja det skyddssystem som införts genom direktivet om oskäligen avtalsvillkor. I detta avseende påpekade domstolen att konsumenten också måste kunna vägra att inom ramen för samma system skyddas mot de skadliga konsekvenserna av avtalets ogiltighet i dess helhet, om han eller hon inte vill åtnjuta detta skydd (punkt 55).

Dom av den 7 november 2019, Kanyeba m.fl. (Förenade målen C-349/18–C-351/18, EU:C:2019:936)⁴⁰

Allmänna transportvillkor för ett järnvägsföretag – Bindande författningsföreskrifter – Straffklausul – Den nationella domstolens befogenheter

Domen har meddelats med anledning av tre mål mellan Société nationale des chemins de fer belges (SNCB) (Nationella belgiska järnvägsbolaget (SNCB)) och tre resenärer beträffande tilläggsavgifter de avkrävt för att ha åkt tåg utan biljett. Sedan dessa personer vägrat att rätta till sin situation genom att antingen omedelbart betala priset för resan, jämte tillägg, eller, senare betala ett schablonbelopp väckte SNCB talan mot dem med yrkande om att de skulle förpliktas att betala de aktuella beloppen på grund av att de åsidosatt bolagets transportvillkor. Inom ramen härför gjorde SNCB gällande att rättsförhållandet mellan SNCB och de nämnda resenärerna inte är av avtalsmässig karaktär, utan baserat på bestämmelser i lagar och förordningar, eftersom de inte har köpt någon biljett. Den hänskjutande domstolen, som prövade dessa mål, frågade särskilt domstolen om omfattningen av det skydd som direktiv 93/13 ger sådana passagerare som använder sig av ett transportföretags tjänster utan biljett.

Därefter erinrade domstolen om att avtalsvillkor som avspeglar bindande författningsföreskrifter enligt artikel 1.2 i direktiv 93/13 inte är underkastade bestämmelserna i direktivet och att det ankommer på den hänskjutande domstolen att pröva om det aktuella avtalsvillkoret omfattas av detta undantag från nämnda direktivs tillämpningsområde. Med utgångspunkt i antagandet att avtalsvillkoret emellertid omfattas av nämnda tillämpningsområde, gjorde domstolen en prövning av den nationella domstolens befogenheter enligt artikel 6.1 i direktiv 93/13 när den konstaterar att ett avtalsvillkor är oskäligt i den mening som avses i direktivet (punkt 61).

Vidare slog domstolen fast att nämnda bestämmelse även utgör hinder för att en nationell domstol, med tillämpning av nationella avtalsrättsliga principer, ersätter detta avtalsvillkor med en bestämmelse i nationell rätt av utfyllnadskaraktär med undantag för det fall att avtalet i fråga inte kan bestå om det oskäliga villkoret upphävs och en ogiltigförklaring av avtalen i sin helhet utsätter konsumenten för mycket negativa konsekvenser (punkt 2 i domslutet).

Dom av den 3 mars 2020 (stora avdelningen), Gómez del Moral Guasch (C-125/18, EU:C:2020:138)

Avtal om hypotekslån – Rörlig räntesats – Referensindex som grundas på hypotekslån för sparbanker – Index som följer av en bestämmelse i lag eller annan författning – Ensidigt införande av ett sådant villkor av näringsidkaren – Den nationella domstolen ska kontrollera om kravet på tydlighet har iakttagits – Följderna av att villkoret har fastställts vara oskäligt

I den domen, vars faktiska och rättsliga bakgrund har beskrivits ovan⁴¹, erinrade domstolen om att artikel 6.1 i direktiv 93/13 inte utgör hinder för att den nationella domstolen, med tillämpning

⁴⁰ Denna dom presenteras även under avsnitt V.3. "Andra effekter"

⁴¹ Vad gäller de faktiska och rättsliga omständigheterna, se avsnitt I.3. 3.1 med rubriken "Undantag från tillämpningsområdet för direktiv 93/13 – Avtalsvillkor som avspeglar bindande författningsföreskrifter", s. 9

av avtalsrättens principer, ogiltigförklarar ett oskäligt villkor i ett avtal som ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument och ersätter det med en utfyllnadsregel i nationell rätt i situationer där en ogiltigförklaring av ett sådant villkor skulle tvinga den nationella domstolen att ogiltigförklara avtalet i dess helhet och konsumenten därmed utsattes för mycket negativa konsekvenser (punkt 61).

En sådan ogiltigförklaring av avtalet kunde nämligen i princip medföra att det resterande lånebeloppet omedelbart förfaller till betalning i en omfattning som riskerar att övergå konsumentens ekonomiska resurser, och därmed drabba konsumenten snarare än långivaren, och långivaren skulle således inte bli avskräckt från att införa sådana villkor i de avtal som denne erbjuder. Den spanska lagstiftaren hade i förevarande fall, efter det att det omtvistade låneavtalet hade ingåtts, infört ett "ersättnings"-index vilket, med förbehåll för den hänskjutande domstolens prövning, var dispositivt. EU-domstolen fann mot denna bakgrund att artiklarna 6.1 och 7.1 i direktiv 93/13 inte utgjorde hinder för att den nationella domstolen, för det fall att ett oskäligt avtalsvillkor som fastställer ett referensindex för beräkningen av den rörliga räntan på ett lån är ogiltigt, ersätter detta index med nämnda ersättningsindex som ska tillämpas om inget annat har avtalats mellan parterna till avtalet, i den mån det aktuella avtalet om hypotekslån inte kan bestå om det oskäliga villkoret upphävs och en ogiltigförklaring av avtalet i dess helhet skulle medföra att konsumenten drabbas av mycket negativa konsekvenser (punkterna 63–67 samt punkt 4 i domslutet).

Dom av den 12 januari 2023, D.V. (Advokatarvoden – Principen om timtaxa) (C-395/21, EU:C:2023:14)

Avtal om tillhandahållande av juridiska tjänster som ingåtts mellan en advokat och en konsument – Villkor om att advokatarvode ska betalas enligt principen om timtaxa – Artikel 6.1 – Den nationella domstolens behörighet i fråga om ett villkor som anses "oskäligt"

I denna dom, vars faktiska och rättsliga bakgrund har redogjorts för ovan⁴², uttalade sig domstolen om följderna av att ett villkor i ett avtal om tillhandahållande av juridiska tjänster som ingåtts mellan en advokat och en konsument, i vilket priset för de tillhandahållna tjänsterna fastställs enligt principen om timtaxa, konstaterats vara oskäligt. I detta avseende noterade domstolen att den nationella domstolen är skyldig att underlåta att tillämpa detta villkor, såvida inte konsumenten motsätter sig detta (punkt 55).

Domstolen preciserade att när ett avtal om tillhandahållande av juridiska tjänster, med tillämpning av relevanta bestämmelser i nationell rätt, inte kan bestå efter det att det oskäliga prisvillkoret har undanröjts, utgör direktiv 93/13 varken hinder för att avtalet ogiltigförklaras eller för att den nationella domstolen återställer den situation som konsumenten skulle ha befunnit sig i om detta villkor inte hade förelegat, även om detta leder till att näringsidkaren inte erhåller någon ersättning för sina tjänster (punkt 59).

⁴² Vad gäller de faktiska och rättsliga omständigheterna, se avsnitt I.3. 3.2 med rubriken "Undantag från tillämpningsområdet för direktiv 93/13 – Avtalsvillkor som definierar avtalets huvudföremål eller som rör priset eller ersättningen och de tjänster eller varor som ska tillhandahållas som motprestation" s. 15. Denna dom presenteras också under avsnitt II.1 "Krav på god sed, balans och tydlighet" och V.5 "Ersättning av oskäliga villkor".

Vad gäller de följder som en ogiltigförklaring av de avtal som är aktuella i det nationella målet kan få för konsumenten, påminner domstolen om sin praxis enligt vilken, i fråga om ett låneavtal, en ogiltigförklaring av ett sådant avtal i dess helhet i princip skulle medföra att det resterande lånebeloppet omedelbart förföll till betalning i en omfattning som riskerade att övergå konsumentens ekonomiska resurser och kunde få mycket negativa konsekvenser för konsumenten. De mycket negativa konsekvenserna av en ogiltigförklaring av ett avtal kan emellertid inte begränsas till att endast avse rent ekonomiska konsekvenser (punkt 61).

Det är nämligen inte uteslutet att en ogiltigförklaring av ett avtal om tillhandahållande av juridiska tjänster som redan tillhandahållits kan medföra rättsosäkerhet för konsumenten, bland annat i det fall där det enligt nationell rätt är möjligt för näringsidkaren att kräva ersättning för dessa tjänster på en annan grund än den som framgår av det ogiltigförklarade avtalet. Dessutom kan avtalets ogiltighet eventuellt påverka giltigheten och verkan av de åtgärder som vidtagits med stöd av avtalet (punkt 62).

Under dessa omständigheter konstaterade domstolen att för det fall en ogiltigförklaring av avtalet i dess helhet skulle medföra mycket negativa konsekvenser för konsumenten, vilket det ankommer på den hänskjutande domstolen att kontrollera, utgör direktiv 93/13 inte hinder för att den nationella domstolen avhjälper den omständigheten att villkoret är ogiltigt genom att ersätta det med en utfyllnadsregel eller annan tillämplig bestämmelse i nationell rätt om parterna i nämnda avtal har kommit överens om detta. Direktivet utgör däremot hinder för att den nationella domstolen ersätter det oskäliga villkor som har ogiltigförklarats med sin egen uppskattning av storleken på den ersättning som ska utgå för nämnda tjänster (punkt 4 i domslutet).

3. Andra effekter

Dom av den 21 januari 2015, Unicaja Banco och Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 och C-487/13, [EU:C:2015:21](#))

Avtal om hypotekslån – Villkor om dröjsmålsränta – Oskäliga avtalsvillkor – Förfarande för utmätning av intecknad egendom – Jämkning av räntebeloppet – Den nationella domstolens befogenheter

De nationella målen rörde utmättningsförfaranden som inletts av Unicaja Banco och Caixabank med yrkande om utmätningar av ett flertal pantförskrivningar. Vidare innehåller samtliga avtal som är aktuella i de nationella målen en klausul som ger långivaren möjlighet att, för det fall låntagaren inte uppfyller sina betalningsförpliktelser, tidigarelägga den ursprungligen överenskomna förfallodagen och kräva betalning av hela den utestående kapitalskulden plus överenskomna räntor, dröjsmålsräntor, provisioner, avgifter och omkostnader. Unicaja Banco och Caixabank ansökte vid den hänskjutande domstolen om utmätning av förfallna belopp efter tillämpning av de dröjsmålsräntor som föreskrivs i de aktuella avtalen om hypotekslån.

Den hänskjutande domstolen hade i samband med detta förfarande behandlat frågan huruvida villkoren avseende dröjsmålsränta samt tillämpningen av dessa räntor på de belopp som i förtid

förfaller till betalning på grund av dröjsmål med betalningen är oskäligen i den mening som avses i artikel 3.1 i direktiv 93/13. Den hänskjutande domstolen var emellertid osäker på vilka slutsatser den skulle dra av att nämnda villkor är oskäligen mot bakgrund av den nationella bestämmelse enligt vilken den nationella domstol som handlägger ett förfarande för utmätning av intecknad egendom är skyldig att låta räkna om de belopp som ska betalas enligt villkoret i ett avtal om hypotekslån när det i avtalen föreskrivs dröjsmålsränta med en räntesats som är högre än tre gånger den lagstadgade räntesatsen, med tillämpning av en dröjsmålsränta som inte överstiger denna tröskel.

Domstolen konstaterade inledningsvis att enligt den hänskjutande domstolen är villkoren avseende dröjsmålsräntor i de avtal om hypotekslån för vilka verkställighet söktes "oskäligen" i den mening som avses i artikel 3 i direktiv 93/13 (punkt 27). I detta sammanhang erinrade domstolen om att det, när det gäller följderna av att ett villkor i ett avtal mellan en konsument och en näringsidkare anses vara oskäligt, följer av artikel 6.1 i direktiv 93/13 att de nationella domstolarna endast är skyldiga att underlåta att tillämpa ett oskäligt avtalsvillkor så att villkoret inte har någon bindande verkan gentemot konsumenten. Domstolarna är dock inte behöriga att ändra innehållet i avtalsvillkoret. Avtalet ska därför i princip bestå utan annan ändring än den som följer av att de oskäligen klausulerna utgår, såvida en sådan fortlevnad av avtalet är rättsligt möjlig enligt reglerna i nationell rätt (punkt 28).

Det framgår av de beslut som åberopats som referensbeslut att den aktuella nationella bestämmelsen föreskriver en nedsättning av dröjsmålsräntan för lån eller krediter för förvärv av en huvudbostad och som är säkerställda genom inteckning i den aktuella fastigheten (punkt 35). Bestämmelsens tillämpningsområde omfattar alla hypoteksavtal och skiljer sig därmed från tillämpningsområdet för direktiv 93/13, som endast gäller oskäligen villkor i avtal som ingås mellan en näringsidkare och en konsument. Skyldigheten att iaktta den av lagstiftaren föreskrivna högsta nivån på dröjsmålsräntor motsvarande tre gånger den lagstadgade räntan påverkar således på intet sätt den nationella domstolens bedömning av huruvida ett villkor avseende dröjsmålsräntor är oskäligt (punkt 36).

Domstolen erinrade om att frågan huruvida ett visst avtalsvillkor är oskäligt eller inte ska enligt artikel 4.1 i direktiv 93/13 bedömas med beaktande av vilken typ av varor eller tjänster som avtalet avser och med hänsyn tagen, vid tiden för avtalets ingående, till alla omständigheter i samband med att avtalet ingicks. Av detta följer att det i detta sammanhang även ska bedömas vilka konsekvenser det aktuella avtalsvillkoret kan få enligt den lag som är tillämplig på avtalet, vilket kräver en undersökning av det nationella rättssystemet (punkt 37). Domstolen erinrar härvidlag om att vid avgörandet av ett mål där enbart enskilda står mot varandra är en nationell domstol, när den tillämpar bestämmelser i nationell rätt, skyldig att beakta samtliga bestämmelser i nationell rätt och, i möjligaste mån, tolka den nationella rätten mot bakgrund av det inom området tillämpliga direktivets ordalydelse och syfte för att uppnå det resultat som avses i direktivet (punkt 38).

Domstolen fann följaktligen att artikel 6.1 i direktiv 93/13 inte utgör hinder för en nationell bestämmelse, såsom den här aktuella, i den mån tillämpningen av dessa bestämmelser inte påverkar nämnda nationella domstols bedömning av huruvida ett sådant villkor är oskäligt, och att den inte hindrar den nationella domstolen från att ogiltigförklara nämnda villkor om den finner att detta villkor är "oskäligt". När en nationell domstol har att pröva ett avtalsvillkor avseende dröjsmålsräntor vilka är lägre än den nivå som anges i den nationella lagstiftningen

innebär fastställandet av detta lagstadgade maximivärde inte att den nationella domstolen är förhindrad att bedöma huruvida detta villkor är oskäligt (punkt 40 samt domslutet).

När däremot de dröjsmålsräntor som föreskrivs i ett avtal om hypotekslån är högre än de som föreskrivs i den nationella lagstiftningen, och måste sättas ned i enlighet med denna lagstiftning, ska denna omständighet inte hindra den nationella domstolen från att, utöver denna jämkning, dra alla de konsekvenser som följer av att det villkor som föreskriver denna dröjsmålsränta eventuellt är oskäligt mot bakgrund av direktiv 93/13 och i förekommande fall, ogiltigförklara detta villkor (punkterna 41 och 42).

Dom av den 7 augusti 2018, Banco Santander (C-96/16 och 94/17, [EU:C:2018:643](#))

Överlåtelse av fordran – Låneavtal som ingåtts med en konsument – Kriterier för att bedöma huruvida ett villkor i detta avtal, i vilket räntesatsen för dröjsmålsräntan fastställts, är oskäligt – Följder av oskäligheten

I den domen, vars faktiska och rättsliga bakgrund har beskrivits ovan⁴³, angav domstolen att direktiv 93/13 inte utgör hinder för en nationell rättspraxis, såsom den från Tribunal Supremo (Högsta domstolen, Spanien), enligt vilken följden av att ett villkor som inte varit föremål för förhandling, i vilket räntesatsen för dröjsmålsräntan fastställts, i ett låneavtal som ingåtts med en konsument är oskäligt, är att räntan helt undanröjs, varvid den låneränta som föreskrivs i avtalet fortsätter att löpa (punkt 3 i domslutet).

Domstolen angav särskilt att det inte följer av direktivet att underlåtenheten att tillämpa eller ogiltigförklara ett villkor – i vilket räntesatsen för dröjsmålsräntan fastställts – i ett låneavtal, på grund av att detta villkor är oskäligt, även ska medföra att det villkor i avtalet, i vilket räntesatsen för den vanliga räntan fastställts, inte ska tillämpas eller ogiltigförklaras. Dessa olika avtalsvillkor ska nämligen hållas isär på ett tydligt sätt. Domstolen påpekade att syftet med dröjsmålsräntan är att sanktionera den gäldenär som underlåtit att göra avbetalningar på lånet på de förfallodagar som avtalats, att avskräcka gäldenären från att komma i dröjsmål med att fullgöra sina skyldigheter och, i förekommande fall, att ersätta långivaren för den skada denne lider till följd av den fördröjda betalningen. Låneräntan däremot fungerar som ett slags ersättning för att långivaren har ställt en summa pengar till förfogande fram till återbetalningen. Dessa överväganden gäller oavsett hur det avtalsvillkor i vilket räntesatsen för dröjsmålsräntan har fastställts, och det avtalsvillkor, i vilket räntesatsen för låneräntan har fastställts, är formulerade. De gäller dessutom inte bara när räntesatsen för dröjsmålsräntan har bestämts oberoende av räntesatsen för låneräntan, i ett särskilt villkor, utan även när räntesatsen för dröjsmålsräntan är bestämd som en höjning av räntesatsen för låneräntan genom ett visst antal procentenheter. Eftersom det oskäliga villkoret i detta sistnämnda fall består i denna höjning krävs enligt direktiv 93/13 endast att höjningen ogiltigförklaras (punkterna 76 och 77).

⁴³ När det gäller den faktiska och rättsliga bakgrunden till tvisten, se avsnitt II.1 "Begreppet oskäligt avtalsvillkor" s. 19.

Dom av den 26 mars 2019 (stora avdelningen), Abanca Corporación Bancaria (C-70/17 och C-179/17, [EU:C:2019:250](#))***Villkor om uppsägning av ett hypotekslån till förtida betalning – Förklaring att villkoret är delvis oskäligt – Den nationella domstolens befogenheter när ett villkor har bedömts vara oskäligt – Ersättning av det oskäliga villkoret med en nationell bestämmelse***

De nationella målen rörde hypotekslån i Spanien, vilka innehöll ett avtalsvillkor som gjorde det möjligt att säga upp avtalet till förtida betalning bland annat i det fall då en enda månatlig delbetalning hade uteblivit.

De hänskjutande domstolarna har vänt sig till EU-domstolen för att få klarhet i huruvida artiklarna 6 och 7 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att ett villkor om uppsägning till förtida betalning av ett avtal om hypotekslån som anses oskäligt ändå delvis kan bestå genom att de delar som gör villkoret oskäligt upphävs. De frågade även huruvida dessa bestämmelser, om så inte var fallet, kan tolkas så, att det förfarande för utmätning av intecknad egendom som inletts med tillämpning av detta villkor ändå kan fortsätta med tillämpning av en utfyllnadsregel i nationell rätt, eftersom den omständigheten att det inte är möjligt att använda sig av detta förfarande skulle kunna strida mot konsumenternas intressen.

Domstolen fann i detta hänseende att artiklarna 6 och 7 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att de utgör hinder för att låta ett villkor om uppsägning av ett hypotekslån till förtida betalning, som förklarats vara oskäligt, bestå till viss del genom att upphäva de delar av villkoret som gör det oskäligt, när ett sådant upphävande innebär att innehållet i villkoret ändras på ett sätt som påverkar dess innebörd. Domstolen fann vidare att dessa artiklar inte utgör hinder för att den nationella domstolen avhjälper ett sådant oskäligt villkors ogiltighet genom att ersätta det med den nya lydelsen av den författningsbestämmelse som har legat till grund för detta villkor och som är tillämplig för det fall avtalsparterna har kommit överens om detta, under förutsättning att det aktuella hypotekslånet inte kan bestå om nämnda oskäliga villkor upphävs och under förutsättning att det fastställs att en ogiltigförklaring av avtalet i dess helhet innebär att konsumenten utsätts för mycket negativa konsekvenser (domslutet).

När den nationella domstolen förklarar ett oskäligt villkor i ett avtal mellan en näringsidkare och en konsument ogiltigt, utgör artikel 6.1 i direktiv 93/13 hinder för en nationell rättsregel som gör det möjligt för den nationella domstolen att komplettera avtalet genom att ändra innehållet i villkoret. För det fall en nationell domstol skulle ha möjlighet att ändra innehållet i oskäliga villkor i sådana avtal kunde detta äventyra förverkligandet av det långsiktiga syftet med artikel 7 i direktiv 93/13. En sådan möjlighet skulle nämligen motverka den avskräckande effekt det har på näringsidkarna att sådana oskäliga villkor helt enkelt inte kan tillämpas gentemot konsumenterna, eftersom näringsidkarna skulle vara benägna att använda villkoren med vetskap om att även om de skulle ogiltigförklaras så skulle den nationella domstolen kunna utfylla avtalet i nödvändig utsträckning på ett sådant sätt att deras intressen tillvaratogs (punkterna 53 och 54).

I en situation där ett avtal som ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument inte kan bestå efter det att ett oskäligt villkor har förklarats vara ogiltigt, utgör artikel 6.1 i direktiv 93/13 emellertid inte hinder för att den nationella domstolen, med tillämpning av avtalsrättens principer, ogiltigförklarar det oskäliga villkoret och ersätter det med en utfyllnadsregel i nationell

rätt i situationer då en ogiltigförklaring av ett oskäligt avtalsvillkor skulle tvinga den nationella domstolen att ogiltigförklara avtalet i dess helhet och konsumenten därmed skulle drabbas av mycket negativa konsekvenser, och därmed bestraffas (punkt 56).

Ett sådant utbyte är fullt motiverat enligt direktiv 93/13. Ett sådant utbyte är nämligen förenligt med syftet med artikel 6.1 i direktivet, eftersom syftet med denna bestämmelse är att ersätta den formella jämvikt mellan avtalsparternas rättigheter och skyldigheter som följer av avtalet med en verklig jämvikt så att parterna blir jämbördiga, och inte att alla avtal som innehåller oskäliga villkor ska ogiltigförklaras (punkt 57).

Om det inte var tillåtet att ersätta ett oskäligt avtalsvillkor med en utfyllnadsregel i nationell rätt och den nationella domstolen därmed tvingades att ogiltigförklara avtalet i dess helhet, skulle konsumenten kunna komma att drabbas av mycket negativa konsekvenser, så att den avskräckande verkan av ogiltigförklaringen av avtalet skulle riskera att gå förlorad. När det gäller ett låneavtal medför en sådan ogiltigförklaring i princip att det resterande lånebeloppet omedelbart förfaller till betalning i en omfattning som riskerar att övergå konsumentens ekonomiska resurser, och därmed drabba konsumenten snarare än långivaren, och långivaren skulle således inte bli avskräckt från att införa sådana villkor i de avtal som denne erbjuder (punkt 58).

Av liknande skäl fann domstolen att artikel 6.1 i direktiv 93/13 – i en situation där ett avtal om hypotekslån som ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument inte kan bestå efter upphävandet av ett oskäligt villkor vars lydelse grundar sig på en lagbestämmelse vilken är tillämplig om det finns en överenskommelse om detta mellan avtalsparterna – inte heller kan tolkas så, att den utgör hinder för att en nationell domstol, för att undvika att förklara avtalet ogiltigt, ersätter detta villkor med den nya lydelsen av denna referenslagbestämmelse, som införts efter det att avtalet ingåtts, eftersom en ogiltigförklaring av avtalet skulle innebära att konsumenten utsätts för mycket negativa konsekvenser (punkt 59).

Det ankommer på de hänskjutande domstolarna att, i enlighet med nationell rätt och genom en objektiv tolkning, pröva huruvida det förhållandet att dessa villkor upphävs medför att avtalen om hypotekslån inte längre kan bestå.

I ett sådant fall ankommer det på de hänskjutande domstolarna att pröva huruvida en ogiltigförklaring av de avtal om hypotekslån som är aktuella i de nationella målen innebär att de berörda konsumenterna utsätts för mycket negativa konsekvenser. I detta hänseende påpekade domstolen att det av beslutet om hänskjutande framgick att en sådan ogiltigförklaring kan få konsekvenser, i synnerhet, med avseende på de processuella bestämmelser i nationell lagstiftning enligt vilka bankerna, i domstol, kan utverka att konsumenterna ska betala tillbaka hela det utestående lånet (punkt 61).

Dom av den 7 november 2019, Kanyebe m.fl. (Förenade målen C-349/18–C-351/18, [EU:C:2019:936](#))

Allmänna transportvillkor för ett järnvägsföretag – Straffklausul – Den nationella domstolens befogenheter

I denna dom, vars faktiska och rättsliga ramar har redovisats ovan⁴⁴, har domstolen, i fråga om en straffklausul i ett avtal som ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument, slagit fast att artikel 6.1 i direktiv 93/13 utgör hinder för att en nationell domstol, som anser att en sådan straffklausul är oskälig, mildrar beloppet av den straffavgift som klausulen ålägger konsumenten (punkt 2 i domslutet).

Dom av den 9 juli 2020, Ibercaja Banco (C-452/18, [EU:C:2020:536](#))

Avtal om hypotekslån – Villkor om begränsning av ränterörlighet (villkor om "räntegolv") – Avtal om novation – Avstående från rätten att väcka talan vid domstol mot villkoren i ett avtal – Saknar bindande verkan

I denna dom, vars faktiska och rättsliga bakgrund redan har redogjorts för,⁴⁵ fann domstolen att artikel 6.1 i direktiv 93/13 inte utgör hinder för att ett villkor i ett avtal som ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument och som en domstol kan fastställa är oskäligt kan bli föremål för ett avtal om novation mellan näringsidkaren och konsumenten, genom vilket konsumenten avstår från de rättsverkningar som skulle kunna följa av att villkoret förklarades oskäligt, under förutsättning att detta avstående följer av konsumentens fria och informerade samtycke, vilket det ankommer på den nationella domstolen att pröva (punkt 1 i domslutet).

Domstolen preciserade att konsumentens avstående från att göra gällande att ett oskäligt villkor är ogiltigt endast kan beaktas om konsumenten vid avståendet var medveten om att detta villkor inte var bindande och om följderna av detta. Det är endast i detta fall som det kan anses att konsumentens acceptering av novationen av ett sådant villkor följer av ett fritt och informerat samtycke, med iakttagande av de krav som föreskrivs i artikel 3 i direktiv 93/13, vilket det ankommer på den nationella domstolen att kontrollera (punkt 29).

⁴⁴ När det gäller den faktiska och rättsliga bakgrunden till tvisten, se avsnitt V.2 med rubriken "Ersättning av det oskäliga villkoret", s. 53.

⁴⁵ När det gäller den faktiska och rättsliga bakgrunden till tvisten, se avsnitt II.1 "Begreppet oskäligt avtalsvillkor", s. 20. Denna dom behandlas under avsnitt II.2. "Begreppet villkor som inte har förhandlats fram individuellt" och III.2 "Krav på god sed, balans och tydlighet".

4. Begränsning i tiden av verkningarna av en ogiltigförklaring

Dom av den 21 december 2016 (stora avdelningen), Gutiérrez Naranjo (C-154/15, C-307/15 och C-308/15, [EU:C:2016:980](#))

Hypotekslån – Oskäliga avtalsvillkor – Ogiltigförklaring – Den nationella domstolens begränsning av de tidsmässiga verkningarna av att ett oskäligt avtalsvillkor förklaras ogiltigt

De nationella målen rörde villkor i avtal om konsumenthypotekslån, som föreskrev en lägsta ränta under vilken den rörliga räntan inte fick sjunka. Även om villkor om "räntegolv" i en tidigare dom av den spanska högsta domstolen hade konstaterats vara oskäliga, mot bakgrund av EU-domstolens praxis angående tolkningen av direktiv 93/13, hade denna domstol på ett generellt sätt begränsat verkan av villkorets återgång på grund av ogiltigförklaringen av dessa avtalsvillkor till belopp som felaktigt betalats efter dagen för domstolens prejudicerande dom. De hänskjutande domstolarna, vid vilka konsumenter som berördes av tillämpningen av sådana villkor om "räntegolv" hade väckt talan, ställde frågan om en sådan tidsbegränsning av ogiltigförklaringens verkan är förenlig med direktiv 93/13.

I sin dom påpekade domstolen att en fastställelse av att ett avtalsvillkor är oskäligt i den mening som avses i direktiv 93/13 innebär att konsumentens situation ska återställas till den situation som konsumenten hade befunnit sig i om avtalsvillkoret inte hade förelegat. I förevarande fall borde konstaterandet av att villkoren om "räntegolv" var oskäliga följaktligen leda till återbäring av de prestationer som näringsidkaren felaktigt erhållit, till konsumentens nackdel (punkterna 66 och 67).

Domstolen preciserade i detta avseende att även om en nationell domstol, av rättssäkerhetshänsyn, kan förordna om att dess dom inte ska påverka situationer som slutgiltigt fastställts genom tidigare domstolsavgöranden, så ankommer det däremot enbart på EU-domstolen att besluta om de tidsmässiga begränsningar som ska göras av EU-domstolens tolkning av en unionsrättslig regel. Eftersom begränsningen i tiden av de rättsverkningar som följer av den spanska högsta domstolens konstaterande att villkor om "räntegolv" är ogiltiga medför att konsumenterna fråntas rätten att erhålla full återbäring av belopp som erlagts felaktigt, så ger ogiltigförklaringen endast ett ofullständigt och otillräckligt skydd för konsumenterna. En sådan begränsning utgör, under dessa omständigheter, inte en lämplig eller verkningfull åtgärd för att få användningen av denna typ av villkor att upphöra, vilket strider mot vad som föreskrivs i direktivet. Unionsrätten utgör således hinder för en sådan begränsning i tiden av avtalets återgång till följd av att ett oskäligt villkor är ogiltigt (punkterna 70, 72, 73 och 75 samt domslutet).

Dom av den 17 maj 2022 (stora avdelningen), Unicaja Banco (C-869/19, [EU:C:2022:397](#))

Avtal om hypotekslån – Ett "villkor om räntegolv" i avtalet är oskäligt – Nationella bestämmelser om förfarandet för överklagande i domstol – Begränsning i tiden av rättsverkningarna av ogiltigförklaring av ett oskäligt avtalsvillkor – Återbetalning – Den nationella appellationsdomstolens behörighet att göra en prövning ex officio

Det nationella målet rörde en tvist mellan L och Banco de Caja España de Inversiones, Salamanca y Soria SAU, vars rättigheter övertagits av Unicaja Banco SA. Målet gällde den omständigheten att den nationella domstolen i andra instans inte ex officio prövade en grund avseende åsidosättande av unionsrätten. Banken beviljade L ett hypotekslån. Avtalet innehöll ett "villkor om räntegolv" som innebar att den rörliga räntan inte kunde understiga 3 procent. L väckte talan mot detta institut och yrkade att detta villkor skulle ogiltigförklaras och att de felaktigt uppburna beloppen skulle återbetalas. Bolaget gjorde gällande att villkoret skulle förklaras oskäligt på grund av bristande transparens. Domstolen i första instans biföll talan men begränsade avtalets återgång i tiden med tillämpning av nationell rättspraxis. Domstolen i andra instans, till vilken banken hade överklagat, beslutade inte att hela det belopp som erhållits med stöd av villkoret om räntegolv skulle återbetalas, eftersom L inte hade överklagat den dom som meddelats i första instans. Enligt spansk rätt kan appellationsdomstolen, om en del av domslutet i en dom inte angrips av någon av parterna, inte upphäva eller ändra domslutet. Denna regel har vissa likheter med rättskraft. Den spanska högsta domstolen frågade således EU-domstolen huruvida nationell rätt är förenlig med unionsrätten, bland annat vad gäller den omständigheten att en nationell domstol, som har att pröva ett överklagande av en dom som tidsmässigt begränsar återbetalningen av de belopp som felaktigt erlagts av konsumenten i enlighet med ett villkor som förklarats vara oskäligt, inte ex officio kan pröva en grund som avser åsidosättande av direktiv 93/13 eller förordna om fullständig återbetalning av dessa belopp.

I sin dom undersökte domstolen förhållandet mellan vissa nationella processrättsliga principer som reglerar överklagandeförfarandet, såsom dispositionsprincipen, principen att domslutet inte får gå utöver vad parterna har yrkat och förbudet mot *reformatio in pejus*, och den nationella domstolens behörighet att ex officio pröva huruvida ett villkor är oskäligt.

Domstolen anser att artikel 6.1 i direktiv 93/13 utgör hinder för tillämpning av sådana nationella processrättsliga principer, enligt vilka en nationell domstol, som har att pröva ett överklagande av en dom som begränsar återbetalningen i tiden av de belopp som konsumenten felaktigt betalat enligt ett villkor som förklarats vara oskäligt, inte ex officio kan pröva en grund som avser åsidosättande av en bestämmelse i direktivet och förordna om återbetalning av dessa belopp i sin helhet, när den berörda konsumentens underlåtenhet att bestrida denna begränsning i tiden inte kan tillskrivas konsumentens totala passivitet. Vad gäller det nationella mål som anhängiggjorts vid den hänskjutande domstolen, preciserade EU-domstolen att den omständigheten att konsumenten inte överklagat inom skälig tid kan tillskrivas den omständigheten att fristen för att överklaga redan hade löpt ut när domen Gutiérrez Naranjo m.fl.⁴⁶ meddelades, i vilken domstolen slog fast att nationell rättspraxis, enligt vilken rättsverkningarna av avtalets återgång i tiden begränsades till att ett avtalsvillkor förklarats vara

⁴⁶ Dom av den 21 december 2016, Gutiérrez Naranjo m.fl. (C-154/15, C-307/15 och C-308/15, EU:C:2016:980), presenteras under avsnitt V.4. "Begränsning i tiden av verkningarna av en ogiltigförklaring".

oskäligt, var oförenlig med nämnda direktiv. I det nationella målet hade konsumenten således inte visat prov på total passivitet genom att inte överklaga beslutet. Under dessa omständigheter strider det mot effektivitetsprincipen att tillämpa nationella processuella principer som berövar konsumenten möjligheten att göra gällande sina rättigheter enligt direktivet, eftersom tillämpningen kan göra det omöjligt eller orimligt svårt att skydda dessa rättigheter (punkterna 38 och 39 samt domslutet).

VI. Medel för att stoppa användningen av ett oskäligt avtalsvillkor

1. Kollektiva åtgärder eller åtgärder av allmänt intresse

Dom av den 26 april 2012, Invitel (C-472/10, [EU:C:2012:242](#))

Ensidig ändring av avtalsvillkoren från näringsidkarens sida – Förbudstalan i allmänhetens intresse som ett organ utsett i nationell lagstiftning väckt på konsumenternas vägnar – Fastställande av att ett villkor är oskäligt – Rättsverkningar

I denna dom, vars faktiska och rättsliga ram redan har redogjorts för⁴⁷, erinrade domstolen inledningsvis om att direktiv 93/13 ålägger medlemsstaterna att låta personer eller organisationer som har ett berättigat intresse av att skydda konsumenter väcka talan om förbuds föreläggande vid domstol för att få fastställt om villkor som utformats för allmänt bruk är oskäliga och, i förekommande fall, utverka ett förbud mot användning. Domstolen preciserade dock i detta avseende att direktivet inte syftar till att harmonisera de rättsföljder som kan komma i fråga om det, inom ramen för prövningen av en sådan talan som väckts av nämnda personer eller organisationer, fastställs att ett villkor är oskäligt (punkterna 35 och 36).

Därefter angav domstolen att det, för att det avskräckande syftet med talan i allmänhetens intresse ska kunna uppfyllas, i praktiken krävs att det villkor som har förklarats oskäligt inom ramen för prövningen av en sådan talan som väckts mot den berörda näringsidkaren varken är bindande för de konsumenter som i förekommande fall är parter i förbudsmålet eller för de konsumenter som inte är parter, men som har ingått ett avtal med denna näringsidkare, för vilket samma allmänna avtalsvillkor är tillämpliga. I detta sammanhang betonade domstolen att talan i allmänhetens intresse i syfte att undanröja oskäliga avtalsvillkor även kan väckas innan villkoren används i avtal (punkt 38).

Under dessa omständigheter konstaterade domstolen att den omtvistade lagstiftningen, enligt vilken en domstols ogiltigförklaring av ett oskäligt villkor till följd av en talan i allmänhetens intresse ska tillämpas på varje konsument som har ingått ett avtal med en näringsidkare i vilket detta villkor ingår, är förenlig med systematiken i direktiv 93/13, enligt vilket medlemsstaterna är skyldiga att se till att det finns lämpliga och effektiva medel för att hindra fortsatt användning av oskäliga villkor. Denna lagstiftning är följaktligen förenlig med direktivet.

Domstolen tillade att det åligger de nationella domstolarna även för framtiden att ex officio säkerställa att ett fastställande om ogiltighet inom ramen för en förbudstalan får alla de verkningar som föreskrivs i nationell rätt, så att det oskäliga villkoret inte är bindande för de konsumenter som har ingått ett avtal för vilket samma allmänna villkor är tillämpliga (punkt 43 samt punkt 2 i domslutet).

⁴⁷ När det gäller den faktiska och rättsliga bakgrunden till tvisten, se avsnitt III.1 "Bedömningskriterier", s. 27.

Dom av den 27 februari 2014, Pohotovosť (C-470/12, [EU:C:2014:101](#))***Verkställighet av en skiljedom – Interventionsansökan i ett mål om verkställighet –
Konsumentskyddsförening – Nationell lagstiftning som inte medger en sådan intervention –
Medlemsstaternas processuella autonomi***

Företaget Pohotovosť beviljade en konsumentkredit till en låntagare. Den sistnämnde förpliktades genom skiljedom att återbetala de belopp som hängde samman med fullgörandet av avtalet. Pohotovosť ansökte om verkställighet av skiljedom. Den behöriga förrättningsmannen ansökte hos Okresný súd Svidník (Distriktsdomstolen i Svidník, Slovakien) (nedan kallad den nationella domstolen) om tillstånd att verkställa nämnda skiljedom.

Det är inom ramen för detta verkställighetsförfarande som en konsumentskyddsförening har begärt att få intervensera. Föreningen gjorde nämligen gällande att förrättningsmannen inte var opartisk, eftersom den tidigare haft ett anställningsförhållande med Pohotovosť. Efter det att interventionsansökan hade avisats vid den nationella domstolen överklagades detta beslut till den nationella domstolen. I förevarande fall gjorde nämnda sammanslutning i huvudsak gällande att den nationella domstolen inte hade gett låntagaren ett tillräckligt skydd mot en oskälighets skiljedoms klausul.

Enligt den slovakiska lagstiftningen kan en konsumentskyddsförening intervensera i en tvist som i sak avser en konsument. Enligt praxis från Najvyšší súd Slovenskej republiky (Högsta domstolen, Republiken Slovakien) är det emellertid inte tillåtet för en sådan förening att intervensera i mål om verkställighet av en konsument, oavsett om det rör sig om verkställighet av en dom meddelad av en nationell domstol eller en lagakraftvunnen skiljedom.

Mot denna bakgrund beslutade den nationella domstolen att begära ett förhandsavgörande från EU-domstolen. I sin dom slog domstolen fast att direktiv 93/13 och artiklarna 38 och 47 i stadgan, om konsumentskydd respektive rätten till ett effektivt rättsmedel, inte utgör hinder för en nationell lagstiftning enligt vilken det inte är tillåtet för en konsumentskyddsförening att intervensera till stöd för en konsument i ett mål om verkställighet av en lagakraftvunnen skiljedom (domslutet).

Domstolen preciserade att en nationell domstol som handlägger ett mål om verkställighet av en lagakraftvunnen skiljedom är skyldig att, så snart den har kännedom om de rättsliga och faktiska omständigheter som krävs, ex officio pröva huruvida de avtalsvillkor som ligger till grund för den fordran som avses i skiljedomens är oskälighets (punkt 42).

Vad gäller konsumentskyddsorganisationernas roll påpekar domstolen dessutom att det i artikel 7.1 och 7.2 i direktiv 93/13 föreskrivs en möjlighet för sådana organisationer att väcka talan vid domstol för att få fastställt om villkor som utformats för allmänt bruk är oskälighets och för att utverka ett förbud mot dessa. Domstolen preciserade att en sådan talan om förbuds föreläggande kan väckas även om de klausuler som avses i yrkandet om förbud inte har använts i bestämda avtal. I avsaknad av unionsbestämmelser om möjligheten för konsumentskyddsföreningar att intervensera i enskilda mål som rör konsumenter, regleras denna fråga av varje medlemsstat, i enlighet med principen om processuell autonomi och med iakttagande av likvärdighetsprincipen och effektivitetsprincipen (punkterna 43, 44 och 46).

När det gäller likvärdighetsprincipen konstaterade domstolen att den i detta fall inte har åsidosatts. Undantaget för tredje part att intervensera i alla förfaranden för att verkställa ett beslut av en nationell domstol eller en slutlig skiljedom gäller nämligen oavsett om en överträdelse av unionsrätten eller nationell rätt åberopas. Domstolen konstaterade även att effektivitetsprincipen inte heller har åsidosatts. Domstolen preciserade således först och främst att direktivet om oskäligen avtalsvillkor inte ger konsumentskyddsföreningar rätt att ingripa i enskilda konsumenttvister. Artikel 38 i stadgan, som rör behovet av att säkerställa en hög konsumentskyddsnivå, kräver därför inte att direktivet tolkas på så sätt att den rätten erkänns. Domstolen konstaterade vidare att i den mån det i direktivet föreskrivs att den nationella domstolen ska pröva om avtalsvillkoren är oskäligen på eget initiativ, utgör vägran att tillåta en sådan sammanslutning att ingripa till stöd för en konsument inte ett åsidosättande av konsumentens rätt till domstolsprövning. Enligt domstolen påverkar dock inte denna vägran de rättigheter som en sådan sammanslutning har, särskilt att väcka en kollektiv talan eller att företräda en konsument direkt i ett förfarande (punkterna 49, 50, 52 och 54–56).

Dom av den 14 april 2016, Sales Sinués (C-381/14 och C-385/14, [EU:C:2016:252](#))

Avtal om hypotekslån – Villkor om räntegolv – Prövning av villkoret med avseende på dess ogiltigförklaring – Kollektivt förfarande – Talan om förbuds föreläggande – Individuellt förfarande med samma syfte vilandeförklaras

År 2005 ingick låntagare ett avtal om novation av hypotekslån och ett avtal om hypotekslån med två spanska banker. Avtalen innehöll ett villkor om "räntegolv" som föreskrev en nominell lägsta årlig ränta och en övre gräns för denna räntesats. Med tillämpning av detta villkor och oberoende av hur marknadsräntorna fluktuerade, fick räntorna i dessa avtal inte vara lägre än den procentsats som angavs i nämnda villkor.

Eftersom låntagarna ansåg att dessa "golvklausuler" hade påtvingats dem av bankerna och att de skapade en obalans till deras nackdel, väckte var och en av dem talan vid Juzgado de lo Mercantil No 9 de Barcelona (Handelsdomstol nr 9 i Barcelona, Spanien) (nedan kallad den nationella domstolen) för att få dessa klausuler ogiltigförklarade. Innan talan väcktes hade en konsumentorganisation väckt grupptalan mot flera banker, bland annat för att få tillämpningen av villkor om räntegolv i låneavtal att upphöra.

I detta fall begärde bankerna att de aktuella förfarandena skulle vilandeförklaras i avvaktan på att det kollektiva förfarandet slutligt avgjordes. Låntagarna motsatte sig detta. Den nationella domstolen ansåg att den enligt en spansk processrättslig bestämmelse var skyldig att vilandeförklara mål där talan väckts vid den av enskilda till dess att grupptalan vunnit laga kraft. En sådan suspensiv verkan skulle emellertid medföra att den individuella talan blev föremål för grupptalan, såväl vad gäller förfarandets gång som dess resultat.

Domstolen uttalade sig som svar på tolkningsfrågan, om tolkningen av artikel 7 i direktiv 93/13. Domstolen anser att denna bestämmelse utgör hinder för en nationell lagstiftning som ålägger en domstol som prövar en individuell talan av en konsument, om fastställande av att ett villkor i ett avtal som denne slutit med en näringsidkare är oskäligt, att per automatik vilandeförklara en sådan talan till dess att en pågående grupptalan – som väckts av en konsumentorganisation för att bland annat hindra fortsatt användning i samma typ av avtal av villkor som är jämförbara

med dem i den individuella talan – avgjorts genom lagakraftvunnet avgörande. Domstolen preciserade att denna oförenlighet kvarstår särskilt om upphävandet sker utan att det kan beaktas huruvida vilandeförklaringen är relevant med hänsyn till skyddet för den konsument som väckt den individuella talan och utan att konsumenten kan förklara sig avstå från att omfattas av grupptalan (domslutet).

Domstolen erinrade om att parallellt med konsumentens subjektiva rätt att i domstol få en prövning av huruvida ett villkor i ett avtal konsumenten slutit är oskäligt gör den i direktiv 93/13 föreskrivna mekanismen det möjligt för medlemsstaterna att införa kontroll av oskäliga villkor i standardavtal genom talan om förbuds föreläggande som väckts av konsumentskyddsorganisationer i allmänhetens intresse, med stöd av artikel 7.2 i direktivet. Domstolen tillade att en förbudstalan, mot bakgrund av att den är av preventiv karaktär och har ett avskräckande syfte samt att den är fristående från varje konkret enskild tvist, kan väckas även om de villkor som omfattas av nämnda talan inte använts i några bestämda avtal. Följaktligen betonade domstolen att individuella och kollektiva åtgärder har olika syften och rättsverkningar. Deras genomförande ska således endast svara mot processuella krav avseende bland annat god rättsskipning och nödvändigheten av att undvika motstridiga domstolsavgöranden, utan att detta leder till att konsumentskyddet försvagas (punkterna 21, 29 och 30).

I avsaknad av en harmonisering av de processuella regler som är tillämpliga på förhållandet mellan kollektiva och individuella åtgärder är det upp till varje medlemsstat att fastställa dessa regler, i enlighet med principen om processuell autonomi och med iakttagande av principerna om likvärdighet och effektivitet. I förevarande fall noterade domstolen att den spanska processuella bestämmelsen, enligt vilken den nationella domstolen är skyldig att automatiskt vilandeförklara en konsuments individuella talan om fastställelse av att ett avtalsvillkor är oskäligt i avvaktan på ett slutligt avgörande i en pågående grupptalan, inte ger upphov till tvivel om huruvida likvärdighetsprincipen har iakttagits. Så är däremot inte fallet med effektivitetsprincipen, eftersom denna processuella bestämmelse kan hindra konsumenten från att individuellt göra gällande de rättigheter som följer av direktivet. Domstolen konstaterade nämligen att konsumenten är bunden av resultatet av den kollektiva talan, även om han eller hon har beslutat att inte delta i den, och är beroende av tidsfristen för att anta ett rättsligt beslut om den kollektiva talan (punkterna 32, 33, 36 och 39).

Om konsumenten önskar delta i grupptalan är han eller hon dessutom underkastad begränsningar som hänger samman med fastställandet av behörig domstol och de grunder som kan åberopas. Konsumenten förlorar även andra rättigheter som han eller hon skulle ha tillerkänts inom ramen för en individuell talan, såsom att beakta de omständigheter som kännetecknar hans eller hennes sak och möjligheten att avstå från att tillämpa ett oskäligt villkor. Vidare hindrar tillämpningen av nämnda processuella regel den nationella domstolen från att bedöma relevansen av att den individuella talan vilandeförklaras i avvaktan på ett slutligt avgörande i grupptalan. I detta sammanhang drar domstolen slutsatsen att en sådan bristande effektivitet inte kan motiveras av behovet av att förebygga risken för motstridiga domstolsavgöranden, eftersom artskillnaden mellan den rättsliga prövning som utövas i en kollektiv talan och den som utövas i en enskild talan i princip borde förhindra en sådan risk. En sådan brist kan inte heller motiveras av behovet av att undvika överbelastning av domstolarna, eftersom det faktiska utövandet av konsumenternas rättigheter enligt direktiv 93/13 inte kan ifrågasättas med hänvisning till en medlemsstats domstolsorganisation (punkterna 37, 38 och 40–42).

2. Garanti för rätten till ett effektivt rättsmedel

Dom av den 17 juli 2014, *Sánchez Morcillo och Abril García* (C-169/14, [EU:C:2014:2099](#))

Avtal om hypotekslån – Oskäliga avtalsvillkor – Förfarande för utmätning av intecknad egendom – Rätt att få sin sak prövad i domstol

År 2013 undertecknade klagandena med Banco Bilbao en av notarius publicus bestyrkt lånehandling med en inteckning i deras bostad. Då låntagarna hade underlåtit att fullgöra sin skyldighet att erlägga de månatliga avbetalningarna på lånet, krävde Banco Bilbao att hela lånet skulle återbetalas, att ränta och dröjsmålsränta skulle erläggas samt att den intecknade fastigheten skulle säljas på exekutiv auktion till förmån för banken.

Efter det att utmätningsförfarandet hade inletts framställde gäldenärerna en invändning mot utmätningsförfarandet, vilken avslogs i första instans. De överklagade detta beslut till Audiencia Provincial de Castellón (Provinsdomstolen i Castellón, Spanien) (nedan kallad den nationella domstolen).

Enligt spansk civilprocessrätt kan borgenären överklaga ett beslut genom vilket en gäldenärs invändning bifalls och utmätningsförfarandet avslutas. Däremot är det enligt denna bestämmelse inte tillåtet för en gäldenär vars invändning har ogillats att överklaga den dom i vilken det förordnas att verkställighetsförfarandet ska fortsätta. Dessutom kan den domstol som prövar målet om fastställelse inte vilandeförklara förfarandet för utmätning av intecknad egendom, utan på sin höjd bevilja ersättning för den skada som konsumenten lidit.

Den nationella domstolen ställde sig tveksam till om denna nationella lagstiftning är förenlig med konsumentskyddssyftet i direktiv 93/13 och med rätten till ett effektivt rättsmedel som stadfästs i artikel 47 i stadgan. Den framhöll också att en möjlighet för gäldenärerna att överklaga skulle kunna vara av särskilt avgörande betydelse då vissa avtalsvillkor i låneavtalet i det nationella målet skulle kunna betraktas som "oskäliga" i den mening som avses i artikel 3.1 i direktiv 93/13.

I sin dom slog domstolen fast att artikel 7.1 i direktiv 93/13, jämförd med artikel 47 i stadgan, utgör hinder för ett nationellt system med utsokningsåtgärder som föreskriver att ett utsokningsförfarande inte kan vilandeförklaras av den domstol som prövar målet om fastställelse, vilken i sitt slutliga avgörande på sin höjd kan bevilja ersättning för den skada som konsumenten lidit. Domstolen preciserade att oförenligheten består i att konsumenten, i egenskap av utmätningsgäldenär, inte kan överklaga ett beslut om avslag på invändningen mot verkställigheten, medan näringsidkaren, som är utmätningsborgenär, kan överklaga beslutet att avsluta förfarandet eller förklara att ett villkor inte är oskäligt (punkt 51 samt domslutet).

Domstolen påpekade inledningsvis att den spanska processrätten begränsade möjligheten att överklaga ett beslut om huruvida ett avtalsvillkor är lagenligt och införde en skillnad i behandling mellan näringsidkaren och konsumenten i egenskap av parter i förfarandet. Näringsidkaren har nämligen tillgång till ett rättsmedel mot ett beslut som strider mot näringsidkarens intressen, medan konsumenten, för det fall invändningen avslås, inte har denna möjlighet (punkt 30).

Domstolen angav att i avsaknad av harmonisering av de nationella mekanismerna för exekutiva åtgärder ska reglerna för användningen av de rättsmedel som tillåts mot ett beslut om tillåtligheten av ett avtalsvillkor inom ramen för ett utmättningsförfarande fastställas i medlemsstaternas interna rättsordning enligt principen om medlemsstaternas processuella autonomi, under förutsättning att likvärdighetsprincipen och effektivitetsprincipen iakttas (punkt 31).

Vidare anser domstolen att principen om ett effektivt domstolsskydd enligt unionsrätten endast avser rätten att få sin sak prövad i domstol. Den omständigheten att en konsument som är gäldenär i ett utmättningsförfarande endast har möjlighet att väcka talan vid en enda domstol för att göra gällande sina rättigheter enligt direktiv 93/13 kan följaktligen inte i sig strida mot unionsrätten (punkt 36).

Domstolen noterade emellertid att det spanska systemet utsätter konsumenten eller, i förekommande fall, dennes familj, för risken att förlora sin bostad till följd av en exekutiv försäljning av denna, medan verkställighetsdomstolen på sin höjd kommer att ha gjort en snabb prövning av giltigheten av de avtalsvillkor som ligger till grund för näringsidkarens ansökan. Det skydd som konsumenten i egenskap av utmätningsskyddad i förevarande fall skulle kunna ges genom en separat domstolsprövning i ett mål om fastställelse parallellt med exekutionsförfarandet kan inte kompensera för denna risk. Konsumenten erhåller nämligen inte ersättning för sin skada in natura genom återställande av den situation som förelåg före utmätningen av den inbördes fastigheten, utan enbart, i bästa fall, en ren skadeersättning. Enbart den omständigheten att den gottgörelse som konsumenten eventuellt beviljas har karaktär av ersättning ger konsumenten emellertid endast ett ofullständigt och otillräckligt skydd och utgör följaktligen inte ett lämpligt och effektivt medel, i den mening som avses i artikel 7.1 i direktiv 93/13, för att hindra fortsatt användning av det oskäliga villkoret (punkt 43).

Domstolen preciserade vidare att förfarandet för invändning mot verkställigheten vid en nationell domstol enligt spansk lag försätter en konsument i egenskap av utmätningsskyddad i underläge i förhållande till en näringsidkare som är utmätningsskyddad vad beträffar domstolsskyddet för de rättigheter som konsumenten enligt direktiv 93/13 kan göra gällande mot tillämpningen av oskäliga avtalsvillkor. Denna situation äventyrar förverkligandet av det mål som eftersträvas med direktivet, eftersom obalansen mellan de processuella medel som står till parternas förfogande endast förstärker obalansen mellan avtalsparterna (punkterna 45 och 46).

Dom av den 1 oktober 2015, ERSTE Bank Hungary (C-32/14, [EU:C:2015:637](#))

Avtal om hypotekslån – Användningen av oskäliga avtalsvillkor har upphört – Lämpliga och effektiva medel – Skuldebrev – Notariebestyrkt handling – Införande av en verkställighetsstämpel av en notarie – Exekutionstitel – Notariens skyldigheter – Prövning ex officio av oskäliga villkor – Domstolsprövning – Likvärdighetsprincipen och effektivitetsprincipen

Det nationella målet gällde en talan om ogiltigförklaring av ett beslut genom vilket en notarie vägrat att avlägsna en verkställighetsstämpel som – genom notariebestyrkt handling – hade införts i ett skuldebrev som en ungersk konsument undertecknat inom ramen för ett låneavtal och ett avtal om fastighetshypotek som ingåtts med en bank.

Domstolen påpekade att det i direktiv 93/13 inte regleras huruvida notarien – då notarien enligt nationell lagstiftning har behörighet att införa en verkställighetsstämpel i en bestyrkt handling som avser ett avtal och därefter att avlägsna densamma – även ska ges behörigheter som är direkt hänförliga till dömande verksamhet. I avsaknad av unionsrättslig harmonisering av de nationella mekanismerna för utmätning och av den roll som notaries har i detta sammanhang, ska sådana bestämmelser föreskrivas i den inhemska rättsordningen i varje medlemsstat enligt principen om medlemsstaternas självbestämmande i processuella frågor. Detta gäller dock under förutsättning att likvärdighetsprincipen och effektivitetsprincipen iakttas. Med utgångspunkt i effektivitetsprincipen fann domstolen att det enligt direktiv 93/13 i konsumenttvister krävs ett faktiskt ingripande från någon annan än de avtalsslutande parterna, nämligen den nationella domstol som är behörig att pröva sådana tvister. Emellertid krävs det inte för att effektivitetsprincipen ska anses ha iakttagits att total passivitet hos konsumenten uppvägs fullt ut (punkterna 48, 49 och 62).

Den omständigheten att konsumenten endast kan åberopa det skydd som föreskrivs i direktiv 93/13 om han eller hon inleder ett domstolsförfarande, bland annat mot en notariebestyrkt handling, kan följaktligen inte i sig anses strida mot effektivitetsprincipen. Det effektiva domstolsskydd som garanteras i direktivet grundas nämligen på antagandet att en av avtalsparterna först har väckt talan vid nationell domstol (punkt 63).

Dom av den 21 december 2016, Biuro podrozy "Partner" (C-119/15, [EU:C:2016:987](#))

Oskäliga villkor som har upptagits i en offentlig förteckning har allmängiltig (erga omnes) verkan – Böter åläggs en näringsidkare som har använt ett villkor som bedömts motsvara ett villkor som finns upptaget i förteckningen – Näringsidkare som inte deltagit i det förfarande som ledde till att ett villkor konstaterades vara oskäligt

Direktören för byrån för konkurrens- och konsumentskydd konstaterade i beslut av den 22 november 2011 att Biuro Partner, ett polskt bolag verksamt inom turistnäringen, använde sig av avtalsvillkor som bedömts motsvara villkor som i samband med förfaranden som förts mot andra näringsidkare fastställts vara otillåtna och som uppförts i den nationella förteckningen över otillåtna allmänna avtalsvillkor. Direktören för nämnda byrå ansåg att de avtalsvillkor som Biuro Partner använde sig av skadade konsumenternas kollektiva intressen, vilket motiverade att ett bötesbelopp som uppgick till 27 127 polska zloty (PLN) (cirka 6 400 euro) ålades.

HK Zakład Usługowo Handlowy "Partner" sp. z o.o., som efterträtts av Biuro Partner, motsatte sig konstaterandet att de avtalsvillkor som bolaget använde sig av var likvärdiga med de villkor som hade upptagits i förteckningen.

Genom en dom av den 19 november 2013 ogillade Sąd Okręgowy w Warszawie – Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (Regionala domstolen i Warszawa – domstol för mål om konkurrens- och konsumentskydd, Polen) talan. Den domstolen fann nämligen, liksom direktören för byrån för konkurrens- och konsumentskydd, att de avtalsvillkor som jämförts var likvärdiga.

Sąd Apelacyjny w Warszawie (Appellationsdomstolen i Warszawa, Polen), till vilken målet överklagats, ställde sig tveksam till hur direktiven 93/13 och 2009/22 om förbuds föreläggande för att skydda konsumenternas intressen skulle tolkas.⁴⁸

Den hänskjutande domstolen sökte således att få klarhet i huruvida artikel 6.1 och artikel 7 i direktiv 93/13, jämförda med artiklarna 1 och 2 i direktiv 2009/22, ska tolkas så, att de utgör hinder för att tillämpningen av allmänna avtalsvillkor med motsvarande innehåll som sådana villkor som förklarats vara otillåtna genom ett lagakraftvunnet domstolsavgörande och som har upptagits i en nationell förteckning över sådana villkor, anses utgöra ett otillåtet agerande – som kan sanktioneras med böter – om villkoren används av en näringsidkare som inte varit part i det förfarande som ledde fram till att dessa villkor upptogs i nämnda förteckning.

I sin dom slår domstolen fast att artiklarna 6.1 och 7 i direktiv 93/13, jämförda med artiklarna 1 och 2 i direktiv 2009/22 och artikel 47 i stadgan, ska tolkas så, att de inte utgör hinder för att tillämpningen av allmänna avtalsvillkor med motsvarande innehåll som sådana villkor som genom ett lagakraftvunnet domstolsavgörande förklarats vara otillåtna och som har upptagits i en nationell förteckning över allmänna avtalsvillkor som förklarats vara otillåtna, anses utgöra ett otillåtet agerande.

Inrättandet av ett sådant register som det aktuella är förenligt med unionsrätten. Det framgår av bestämmelserna i direktiv 93/13, bland annat artikel 8 däri, att medlemsstaterna kan upprätta förteckningar över avtalsvillkor som anses vara oskäligen. Medlemsstaterna är i enlighet med artikel 8a i direktivet, i dess lydelse enligt direktiv 2011/83⁴⁹, skyldiga att underrätta kommissionen när sådana förteckningar upprättas. Det följer av dessa bestämmelser att dessa förteckningar eller register som upprättats av en nationell myndighet i princip uppfyller syftet att skydda konsumenter inom ramen för direktiv 93/13. Nämnda förteckning bör dock förvaltas på ett öppet sätt för att tillvarata såväl konsumenternas som näringsidkarnas intressen. Det kravet innebär bland annat att förteckningen ska vara strukturerad på ett tydligt sätt, oavsett det antal villkor som ingår i den. Villkoren i förteckningen ska dessutom vara aktuella, vilket innebär att förteckningen noggrant ska hållas uppdaterad och att de villkor som inte längre ska finnas upptagna i förteckningen med iakttagande av rättssäkerhetsprincipen ska tas bort därifrån omedelbart (punkterna 36, 38 och 39).

En näringsidkare som ålagts böter på grund av att han eller hon använt ett villkor som fastställts motsvara ett villkor som finns upptaget i en förteckning bör dessutom, med iakttagande av principen om ett effektivt domstolsskydd, ha möjlighet att väcka talan mot den påföljden. Rätten att väcka talan bör omfatta såväl bedömningen av den handling som ansetts vara otillåten som storleken på det bötesbelopp som fastställts av den nationella behöriga myndigheten. Den prövning som den behöriga domstolen ska göra består inte endast av en rent formell jämförelse av de omtvistade villkoren med de villkor som har upptagits i den aktuella förteckningen. Prövningen består tvärtom i en bedömning av innehållet i de omtvistade villkoren för att – med beaktande av samtliga relevanta omständigheter i varje enskilt fall – kunna fastställa huruvida

⁴⁸ Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/22/EG av den 23 april 2009 om förbuds föreläggande för att skydda konsumenternas intressen (EUT L 110, 2009, s. 30).

⁴⁹ Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/83/EU av den 25 oktober 2011 om konsumenträttigheter och om ändring av rådets direktiv 93/13/EEG och Europaparlamentets och rådets direktiv 1999/44/EG och om upphävande av rådets direktiv 85/577/EEG och Europaparlamentets och rådets direktiv 97/7/EG (EUT L 304, 2011, s. 64).

villkoren i materiellt hänseende och bland annat med hänsyn till deras verkningar till konsumenternas nackdel, är identiska med de villkor som har upptagits i förteckningen (punkterna 40 och 42).

Dom av den 9 juli 2020, Raiffeisen Bank och BRD Groupe Société Générale (C-698/18 och C-699/18, [EU:C:2020:537](#))

Kreditavtal f  r ett privatlån som är helt fullgjort – Fastställande av oskäliga avtalsvillkor – Talan med yrkande om återbetalning av belopp som felaktigt erlagts med stöd av ett oskäligt avtalsvillkor – System med rättsmedel – Den tidpunkt då preskriptionsfristen börjar löpa – Objektiv tidpunkt då konsumenten har kännedom om att ett avtalsvillkor   r oskäligt

Två låntagare ingick kreditavtal om beviljande av privatlån med Raiffeisen Bank respektive BRD Groupe Société Générale. Efter att ha betalat tillbaka dessa l  n i sin helhet väckte var och en av dem talan vid Judec  toria T  rgu Mure   (Förstainstansrätten, T  rgu Mure  , Rumänien) för att få fastställt att vissa klausuler i dessa avtal som föreskriver betalning av månatliga handläggnings- och förvaltningsavgifter och möjligheten för banken att ändra räntebeloppen, var oskäliga.

Raiffeisen Bank och BRD Groupe Société Générale förklarade att de två låntagarna, vid den tidpunkt då talan väcktes, inte längre var konsumenter, eftersom kreditavtalen hade sagts upp på grund av att de hade fullgjort sina skyldigheter, och att de inte heller hade rätt att väcka talan.

Judec  toria T  rgu Mure   ansåg att fullgörandet av ett avtal inte hindrar bedömningen av oskäligheten av avtalsvillkoren och ansåg att sådana villkor var oskäliga. Domstolen   lade därför de två bankerna att återbetala de belopp som de två låntagarna betalat med stöd av dessa villkor, jämte lagstadgad ränta. Raiffeisen Bank och BRD Groupe Société Générale överklagade beslutet.

I detta sammanhang frågade Tribunalul Specializat Mure   (  verr  tten i Mure  , Rumänien) domstolen om direktiv 93/13 fortsätter att gälla efter det att ett avtal har fullgjorts och, om så är fallet, om en talan om återbetalning av belopp som erhållits på grund av avtalsvillkor som anses oskäliga kan omfattas av en preskriptionstid på tre   r som börjar löpa när avtalet har upphört att gälla.

I sin dom erinrade domstolen om att den nationella domstolens skyldighet att underlåta att tillämpa ett oskäligt avtalsvillkor som innebär att belopp som visat sig vara felaktiga ska betalas, medför att dessa belopp ska återbetalas (punkt 54).

Domstolen noterar emellertid att i avsaknad av unionsbestämmelser ankommer det på varje medlemsstat att i sin interna rättsordning fastställa de processuella regler som gäller för talan i syfte att säkerställa skyddet av unionsmedborgarnas rättigheter. Dessa regler f  r emellertid varken vara mindre förmånliga än dem som avser liknande talan som grundas på nationell rätt (likvärdighetsprincipen) eller medföra att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva de rättigheter som följer av unionsrätten (effektivitetsprincipen) (punkt 57).

Vad gäller effektivitetsprincipen erinrade domstolen om att det skyddssystem som införts genom direktiv 93/13 grundar sig på tanken att konsumenten befinner sig i underläge i

förhållande till näringsidkaren. Även om en preskriptionsfrist på tre år i princip förefaller vara materiellt tillräcklig för att konsumenten ska kunna förbereda och väcka en effektiv domstolstalan, eftersom den börjar löpa vid den tidpunkt då avtalet helt fullgörs, riskerar den emellertid att ha löpt ut redan innan konsumenten kan få kännedom om att ett villkor i avtalet är oskäligt. Denna frist kan således inte säkerställa ett effektivt skydd för konsumenten (punkterna 64, 66 och 67).

Under dessa omständigheter är det inte förenligt med det skyddssystem som inrättats genom detta direktiv att begränsa det skydd som konsumenten ges enbart till den period då avtalet i fråga fullgörs. Effektivitetsprincipen utgör således hinder för att väcka talan om återbetalning som omfattas av en preskriptionstid på tre år, vilken börjar löpa från den dag då det aktuella avtalet upphörde, oavsett om konsumenten vid denna tidpunkt var eller rimligen kunde ha varit medveten om att ett villkor i avtalet var oskäligt (punkterna 73 och 75).

Vad gäller likvärdighetsprincipen erinrar domstolen om att iakttagandet av denna princip kräver att den aktuella nationella bestämmelsen tillämpas på samma sätt på en talan som grundar sig på åsidosättande av unionsrätten som på en talan som grundar sig på åsidosättande av nationell rätt när föremålet och grunden för talan är likartade. Den utgör i detta avseende hinder för en tolkning av den nationella lagstiftningen enligt vilken preskriptionstiden för en talan om återbetalning av belopp som betalats med stöd av ett oskäligt villkor börjar löpa från och med den dag då avtalet fullgjordes i sin helhet, trots att samma frist, i fråga om en liknande talan enligt nationell rätt, börjar löpa den dag då domstolen fastställer grunden för talan (punkterna 76, 77 och 82).

3. Särskilda förfaranderegler

Dom av den 21 april 2016, Radlinger och Radlingerová (C-377/14, [EU:C:2016:283](#))

Nationella bestämmelser om insolvensförfarande – Skulder som grundas på ett konsumentkreditavtal – Effektivt rättsmedel

Målet vid den nationella domstolen avsåg en tjeckisk lagstiftning som inte gav de nationella domstolarna behörighet att ex officio pröva huruvida näringsidkare hade iakttagit de unionsrättsliga bestämmelserna om konsumentskydd, bland annat avseende avtalsvillkor i ett konsumentkreditavtal.

Domstolen fann att artikel 7.1 i direktiv 93/13 om oskäliga villkor i konsumentavtal inte utgjorde hinder för en nationell lagstiftning, enligt vilken en sådan prövning av dessa avtal inte får göras, trots att domstolen har tillgång till sådana uppgifter om de faktiska eller rättsliga omständigheterna som är nödvändiga i detta hänseende, och enligt vilken denna domstol endast får pröva vissa fordringar, och detta endast på grund av ett begränsat antal invändningar (punkt 1 i domslutet).

Dom av den 31 maj 2018, Sziber (C-483/16, [EU:C:2018:367](#))⁵⁰

Låneavtal uttryckta i utländsk valuta – Nationell lagstiftning enligt vilken särskilda processuella krav ska vara uppfyllda för att oskäliga avtalsvillkor ska kunna göras gällande – Likvärdighetsprincipen – Rätt till ett effektivt domstolsskydd

Det nationella målet gällde en tvist mellan en privatperson och en ungersk bank angående en ansökan om fastställelse av att vissa villkor var oskäligen i ett kreditavtal som ingåtts i samband med ett bostadsköp – ett lån som utbetalats och återbetalats i ungerska forint (HUF) men som registrerats i schweiziska franc (CHF) i enlighet med den växelkurs som var i kraft på betalningsdagen.

I de nationella bestämmelserna föreskrivs ytterligare processuella krav till nackdel för en part (kärande eller svarande) som är part i ett låneavtal i egenskap av konsument och som under perioden mellan den 1 maj 2004 och den 26 juli 2014 i egenskap av konsument ingått ett låneavtal som berörs av ett oskäligt avtalsvillkor om växelkursskillnad. Dessa ytterligare krav innebär bland annat – för att vid domstol på ett effektivt sätt kunna göra gällande de rättigheter som har samband med ogiltigheten av ovan nämnda avtal som ingåtts med konsumenter – att en inlaga måste ges in i tvistemål, vilket måste ha ett visst innehåll för att domstolen ska kunna pröva talan i sak (punkt 27).

Domstolen erinrade först om att unionsrätten inte harmoniserar förfarandena för bedömning av avtalsvillkor som påstås vara oskäligen. De omfattas således av medlemsstaternas interna rättsordningar. Bestämmelserna om dessa förfaranden får emellertid inte vara mindre förmånliga än de som avser liknande situationer som omfattas av nationell rätt (likvärdighetsprincipen) och de ska ge ett effektivt domstolsskydd i enlighet med artikel 47 i stadgan (effektivitetsprincipen) (punkt 35).

Som en led i prövningen av om likvärdighetsprincipen hade iakttagits, erinrade domstolen om att införandet av ytterligare processuella krav för konsumenten som har rättigheter enligt unionsrätten inte i sig innebär att dessa processuella regler är mindre förmånliga för konsumenten. Frågan huruvida dessa krav uppfyllts ska nämligen bedömas med beaktande av de processuella bestämmelsernas funktion i förfarandet som helhet vid de olika nationella domstolarna samt med beaktande av hur förfarandet är utformat och bestämmelsernas särdrag (punkt 43). De formella krav som är i fråga i det nationella målet – med beaktande av deras plats i det system som den ungerska lagstiftaren infört och som har till syfte att inom rimlig tid avgöra ett stort antal tvister rörande låneavtal som uttryckts i utländsk valuta och som innehåller oskäligen villkor – kan i princip inte anses vara mindre förmånliga än de som avser liknande talan som inte rör de rättigheter som följer av unionsrätten. Följaktligen kan, med förbehåll för den prövning som det ankommer på den hänskjutande domstolen att göra, sådana krav inte anses vara oförenliga med principen om likvärdighet (punkt 48).

Vad gäller principen om rätt till ett effektivt domstolsskydd, framhåller domstolen att medlemsstaternas skyldighet att fastställa processuella regler som säkerställer skyddet av de

⁵⁰ Denna dom presenteras även under I.1 "Geografiskt tillämpningsområde: tillämpning av direktiv 93/13 i avsaknad av ett gränsöverskridande inslag".

rättigheter för enskilda som följer av direktiv 93/13 mot användningen av oskäligen villkor inbegriper ett krav på ett effektivt domstolsskydd, vilket även har stadfäst i artikel 47 i stadgan. Detta skydd måste gälla såväl fastställandet av vilka domstolar som är behöriga att pröva en talan som grundar sig på unionsrätten som fastställandet av de processuella reglerna för väckandet av en sådan talan (punkt 49). Konsumentsskyddet är dock inte absolut. Den omständigheten att ett särskilt förfarande omfattas av vissa processuella krav som konsumenten måste uppfylla för att kunna göra gällande sina rättigheter innebär således inte att vederbörande inte omfattas av ett effektivt domstolsskydd. Även om det enligt direktiv 93/13 i tvister mellan en näringsidkare och en konsument krävs ett faktiskt ingripande från någon annan än de avtalsslutande parterna, nämligen den nationella domstol som är behörig att pröva sådana tvister, krävs det i princip inte, för att principen om rätt till ett effektivt domstolsskydd ska anses ha iakttagits, att den domstol vid vilken målet anhängiggjorts anmodar konsumenten att inkomma med vissa uppgifter till stöd för sina yrkanden (punkt 50).

Det är enligt domstolen visserligen riktigt att de processuella regler som är aktuella i det nationella målet kräver en ytterligare ansträngning från konsumentens sida. Det står emellertid klart att dessa regler, i den mån som de har till syfte att minska belastningen på rättsväsendet, med beaktande av det stora antalet tvister av det aktuella slaget, har inrättats på grund av en exceptionell situation och för att tillgodose ett allmänintresse av god rättsskipning. Dessa regler kan i sig ha företrädare framför enskilda intressen, förutsatt att de inte går utöver vad som är nödvändigt för att uppnå syftet med dem (punkt 51). I förevarande fall, med beaktande av syftet att minska belastningen på rättsväsendet, förefaller det inte – vilket det emellertid ankommer på den hänskjutande domstolen att pröva – som om regler som innebär att konsumenten är skyldig att lämna in sifferuppgifter, vilka åtminstone delvis består i en avräkning som redan gjorts av det berörda kreditinstitutet, och att precisera vilken rättsföljd som den anser att den nationella domstolen bör tillämpa om det aktuella låneavtalet, eller vissa av dess villkor, skulle anses vara ogiltiga, är så komplicerade och innefattar krav som är så betungande att de i oproportionerligt hög grad påverkar rätten till ett effektivt domstolsskydd för konsumenten (punkt 52).

Domstolen tolkade därför artikel 7 i direktiv 93/13 så, att den i princip inte utgör hinder för nationella bestämmelser i vilka det uppställs särskilda processuella krav, såsom dem som är i fråga i det nationella målet, med avseende på talan som väcks av konsumenter som har ingått ett låneavtal uttryckt i utländsk valuta som innehåller en bestämmelse om skillnad i växelkurs och/eller en bestämmelse som rör möjligheten till ensidig ändring, under förutsättning att ett fastställande av att villkoren i ett sådant avtal är oskäligen gör det möjligt att återställa den rättsliga och faktiska situation som konsumenten skulle ha befunnit sig i om dessa oskäligen villkor inte hade förelegat (punkt 1 i domslutet).

Dom av den 13 september 2018, Profi Credit Polska (C-176/17, [EU:C:2018:711](#))

Förfarande för utfärdande av betalningsföreläggande på grund av en egen växel som utgör säkerhet för rättigheter enligt ett konsumentkreditavtal

Under 2015 beviljade Profi Credit Polska ett konsumentlån till en låntagare. Återbetalningen av leasingavtalet garanterades genom ett skuldebrev som utfärdades och undertecknades av låntagaren och vars belopp inte angavs, i enlighet med en klausul i standardavtalet.

Till följd av låntagarens uteblivna betalning underrättade Profi Credit Polska bolaget om att växeln hade fyllts i upp till det belopp som återstod att betala för lånet. Bolaget lämnade dessutom in en ansökan om betalningsföreläggande mot låntagaren till Sąd Rejonowy w Custianowicach Śląskich I Wydział Cywilny (Distriktsdomstolen i Custianowice Śląskie, Polen) (nedan kallad den nationella domstolen) på grundval av växeln.

Enligt den polska processrätten sker förfarandet för betalningsföreläggande i två steg. I ett första skede begränsas prövningen av exekutionstiteln, som visserligen görs av domstolen ex officio, till att kontrollera om den uppfyller formkraven. I ett andra skede kan gäldenären, om denne har bestritt betalningsföreläggandet, inte endast bestrida växelförbindelsen, utan även det bakomliggande förhållandet, exempelvis konsumentkreditavtalet.

Den hänskjutande domstolen önskade få klarhet i huruvida det polska förfarandet för utfärdande av betalningsföreläggande som genomförs på grundval av en egen växel är förenligt med direktiv 93/13. Domstolen angav nämligen att i praktiken åtföljs ansökan om betalningsföreläggande endast av exekutionstiteln och inte konsumentkreditavtalet. För att utfärda ett betalningsföreläggande räcker det alltså att kontrollera att växeln har upprättats i enlighet med polsk lag om växelrätt. Följaktligen är den nationella domstolens prövning begränsad till innehållet i växeln och kan inte utsträckas, även om den har kännedom om det, till konsumentkreditavtalet. Det är alltså konsumenten som måste motsätta sig betalningsföreläggandet för att få fastställt att vissa avtalsvillkor eventuellt är oskäligen.

EU-domstolen slog, efter att ha mottagit en begäran om förhandsavgörande, fast att artikel 7.1 i direktiv 93/13 utgör hinder för en nationell lagstiftning som gör det möjligt att utfärda ett betalningsföreläggande på grundval av en egen växel i enlighet med en egen växel som utställts som säkerhet för en fordran enligt ett konsumentkreditavtal, när den domstol som har att pröva en ansökan om betalningsföreläggande saknar befogenhet att pröva huruvida villkoren i detta avtal eventuellt är oskäligen. Domstolen preciserade nämligen att denna oförenlighet kvarstår så länge som villkoren för att utöva rätten att bestrida ett sådant föreläggande inte gör det möjligt att säkerställa att konsumenternas rättigheter enligt direktivet iakttas (domslutet).

Domstolen konstaterade att den nationella domstolens skyldighet att på eget initiativ bedöma om ett avtalsvillkor som omfattas av direktiv 93/13 är oskäligt, under förutsättning att det har de nödvändiga rättsliga och faktiska omständigheterna, även gäller vid betalningsföreläggandeförfaranden. I detta avseende erinrade domstolen om att ett effektivt skydd av de rättigheter som konsumenterna har enligt detta direktiv endast kan garanteras om det nationella processrättsliga systemet, inom ramen för förfarandet för betalningsföreläggande eller inom ramen för förfarandet för att verkställa detta föreläggande, möjliggör en prövning på eget initiativ av huruvida de villkor som ingår i det berörda avtalet kan vara oskäligen. I detta mål konstaterade domstolen att i den mån den nationella domstolens prövning är begränsad till växeln och inte kan omfatta konsumentkreditavtalet, kan den inte pröva det eventuella oskäligen innehållet i ett avtalsvillkor i detta avtal förrän den har alla faktiska och rättsliga omständigheter som krävs för detta ändamål (punkterna 42–47).

Vidare erinrade domstolen om att i avsaknad av harmonisering i unionsrätten av de förfaranden som är tillämpligen för prövning av huruvida ett avtalsvillkor är oskäligt, omfattas dessa förfaranden, enligt principen om processuell autonomi, av medlemsstaternas rättsordningar, under förutsättning att de iakttar likvärdighetsprincipen och rätten till ett effektivt rättsmedel.

Domstolen konstaterade således å ena sidan att den inte har några bevis som ger anledning att betvivla att den polska lagstiftningen om förfarandet för betalningsföreläggande med stöd av egen växel är förenlig med denna princip. När det gäller rätten till ett effektivt rättsmedel understryker domstolen å andra sidan att den nationella domstolen ska pröva om de villkor för invändningsförfarandet som föreskrivs i nationell rätt inte medför en icke försumbar risk för att konsumenterna inte kommer att göra den invändning som krävs. För att garantera rätten till ett effektivt rättsmedel måste konsumenterna ges möjlighet att väcka talan eller göra invändningar på rimliga processuella villkor, så att utövandet av deras rättigheter enligt direktiv 93/13 inte försvagas, särskilt på grund av eventuella tidsfrister eller kostnader som gäller för dem (punkterna 57, 58, 61 och 63).

I detta fall betonade domstolen att även om den polska konsumenten har rätt att bestrida betalningsföreläggandet är utövandet av denna rätt underställt särskilt restriktiva villkor. Domstolen konstaterade närmare bestämt att konsumenten har två veckor på sig för att göra invändningar och måste betala tre fjärdedelar av domstolsavgifterna när han eller hon gör invändningar. Med hänsyn till att konsumenten inom två veckor, räknat från delgivningen av betalningsföreläggandet, ska lägga fram de faktiska omständigheter och den bevisning som gör det möjligt för domstolen att pröva bestridandet och eftersom konsumenten missgynnas vid beräkningen av domstolsavgifterna, finner domstolen att det finns en icke försumbar risk för att konsumenten inte bestrider betalningsföreläggandet (punkterna 64–68 och 70).

FÖRTECKNING ÖVER DOMSTOLSAVGÖRANDE SOM BEHANDLATS

(I KRONOLOGISK ORDNING)

<i>Dom av den 27 juni 2000, Océano Grupo Editorial (C-240/98 - C-244/98, EU:C:2000:346)</i>	s. 18 och 34
<i>Dom av den 22 november 2001, Cape m.fl. (Förenade målen C-541/99 och C-542/99, EU:C:2001:625)</i>	s. 4
<i>Dom av den 21 november 2002, Cofidis (C-473/00, EU:C:2002:705)</i>	s. 37
<i>Dom av den 1 april 2004, Freiburger Kommunalbauten (C-237/02, EU:C:2004:209)</i>	s. 33
<i>Dom av den 26 oktober 2006, Mostaza Claro (C-168/05, EU:C:2006:675)</i>	s. 44
<i>Dom av den 4 juni 2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350)</i>	s. 34
<i>Dom av den 6 oktober 2009, Asturcom Telecomunicaciones (C-40/08, EU:C:2009:615)</i>	s. 44
<i>Dom av den 3 juni 2010, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (C-484/08, EU:C:2010:309)</i>	s. 15
<i>Dom av den 9 november 2010 (stora avdelningen), VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, EU:C:2010:659)</i>	s. 25 och 35
<i>Dom av den 15 mars 2012, Pereničová och Perenič (C-453/10, EU:C:2012:144)</i>	s. 46
<i>Dom av den 26 april 2012, Invitel (C-472/10, EU:C:2012:242)</i>	s. 26 och 62
<i>Dom av den 14 juni 2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349)</i>	s. 47
<i>Dom av den 14 mars 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164)</i>	s. 23 och 43
<i>Dom av den 21 mars 2013, RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180)</i>	s. 7 och 27
<i>Dom av den 16 januari 2014, Constructora Principado (C-226/12, EU:C:2014:10)</i>	s. 23
<i>Dom av den 27 februari 2014, Pohotovost' (C-470/12, EU:C:2014:101)</i>	s. 62
<i>Dom av den 30 april 2014, Kásler och Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282)</i>	s. 12, 27 och 48

<i>Dom av den 17 juli 2014, Sánchez Morcillo och Abril García (C-169/14, EU:C:2014:2099)</i> ...	s. 66
<i>Dom av den 21 januari 2015, Unicaja Banco och Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 och C-487/13, EU:C:2015:21)</i>	s. 53
<i>Dom av den 1 oktober 2015, ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637)</i>	s. 67
<i>Dom av den 18 februari 2016, Finanmadrid EFC (C-49/14, EU:C:2016:98)</i>	s. 38
<i>Dom av den 14 april 2016, Sales Sinués (C-381/14 och C-385/14, EU:C:2016:252)</i>	s. 64
<i>Dom av den 21 april 2016, Radlinger och Radlingerová (C-377/14, EU:C:2016:283)</i>	s. 71
<i>Dom av den 21 december 2016, Biuro podróży "Partner" (C-119/15, EU:C:2016:987)</i>	s. 68
<i>Dom av den 21 december 2016 (stora avdelningen), Gutiérrez Naranjo (C-154/15, C-307/15 och C-308/15, EU:C:2016:980)</i>	s. 59
<i>Dom av den 26 januari 2017, Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60)</i>	s. 39
<i>Dom av den 20 september 2017, Andriuc m.fl. (C-186/16, EU:C:2017:703)</i>	s. 13 och 28
<i>Dom av den 17 maj 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, EU:C:2018:320)</i>	s. 4 och 36
<i>Dom av den 31 maj 2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367)</i>	s. 3 och 72
<i>Dom av den 7 augusti 2018, Banco Santander (C-96/16 och C-94/17, EU:C:2018:643)</i>	s. 19 och 55
<i>Dom av den 13 september 2018, Profi Credit Polska (C-176/17, EU:C:2018:711)</i>	s. 73
<i>Dom av den 20 september 2018, OTP Bank och OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750)</i>	s. 8, 22 och 29
<i>Dom av den 21 mars 2019, Pouvin och Dijoux (C-590/17, EU:C:2019:232)</i>	s. 5
<i>Dom av den 26 mars 2019 (stora avdelningen), Abanca Corporación Bancaria (C-70/17 och C-179/17, EU:C:2019:250)</i>	s. 56
<i>Dom av den 3 oktober 2019, Kiss och CIB Bank (C-621/17, EU:C:2019:820)</i>	s. 30
<i>Dom av den 3 oktober 2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819)</i>	s. 49

<u>Dom av den 7 november 2019, Kanyeba m.fl. (förenade målen C-349/18 - C-351/18, EU:C:2019:936)</u>	s. 51 och 58
<u>Dom av den 3 mars 2020 (stora avdelningen), Gómez del Moral Guasch (C-125/18, EU:C:2020:138)</u>	s. 9 och 51
<u>Dom av den 11 mars 2020, Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188)</u>	s. 36
<u>Dom av den 2 april 2020, Condominio di Milano, via Meda (C-329/19, EU:C:2020:263)</u>	s. 6
<u>Dom av den 9 juli 2020, Ibercaja Banco (C-452/18, EU:C:2020:536)</u>	s. 20, 22, 31 och 58
<u>Dom av den 9 juli 2020, Raiffeisen Bank och BRD Groupe Société Générale (C-698/18 och C-699/18, EU:C:2020:537)</u>	s. 70
<u>Dom av den 9 juli 2020, Banca Transilvania (C-81/19, EU:C:2020:532)</u>	s. 10
<u>Dom av den 3 september 2020, Profi Credit Polska m.fl. (C-84/19, C-222/19 och C-252/19, EU:C:2020:631)</u>	s. 13 och 16
<u>Dom av den 17 maj 2022 (stora avdelningen), Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394)</u>	s. 40
<u>Dom av den 17 maj 2022 (stora avdelningen), SPV Project 1503 m.fl. (C-693/19 och C-831/19, EU:C:2022:395)</u>	s. 41
<u>Dom av den 17 maj 2022 (stora avdelningen), Impuls Leasing Rom��nia (C-725/19, EU:C:2022:396)</u>	s. 42
<u>Dom av den 17 maj 2022 (stora avdelningen), Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397)</u>	s. 59
<u>Dom av den 12 januari 2023, D.V. (Advokatarvoden – Principen om timtaxa) (C-395/21, EU:C:2023:14)</u>	s. 15, 21, 31 och 52